

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Recepce pohádkových textů a drastiky žáků 2. stupně základních škol

Diplomová práce

Autor: Bc. Lenka Ižáková
Studijní program: M 7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – český jazyk a
literatura
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – občanská
nauka
Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Michal Čuřín

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Lenka Ižáková

Studium: P14P0375

Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk a literatura, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka

Název diplomové práce: **Recepce pohádkových textů a drastiky žáků 2. stupně základních škol**

Název diplomové práce AJ: The reception of the fairy-tale texts and drasticity at pupils of second stage of elementary schools

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá pohádkovými texty. Tyto texty jsou analyzovány, přičemž je kladen důraz na prvky drastiky v nich obsažené. Praktická část se zaměří na žáky druhého stupně základních škol a jejich vztah k pohádkovým textům s ohledem na prvky drastiky.

CAMPBELL, Joseph. Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 339 s. ISBN 80-7178-354-4 FRANZ, Marie-Louise von. Animus a anima v pohádkách. Vyd. 1. Přeložil Karel Kessner. Brno: Emitos, 2008, 101 s. ISBN 978-80-87171-05-9 FRANZ, Marie-Louise von. Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 182 s. ISBN 978-80-7367-489-2 JUNG, Carl Gustav. Archetypy a nevědomí. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998, 437 s. TODOROV, Tzvetan. V mezní situaci. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000, 325 s. ISBN 80-204-0853-3

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Michal Čuřín

Datum zadání závěrečné práce: 19.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Petry Bubeníčkové, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Velmi ráda bych zde poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Petře Bubeníčkové, Ph.D. za její odborné vedení, za poskytování cenných rad a za čas, který mi věnovala při řešení dané problematiky.

Velké poděkování náleží též Ing. Vojtěchu Trousilovi a celé mé rodině za podporu, trpělivost a povzbuzování po celou dobu mého studia.

Anotace

IŽÁKOVÁ, Lenka. *Recepce pohádkových textů a drastiky žáků 2. stupně základních škol*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 20016. 95 s.
Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměřuje na možnosti využití pohádkových textů ve výuce na 2. stupni základních škol s primárním ohledem na jejich recepci žáky. Při zkoumání schopnosti přijímání pohádkových textů je brán zřetel na funkci drastiky v nich obsažené. V práci jsou stanovovány metody postupu analýzy daného typu textu. Postupy jsou následně implementovány do návrhu vyučovací hodiny, která se týká zkoumané problematiky. Výstupem práce je aplikace tématu recepce pohádkových textů do výuky na 2. stupni základní školy prostřednictvím realizace vytvořeného návrhu.

Klíčová slova: drastika, pohádky, recepce, výuka, základní školy.

Annotation

IŽÁKOVÁ, Lenka. *The reception of the fairy-tale texts and drasticity at pupils of second stage of elementary schools*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 20016. 95 pp. Diploma Dissertation

The Diploma Thesis is focused on the possibility of using fairy-tale texts in education at the second stage of elementary schools with primary regard to their reception at pupils. During the research of ability of receiving fairy-tale texts is taken into consideration the function of contained drasticity. In this Thesis are described methods of the analysis procedure of that type of text. The procedures are subsequently implemented in the proposal for the lesson, which concerns the investigated issues. The outcome of this Thesis is the application of the theme of fairy-tale texts reception into teaching at the second grade of elementary school through the implementation of created proposal.

Keywords: drasticity, fairy-tales, reception, teaching, teaching, elementary schools.

Obsah

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Drastika.....	11
2. Pohádka.....	15
2.1. Psychologický aspekt pohádky	17
2.2. Pohádka lidová a autorská	18
3. Analýza pohádky	20
3.1. Zkoumání pohádky dle podstaty - Motiv.....	20
3.2. Zkoumání pohádky dle podstaty – Funkce	21
3.3. Recepce textu	24
VÝZKUMNÁ ČÁST	26
1. Dotazníkové šetření	27
1.1. Charakteristika vybraných základních škol	28
1.2. Žánrová preference žáků 2. stupně ZŠ.....	31
1.2.1. Žánrová preference – 6. ročník.....	31
1.2.2. Žánrová preference – 9. ročník	36
1.2.3. Komparace žánrové preference 6. a 9. ročníků ZŠ.....	40
1.2.4. Žánrová preference z hlediska genderu	42
1.3. Recepce pohádek v dětství.....	44
1.3.1. Recepce pohádek v dětství - 6. ročník 2. stupně ZŠ.....	45
1.3.2. Recepce pohádek v dětství – 9. ročník ZŠ.....	46
1.3.3. Srovnání 6. a 9. ročníků	48
1.4. Pohádka v kontextu využití v literární hodině	49
1.4.1. Pohádka v kontextu výuky v 6. ročnících.....	50
1.4.2. Pohádka v kontextu výuky v 9. ročnících.....	52
1.4.3. Srovnání 6. a 9 ročníků	55
1.5. Recepce drastiky v pohádkových textech.....	56
1.5.1. Drastika ve formě krutosti	56
1.5.1.1. Pohádky se špatným koncem	56
1.5.1.2. Drastika obsažená v pohádkách.....	58
1.6. Drastika pohádkových postav	59
1.6.1. Kladné pohádkové postavy	61
1.6.1.1. Srovnání 6. ročníků.....	61
1.6.1.2. Srovnání 9. ročníků.....	64
1.6.1.3. Srovnání 6. a 9. ročníků	66
1.6.2. Záporné pohádkové postavy	67

1.6.2.1. Srovnání 6. ročníků.....	67
1.6.2.2. Srovnání 9. ročníků.....	69
1.6.2.3. Srovnání 6. a 9. ročníků.....	71
1.6.2.4. Diferenciace pohádkových postav z hlediska genderu.....	73
2. Aplikace analýzy pohádkového textu do praxe.....	78
2.1. Návrh vyučovací hodiny.....	78
2.2. Reflexe vyučovací hodiny.....	80
Závěr.....	81
Seznam použité literatury.....	83
Primární literatura.....	83
Sekundární literatura.....	83
Seznam grafů.....	87
Seznam příloh.....	88

ÚVOD

Diplomová práce se soustřeďuje na problematiku pohádek s primárním ohledem na jejich využití v kontextu výuky na druhém stupni základních škol. Důvodem je to, že žánr pohádky je velmi zajímavý materiál, který nabízí širokou škálu využití. Pohádky jsou nám předkládány od nejtělejšího dětství, jakožto prostředek zábavy s výchovnými prvky. Existují však i takové, které se zaměřují přímo na dospívajícího či dospělého příjemce. Jak uvádí Mocná s Peterkou (2004), pohádka náleží ke starobylým slovesným žánrům, přičemž má svou tradici již v kulturách předcházejících době antické.

K tématu pohádkových textů a jejich aplikace do výuky bylo přistupováno ze dvou hledisek, na jejichž základě došlo k rozdělení celé práce na dvě části. První zmiňovaná část byla nazvána **teoretická** a druhá **výzkumná**. Teoretická část se zabývá soustavou poznatků souvisejících s již stručně charakterizovaným žánrem pohádky a také s drastikou. Tyto pojmy je potřeba nejprve definovat, aby mohlo dojít k realizaci části výzkumné. S využitím definic vydaných v souboru významných naučných a jazykovědných slovníků byl v této práci nejprve formulován pojem drastiky a drastičnosti. Dále byla v práci věnována pozornost popisu pohádky, jakožto literárního žánru.

Východiskem charakteristiky pohádkových textů se dominantním faktorem stal výše popsáný způsob jejich vzniku, jelikož na tento činitel je vázána míra drastiky, jež se ve zkoumaném typu textů objevuje. Při analýze pohádek je tedy kladen ohled na to, zda se jedná o pohádku lidovou či autorskou. Rozbor pohádky dále pracuje do jisté míry i s psychologickým aspektem, jenž je v nich integrován ve formě symbolů a jednání vystupujících postav. Třetí oblast teoretické části se zabývá samotnou analýzou pohádkových textů, která částečně vychází z díla Vladimira Jakovleviče Proppa. Psychologický aspekt recepce pohádek je též ve středu zájmu v souvislosti se zkoumanou problematikou.

Výzkumná část této diplomové práce se v první řadě soustřeďuje na sběr reálných dat týkajících se zkoumané problematiky. Ten byl uskutečněn prostřednictvím dotazníkového šetření v rámci šestých a devátých tříd druhého stupně základního vzdělávání. Výstupem výzkumné oblasti je tvorba vzorové vyučovací hodiny, která by se týkala recepce a následné analýzy pohádkových textů. Součástí je též její realizace v praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

Tato část diplomové práce se bude soustřeďovat na pojmy, jež jsou zásadně spojeny s recepcí pohádkových textů a též i drastiky. V první řadě bude úkolem teoretické části osvětlit pojmy, jako jsou recepce textu, pohádkový text a drastika. Definování zmiňovaných pojmů bude nezbytné zejména pro výzkumnou část této práce.

1. Drastika

Kapitola se zabývá komplexním popisem a definováním pojmů drastika, drasticita a drastičnost. Dále se zde zaměřím na deskripci zmiňovaných pojmů ve vztahu k literární tvorbě.

Aby mohl být pojem drastiky definován, bylo nutné prozkoumat jeho výskyt v naučných a výkladových slovnících. Samotná definice drastiky byla stanovena na základě komparace vyskytujících se obměn pojetí tohoto slova a jejich charakteristik v již zmiňovaném typu slovníků. Jak uvádí Dagmar Hartmanová (2000), všeobecná encyklopedie vždy představuje úroveň poznání, vědy a kultury doby, ve které vzniká. Taková encyklopedie pak dle ní je vizitkou a prezentací kulturního národa a zároveň i zdrojem poučení pro každou jeho další generaci. Hartmanová říká, že ve výsledku tedy encyklopedie odpovídá době, v níž vzniká, a tomu, jací jsou lidé, kteří ji píšou. Z toho lze velmi dobře postihnout proměnlivost či stálost ve vývoji definic drastiky. K tomuto účelu byly vybrány následující slovníky: Masarykův slovník naučný (1926), Ottův slovník naučný (1893) a Ottův slovník naučný nové doby (1932), Příruční slovník jazyka českého (1935-1937) a Nový akademický slovník cizích slov (Kraus, 2005). Dalšími zdroji, z nichž je k definování drastiky čerpáno, jsou Slovník cizích slov (Klimeš, 2010) a Slovník současné češtiny (2011).

Ottův slovník naučný je dosud nejrozsáhlejší česká všeobecná encyklopedie, která čítá celkem 28 dílů. V obsahu a ve svém rozsahu neměl předchůdce. Podává informace o historii, kultuře a společenské situaci konce 19. a 20. století. V práci vycházím vedle Ottova slovníku naučného i z jeho dodatků, které se nazývají Ottův slovník naučný nové doby. Ty se skládají z 12 knih a zachycují mimo jiné slovní zásobu zhruba první poloviny 20. století.

Masarykův slovník naučný je svým rozsahem mnohem menší než Ottův slovník naučný. Bývá označován jako tzv. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí a tomu odpovídá i jeho obsah.

Příruční slovník jazyka českého vznikl z potřeby vytvořit takový slovník českého jazyka, jenž by shromažďoval veškerou slovní zásobu spisovného jazyka českého. Tento slovník zaznamenává obsah českého psaného jazyka, který byl aktuální pro třicátá léta dvacátého století, kdy slovník i vyšel. Jak se v předmluvě slovníku uvádí, jeho úkolem je předvést v relativní úplnosti tehdejší slovní zásobu jazyka, přispět k ustálení spisovného jazyka a k vytvoření normy, vyložit každé slovo po významové stránce, vymezit užívání slova vzhledem k prostředí a slohovému rázu, přispět k budování české synonymiky a frazeologie.

Nový akademický slovník vychází z výsledků dlouhodobého výzkumu a zpracování české slovní zásoby lexikografického oddělení Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky. Jedná se o speciální normativní výkladový slovník a vychází ze snah zachytit slova cizího původu běžně užívaná a zasahující do všech oblastí života. Slovník představuje a stručně vysvětluje každé heslové slovo se všemi údaji pro jazykovou komunikaci a jejich významy jsou dokládány typickými spojeními, terminologickým a případně i frazeologickým využitím.

Slovník cizího jazyka vychází z údajů publikovaných ve Slovníku spisovného jazyka českého a v Akademickém slovníku cizích slov. Některé z přejatých výkladů jsou pozměňovány či nahrazovány aktuálnějšími. Význam pojmu drastický, jenž je v této práci uváděn, se vztahuje k vydání slovníku z roku 2010.

Slovník současné češtiny zachycuje vzhledem k ostatním zkoumaným publikacím nejaktuálnější pojmání významu slova drastický. Jedná se o výkladový slovník, jenž zobrazuje zásobu užívanou ve veřejné i soukromé sféře a vztahuje se k roku 2011. Ve slovníku dominuje zobrazení běžné slovní zásoby.

Nejčastěji se v souvislosti s drastikou ve vybraných slovnících uvádí farmakologické pojetí slova **drastika**, jehož nominativem singuláru pak bude **drastikum**. V Ottově slovníku naučném je uváděn pojem *Drastica (remedia)* a reprezentuje „*nejsilněji působící projímadla*“ (Otto, 1932, s. 241), jako jsou crotonový olej či podofylin a další. V Masarykově slovníku naučném je popsáno slovo *Drastica (-ka)*, které je definováno obdobně a to jako „*...prudce účinkující projímadlo...*“ (MSN, 1926, s. 381), jehož příkladem jsou jalapa a krotonový olej. Nový akademický slovník obsahuje výraz *Drastika*, jenž představuje „*...rychle a velmi účinně působící či silně*

účinkující lék.“ (Kraus, 2005, s. 188).

Druhým a pro zkoumané téma významnějším pojetím slova drastika je adjektivum **drastický**. Ottův slovník naučný nabízí tuto charakteristiku výrazu: „...*silný, mohutný, působivý. Odtud d-cké prostředky či léky... - V básnictví nebo řečnictví slovem d-m vše silně působivé (někdy přehnané), jako komická situace, směšný kontrast a p.*“ (Otto, 1893, s. 936). Zmiňované pojetí slova drastický pochází z řečtiny. Stejně je tomu i v případě Masarykova slovníku naučného, kde se též tento výraz objevuje a zastupuje zde: „... *silný účín, mocné působení jakéhokoliv dorozumivacího děje.*“ (MSN, 1926, s. 381).

Pojem drastický lze dohledat i v Novém akademickém slovníku cizích slov, kde je definován takto: „ *I. Bezohledný, krutý, nevybíravý, hrubý: drastická metoda; d. Zákrok policie; d. Humor...*“ (Kraus, 2005, s. 188). Totožně je pojímáno slovo drastický ve Slovníku cizích slov (Klimeš, 2010). Lze se tedy domnívat, že došlo k relativnímu ustálení zkoumaného pojmu v českém spisovném jazyce. Vedle uvedeného vymezení je ve slovníku zaznamenán i druhý význam daného adjektiva, jenž zní následovně: „*Rychle a silně účinkující, velmi účinný, působivý: d. Lék, drastikum.*“ (Kraus, 2005, s. 188). Od takto formulovaného pojmu je v tomtéž slovníku odvozeno adverbium **drasticky** a substantivum **drastičnost**, jejichž význam je obdobný.

Pro stanovení obsahu pojmu drastiky jsou též zásadní i další jeho tvary, které se v Příručním slovníku jazyka českého vyskytují. Jsou podstatné z toho hlediska, že se vztahují přímo k oblasti českého jazyka a literatury. Zde je popsán smysl slova **drastika**, od něhož je odvozeno substantivum **drastičnost**. Ta je pak charakterizována jako „...*silná, prudká účinnost, působivost; nevybíravost, obhroublost.*“ (PSJČ. Díl I., 1935-1937, s. 545) a je přirovnávána k pojmu **drastickost**, což je „...*silná, prudká účinnost*“ (PSJČ. Díl I., 1935-1937, s. 545). Adjektivum drastický je popisováno obdobně, jako tomu bylo v již zmiňovaných naučných slovnících: „*Silně, mohutně, prudce účinný; nevybíravý, obhroublý...Lék. Drastické léky rychle a silně účinkující.*“ (PSJČ. Díl I., 1935-1937, s. 545). Vedle takto charakterizovaného lexému drastiky se v Příručním slovníku objevuje výraz drastící a od toho verbum drastiti. Tyto pojmy jsou spjaty s vlnářským průmyslem, přičemž znamenají „...*drsným činiti rozškrabovati*“ (PSJČ. Díl I., 1935-1937, s. 545) a jedná se o archaismy. Zajímavý výklad pojmu drastický se objevuje ve Slovníku současné češtiny, v němž je definován jako „*extrémně rázný a přísný*“ (2011, s. 143).

Na základě syntézy uvedených definic, lze vyvodit závěr, že pojem drastika

nabývá významu prudkého, silného, mohutného, či mocného účinku nebo též působení. Nejvíce podstatnou pro definování drastiky je formulace adjektiva drastický. Jak je možné vyvodit z uváděných vymezení pojmů, význam drastiky spočívá ve svém působení na jedince, kdy jej nějakým způsobem efektivně ovlivňuje. V literárním díle se tedy s drastikou můžeme setkat prostřednictvím různých prvků, jež na nás významně zapůsobí a vyvolají v jedinci případnou reakci. Zmiňované prvky tak plní funkci drastiky.

2. Pohádka

Tato kapitola se zabývá vymezením pojmu pohádka a to s ohledem na jeho začleněním do systému literární teorie. Dále se soustřeďuje na klasifikaci pohádek z hlediska jejich původu, což představuje definování pohádky lidové a pohádky autorské. Součástí kapitoly je též část pojednávající o určitých přístupech k analýze pohádkového příběhu, na jejichž základě by bylo možné s žáky ve výuce postupovat při rozboru konkrétního pohádkového textu.

Pohádka, jak uvádí Peterka ve Slovníku literární teorie (In Vlašín, 1984, s. 285), je přirovnávána k báchorce a je pojímána jako prozaický žánr, jenž spadá do oblasti lidové slovesnosti. Příznačné pro pohádku je, že bývá příjemci zprostředkována prostřednictvím vyprávění, které zobrazuje objektivní realitu, avšak specifickým způsobem. Důraz je v ní kladen totiž na nadpřirozeno, které je v pohádkách vykreslováno způsobem, jako by bylo součástí našeho každodenního života, jako by bylo skutečné. Zde se nabízí porovnání pohádky s pověstí. Pověst stejně jako pohádka představuje prozaický žánr s charakterizujícími prvky lidovosti a vypravěčství. Na rozdíl od pověsti však pohádka není vázána na žádné konkrétní historické události. Z toho dle Peterky vyplývá, že čas či místo děje jsou v ní určovány pouze rámcově až stereotypně. Pro názornost Peterka ve Slovníku literární teorie uvádí tyto příklady: „...byl jednou jeden...“ (In Vlašín, 1984, s. 281) či „...za sedmými horami...“ (In Vlašín, 1984, s. 281).

Přes onen příznak fiktivnosti jsou v pohádce zpravidla manifestovány některé základní lidské touhy a na jejich pozadí zejména etické normy, ale i obecné životní pravdy. Tento fakt je jedním z nejvýznamnějších pro recepci pohádkového textu. Pohádky nám poskytují určité hodnoty, normy a vzorce chování, jejichž zvnitřnění jedincem je nezbytné pro jeho integraci do společnosti.

Zmiňované skutečnosti charakterizující pohádku – stereotypní určování času, místa děje apod. a zobrazování etických norem, obecných životních pravd atd. - zastupují jednu z jejích významných vlastností, a to „...části jedné pohádky mohou být bez jakékoliv změny přeneseny do pohádky jiné.“ (Propp, 1999, s. 16). Uvedená vlastnost je pak příznačná obzvlášť pro lidovou pohádku.

Jak je výše zmiňováno, pohádka má určitý vztah k realitě. Pohádky disponují obsahem významným z hlediska společensky-historického. Dle autora publikace

Morfologie pohádky a jiné studie, existuje souvislost mezi obsahem pohádkových narativů a historických činností či rituálů. Dále rozvíjí zásadní myšlenku, že „...to, co se dnes vypravuje, lidé skutečně kdysi dělali a to, co nedělali, to si představovali...“ (Propp, 1999, s. 169). Tím měl na mysli tzv.: cyklus iniciace, který představoval například přerod dospívajícího jedince v jedince dospělého.

Vedle pověstí mají pohádky velmi blízko i k mýtům. To se týká právě výše uvedených iniciačních rituálů. Význam pojmu mýtus lze dohledat ve Slovníku literární teorie. Zde jej definuje Macura jako slovo pocházející z řečtiny, které nabývá významu vyprávění. Macura přirovnává mýtus k báji a dále jej popisuje takto:

V užším slova smyslu se jedná o „...fabulovaný útvar vyprávějící o historii bohů, vzniku a povaze světa, člověka i o jiných přírodních a sociálních realitách. Svou stavbou představuje m. složitý celek... Základní funkcí mýtů je zprostředkovat sociálně závazný výklad světa uvnitř dané kultury, vytvořit v ní model chování pro různé oblasti lidské aktivity...a tak zaručit stabilitu kultury, která m. produkuje.“ (In Vlašín, 1984, s. 243)

Macura ještě o mýtu uvádí, že mu přísluší i značný kognitivní význam, jelikož odráží hodnotu dané kultury, z níž mýtus pochází.

Obecně je mýtus definován následovně: „...každý produkt poznávacího nebo interpretačního procesu, který nemíří k podstatě jevů, ale ulpívá na jejich povrchových vlastnostech, pomocí nichž pak skutečnost více či méně kolektivně závazným způsobem, vykládá, systematizuje a hodnotí...“, (In Vlašín, 1984, s.243)

Shodu mýtů a pohádek lze zachytit právě v tom, že odrážejí do jisté míry mentalitu kultury, v níž vznikly. Dále je možné ji vysledovat v rovině jejich kompozice, a to v souvislosti s dějovým sledem. Jedná se mimo jiné o oblast výše zmiňovaných iniciačních rituálů. Při samotném procesu se dle Macury vypravovalo zasvěcovaným mladíkům o tom, co prožíval jejich předek v průběhu vlastní iniciace. Tyto příběhy jim osvětlovaly smysl dějů a událostí, kterými měl zasvěcovaný v průběhu rituálu projít. Vyprávění, jež se integrovala do pohádek a mýtů zachycovala totéž, co prožíval zasvěcovaný jedinec. Právě cyklus iniciace je prvotní podstatou pohádky. Z již zmiňovaného obřadu zasvěcení a vedle toho z představ o smrti a záhrobním světě vzniká největší množství motivů (viz. 2.2.1. *Motiv*).

Pohádky nabízejí různorodý materiál, což vedlo ke snahám diferenciaci pohádek na jednotlivé druhy, čímž došlo ke vzniku její klasifikace. Peterka ve Slovníku literární teorie třídí pohádky na tzv. kouzelné, zvířecí, legendární a novelistické. Ve své práci se zaměřím však z výše uvedených na první dva zmiňované druhy, přičemž stěžejní pro

mé zkoumání bude pohádka kouzelná.

Kouzelná pohádka je dle zmiňovaného literárního teoretika pojímána takto: „*Pravzorem jsou p. kouzelné (fantastické), nejstarodávnější i nejpočetnější, kořenicí v původní jednotě reálného a fantaskního, lidského a přírodního prvku, v magických obřadech, rodových mýtech, animismu a totemismu prvobytně pospolné společnosti. Osnovou jejich syžetů je vždy vítězství dobra nad zlem, slabšího nad silnějším...*“ (In Vlašín, 1984, s. 285)

O pohádkách zvířecích se dozvídáme, že v nich „...vystupují jako hlavní nositelé děje zvířata – na rozdíl od p. kouzelných, kde plní jen vedlejší role. Jednají jako lidé, ztělesňují mnohde abstraktní lidské vlastnosti (liška lstivost, medvěd dobráctví), a proto zvířecí p. nezřídka působí alegoricky nebo mravoučně, což je sblízuje s → bajkou...“ (In Vlašín, 1984, s. 285)

Legendární pohádka pak čerpá z biblických motivů a jelikož, jak jsem již uváděla, se v práci tímto typem pohádek nebudu nijak významně zabývat, tak ji zde více nedefinuji. Totéž platí i pro novelistickou pohádku, v níž je fiktivnost výrazně potlačena a čerpá více z reálného života.

2.1. Psychologický aspekt pohádky

Jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla zabývat tématem pohádky, je její široký rozptyl. Tím mám na mysli skutečnost, že s pohádkou a pohádkovým vyprávěním se každý člověk v průběhu života setká. Do kontaktu s pohádkou se jedinec dostává již od nejtítlejšího věku. Pohádkové příběhy jsou dítěti zprostředkovávány dospělým, jenž zastupuje ve vývoji dítěte výchovného činitele a nejčastěji je jím rodič či prarodič. Tomu se děje formou čtení či vyprávění. Lze tedy říci, že pohádka je jeden z prvních žánrů, s nímž člověk přichází do kontaktu a který psychicky zpracovává. Jak bylo uvedeno výše v úvodu této kapitoly (viz. 2. *Pohádka*), pohádkové příběhy sloužily k zaznamenávání například průběhu určitých rituálů. Na základě toho se dá říci, že pohádky v sobě obsahují určité vzorce chování, jejichž interiorizace do povědomí jedince je nezbytná pro úspěšnou integraci jedince v rámci dané společnosti a její kultury. Dle mého názoru je na jedné straně žádoucí, aby docházelo k předávání zmiňovaných osvědčených vzorců chování dalším generacím, což by mělo vést k

zachování dané společnosti jako celku. Na druhé straně je pro úspěšné začlenění jedince do společnosti nutné splnit její určité požadavky, proto je potřeba tradovat a předávat společností požadovaná schémata jednání potomkům. A právě to se děje skrze pohádkové vyprávění. Z těchto faktů lze vyvodit, že psychologické působení pohádky na jedince je velmi značné a nabývá výchovného charakteru.

Z výzkumů zabývajících se čtenářstvím vyplývá, že oblíbenost pohádky klesá přímo úměrně s věkem, přičemž nejpatrnějším předělem je věk zhruba 11 či 12 let. Uváděné věkové rozmezí odpovídá době, kdy jedinec přechází z prvního stupně základního vzdělávání na stupeň druhý. Z psychologického hlediska se jedinec v tomto věku ocitá na začátku procesu dospívání, které se nazývá puberta (Klindová a Rybárová, 1978).

2.2. Pohádka lidová a autorská

Dle Mocné a Peterky (2004) nejstarší písemná pohádka pochází z Egypta a nazývá se *O dvou bratřích*. Více dochovaných pohádkových fragmentů bylo zaznamenáno spíše v antické literatuře. Co se sběru a tvorby pohádkových příběhů týče, v období středověku o ně nebyl příliš velký zájem. Dle Čenkové (Vývoj literatury pro mládež, 2006) se vědecký zájem o pohádky objevuje až počátkem 19. století. A to v souvislosti se sběrem pohádek Jacoba a Wilhelma Grimmů. Bratři Grimmové tak patří k zastáncům tzv. **mytologické teorie**, jež klade důraz na pohádkoslovné zkoumání s primárním ohledem na fragmenty starých indoevropských mýtů, které jsou v pohádkových textech obsaženy. Obdobným způsobem jako bratři Grimmové ke sběru a upravování pohádek přistupovali i Karel Jaromír Erben, Alexandr Nikolajevič Afanasjev a další. Jednou z možností zkoumání daného typu textu je právě dle způsobu jeho vzniku a šíření, jelikož lidové adaptace se významně odlišují od adaptací autorských. Dalším z možných přístupů ke studiu pohádkových textů je z hlediska jejich obsahu. S představou, že své dějové osnovy a vzory postav lidová pohádka čerpala ze základních náboženských rituálů, výročních tradic či uctívání mrtvých, přichází tzv. **škola antropologická**. Tu zastává například Taylor, Frazer a Malinowski. Další z teorií je tzv. **migrační**, která se koncentruje na předpoklad, že se pohádky stěhují od jednoho národu k druhému a tím vznikají jejich specifické adaptace. Čenková jako hlavního

autora uvádí Theodora Benfeye. Na migrační teorii navazuje tzv. **historicko-geografická teorie**, která prosazuje myšlenku existence pravlasti všech pohádek, přičemž jejich šířením v souvislosti s Křížovými výpravami dochází k jejich přizpůsobování v rámci různých národů. Jedním z dalších přístupů ke zkoumání pohádkového materiálu je tzv. **psychologický výklad**. Ke studiu pohádek z hlediska psychologie přispěl svou archetypální teorií Carl Gustav Jung. Příkladem jeho práce je publikace **Archetypy a nevědomí** (Jung, 1998). S Jungem úzce spolupracovala Marie-Louise von Franz, která se právě psychologickým výkladem pohádek zabývala. Její pojetí pohádky je následovné:

„Pohádky jsou nejčistším a nejjednodušším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů. Jejich hodnota pro vědecký výzkum nevědomí tedy převyšuje hodnotu všeho ostatního materiálu. Pohádky zobrazují archetypy v jejich nejjednodušší, nejhutnější a nejpřesnější podobě.“ (Franz, 2008, s. 15)

V rámci vzniku a šíření pohádek dochází k jejich elementární diferenciaci na pohádky lidové a autorské. **Lidová pohádka**, jak uvádí Mocná a Peterka, bývá též označována jako folklorní. Podle nich lidová pohádka nebyla původně určena pro děti, nýbrž pro dospělé. Na základě tohoto faktu lze odvodit vyšší míru drastiky, jež se v daném typu pohádkových vyprávění objevuje oproti pohádkám autorským. Lidová adaptace *„reprodukuje ústní podání jako památku lidové tvořivosti se zachováním prvků folklorní poetiky“* (Čeňková, 2006, s. 113). Mezi zastánce klasické adaptace lidových mýtů Čeňková řadí K. J. Erbena, B. M. Kuldu, J. Š Baara a další.

Autorská pohádka je podle Mocné a Peterky vývojově mladší než pohádka lidová. Autorský typ pohádkového textu *„je výrazem tvůrčí osobnosti a lidovou tradici vědomě překračuje“* (Mocná, 2004, s. 473). Folklorní předloha tak ustupuje specifickým tvůrčím zásahům. Je v nich zaznamenána větší četnost výskytu reálných a zpřítomňujících elementů, jimiž jsou sociální a etické problémy či civilizační změny. Autorská adaptace se odlišuje od lidové tím, že se soustřeďuje na dětského recipienta. Zajímavým faktem, je, že *„její metatextový charakter předpokládá u čtenáře určité povědomí o lidové pohádkové tvorbě a jejích postupech“* (Mocná, 2004, s. 473). Mezi spisovatele, kteří inklinují k tomuto způsobu pohádkové tvorby, Čeňková uvádí B. Němcovou, V. Říhu, V. Martínka, F. Hrubína a další.

3. Analýza pohádky

Jak předkládá Propp v již zmiňované publikaci *Morfologie pohádky a jiné studie* (1999), pohádka je obzvlášť rozmanitá. Pro její analýzu je tak důležitý postup, kdy bude rozebírána krok za krokem. Pohádku je nutné rozložit na jednotlivé části, jež budou podrobeny analýze. Zásadní pro rozbor pohádky je její správná klasifikace, čímž je míněno její správné rozdělení na části. Závisí na ní totiž i správné zaměření dalšího zkoumání daného textu.

3.1. Zkoumání pohádky dle podstaty - Motiv

Jedním z možných přístupů ke studování pohádky, které jsou popisovány v publikaci *Morfologie pohádky a jiné studie*, je rozčlenění syžetu na jednotlivé motivy. Syžet přitom představuje systém tematických složek a způsob jejich uspořádání. Motivem se rozumí elementární jednotka vyprávění. Charakteristickou vlastností motivu je obrazná a jednočlenná šablonovitost. Z tohoto popisu podstaty motivu lze vyvodit souvislost právě s mýtem a i s pohádkou (viz. 2. *Pohádka*). Na rozdíl od mýtů jsou motivy obsažené v pohádce dále rozložitelné. Další z jedinečných a příznačných vlastností pohádky je, že obsahuje velké množství motivů, což bylo naznačeno v úvodu této kapitoly (viz. 2.2. *Analýza pohádky*). Jak zmiňovaný autor uvádí, téměř každá věta tvoří motiv a ten může být integrován v rámci různých syžetů, přičemž motiv je hlavní, zatímco syžet vedlejší. Propp se odkazuje na slova významného ruského literárního historika Alexandra Nikolajeviče Veselovskijho:

„(„*Série motivů je syžet. Motiv přerůstá v syžet.*“ „*Syžety procházejí variacemi: do syžetů pronikají jisté motivy, nebo se syžety navzájem kombinují.*“ „*Syžetem rozumím téma, v němž se rozprávají různé situace – motivy.*““)“ (In Propp, 1999, s. 21)

Z těchto faktů vyplývá, že by při zkoumání pohádky měl být kladen důraz na rozbor z hlediska jednotlivých motivů a nikoliv syžetu.

Jako jednotlivé motivy v pohádkách Propp uvádí tyto příklady: jedním motivem pohádky může být to, že otec má tři syny, dalším motivem pak je, že Ivan bojuje s drakem. Dalšími motivy mohou být vlastnosti hrdinů, kupříkladu že dva švagři jsou chytří a třetí je hlupák. Nebo jím může být počet hrdinů, jako jsou tři bratři.

Především však za hlavní motivy lze považovat jednání hrdinů. Tento druh motivu je dle mého názoru stěžejním pro rozbor pohádkového příběhu, který by byl prováděn v rámci výuky druhého stupně základní úrovně vzdělávání. Při práci s pohádkovým textem ve výuce je důležité, aby si žák uvědomil, CO postava dělá a aby byl žák následně schopen zdůvodnit PROČ to postava dělá (viz. 2.2.2. *Funkce*). V tomto případě uváděný teoretik popisuje příklad přání otce, aby po jeho smrti stála u hrobu stráž a daný odkaz splní pouze hlupáček. Tímto příkladem poukazuje na fakt, že na počátku celého hrdinova snažení se objevuje určitá osudová překážka, zde ve formě úkolu, kterou musí hrdina překonat.

Vedle již uváděných motivů jimi mohou být i jednotlivé předměty, jako jsou různé talismany či chaloupka na kuřích nožkách. Takto popisovaný motiv však je dále rozložitelný, nejedná se tudíž o jednočlenný. Pro analýzu pohádkového textu, a to obzvláště ve výuce na druhém stupni základní školy, není nutné pohádkový motiv dále členit. Z toho plyne, že pohádka je realizována prostřednictvím relativně velkého množství tzv. motivů. Mohlo by to vést k zneprehlednění celého rozboru pohádkového textu, případně celé pohádky. Navíc by to bylo dle mého mínění vzhledem k časové dotaci vyučovací jednotky v rámci literární výchovy, která činí 45 minut, nerealizovatelné.

3.2. Zkoumání pohádky dle podstaty – Funkce

Druhým možným způsobem přístupu k analýze pohádky v rámci výuky na druhém stupni základního vzdělávání je zkoumání z hlediska funkce činnosti jednajících osob. Pro takové studium pohádky je stěžejní otázka „*Co dělají pohádkové postavy?*“ (Propp, 1999, s. 27). Již zmiňované motivy jsou v rozboru pohádky nahrazeny právě tzv. posláním jednajících osob. Toto poslání lze pojmenovat termínem funkce. V tom případě je funkce pojímána jako úloha, kterou jednající osoby v příběhu plní. Postup analýzy pohádky dle funkce je podobný jako ve výše uvedeném postupu zkoumání na základě motivu, kdy je pohádka rozdělena na části, jež jsou podrobeny dalšímu zkoumání. Tento přístup umožňuje přehlednější a názornější postupování k porozumění pohádkového příběhu. V pohádkových narativech je možné vysledovat jisté pravidelnosti ve sledu jednotlivých funkcí. Jako příklad je možné uvést konání hlavního

hrdiny, které odpovídá schématu iniciačního rituálu. Pro tento jev zavádí autor Morfolgie pohádky termín *tzv.: zákonu totožné posloupnosti*, k němuž dále dodává, že pokud v pohádce chybí nějaká funkce, tak přesto zákon totožné posloupnosti zůstává neporušen, jelikož absence funkce nemá vliv na sled jednotlivých funkcí. (Propp, 1999).

Joseph Campbell v publikaci *Tisíc tváří hrdiny* (2001) pojednává o pohádkovém hrdinovi dosahujícího vítězství, jež je významné zejména pro něho samotného. To platí dle Campbella jak pro kladného, tak i pro záporného hrdinu. Pro hlavního hrdinu či hrdinku je příznačné, že se dostává do tzv. mezní situace. Jedná se o bod děje, v němž se pohádkový hrdina ocitá náhle, přičemž se dění úzce dotýká jeho existence. O tomto pojetí mezní situace pojednává Tzvetan Todorov v publikaci *V mezní situaci* (2000).

V pohádkách se vždy objevují osoby, které jsou pro příběh významné z hlediska svého konání. Funkce jednotlivých postav bývá v různých příbězích stejná a dochází pouze k obměnám jejich pojmenování. Zlo v pohádkách bývá manifestováno postavou čarodějnice, kterou známe ku příkladu z různých variant pohádky, jež jsou známy pod názvy O perníkové chaloupce, Perníková chaloupka. atd.

V některých verzích se objevuje vedle postavy čarodějnice i postava matky či nevlastní matky, která též inklinuje ke zlu. Tak tomu je v pohádce *O popelce* (Grimm, 1969, s. 64-70). Nevlastní matka hrdinky zde plní funkci tzv. zasvěcovacích zkoušek na vlastní iniciační cestě hrdinky. To znamená, že Popelce klade různé nesnadné až kruté úkoly či nástrahy, jež by měly být Popelkou úspěšně překonány. Dalším příkladem postavy nevlastní matky, jež plní v pohádce funkci zla, které podněcuje hrdinu či hrdinku v již zmiňované cestě k zasvěcení, je královna v pohádce *Sněženka a sedm trpaslíků* (Grimm, 1969, s. 118-127). Zlo se může v pohádce projevit i prostřednictvím postavy černokněžníka, který opět klade nástrahy a úkoly hrdinovi. Ten je musí v rámci své iniciační cesty překonávat. Jmenovat lze pohádku *Dlouhý, široký a bystrozraký* (Erben, 1958, s.17-26) ze sbírky lidových pohádek Karla Jaromíra Erbena *České pohádky* (Erben, 1958).

Do záporné postavy z hlediska konfliktu dobra a zla bývá v některých případech stylizována postava krále. Jako v případě čarodějnice a nevlastní matky je i postava tzv. zlého krále obměnou záporné postavy, jež se v pohádkových příbězích objevuje ve formě černokněžníka. V pohádkách zlý král usiluje o život hrdiny z různých pohnutek. Jedná se většinou o to, že hrdina musí splnit opět nějaké úkoly a ty musí splnit, jinak jej čeká jistý trest. Při zdárném pokoření zadaných překážek hrdinu čeká odměna,

například sňatek z princeznou a v případě pohádky *Zlatovláska* (Erben, 1958, s. 27-33) i celé království k tomu. Obdobný případ manifestace zla prostřednictvím zlého krále je obsažen v pohádce *Tři zlaté vlasy děda Vševěda* (Erben, 1958, s. 9-16).

Totéž platí i pro postavy, skrze něž se v pohádkových příbězích manifestuje dobro. Takovou ústřední postavou je hrdina či hrdinka příběhu. Pro ně je charakteristické, že se v průběhu příběhu vyvíjejí, přičemž onen progres je realizován prostřednictvím již několikrát uváděné tzv. iniciační cesty. Hrdina či hrdinka podstupují zkoušky osudu a v případě jejich zdárného splnění dosahují cíle - odměny. Pozorovatelná je zde podobnost s iniciačními rituály (viz. 2. *Pohádka*). Právě v krutosti úkolů a překážek spočívá drastičnost, jež je v pohádkách obsažena. Jedná se však o jeden z mnoha prvků plnících funkci drastiky v daném typu textů, avšak bývá nejvíce zjevný a může tudíž na recipienta textu působit nejvíce.

Z toho vyplývá fakt, že co se konání jednajících postav týče, v pohádkách jsou mnohdy přisuzována obdobná jednání různým postavám. Jak uvádí Propp, „...*pohádkové postavy, ať už jsou jakkoliv rozmanité, často dělají jedno a totéž...*“ (Propp, 1999, s. 27). Lze se tudíž domnívat, že typy postav v pohádkách zůstávají zachovány, zároveň stejná zůstává i jejich funkce, avšak způsob její konkretizace je proměnlivý.

Tento přístup je lépe využitelný ve výuce než první zmiňovaný. Myslím si, že ideální by byla pro práci s pohádkovými texty syntéza obou přístupů. Při rozboru pohádkového textu je dle mého názoru pro pochopení celého textu stěžejní TÉMA analyzované pohádky. To by žáci měli provést jako první – **stanovit a definovat téma analyzovaného textu**. Druhým krokem rozboru by byl výčet všech VYSTUPUJÍCÍCH POSTAV. Žáci by měli být schopni **rozpoznat veškeré postavy**, které se v průběhu pohádkového vyprávění objevují a zároveň by již mělo dojít k uvědomování si poznatků jejich **charakterových vlastností**, pokud jsou ve studovaném textu uvedeny. Dále by žáci měli zaměřit svou pozornost na jednotlivé MOTIVY, jež se v pohádce vyskytují a to v návaznosti na její děj. Na základě sledu jednotlivých motivů si žáci mohou utvořit ucelenou představu o celém ději pohádky a díky této části rozboru mohou vytvořit **tzv. osnovu motivů**. Osnova motivů by vznikla na základě dekodování ústředních dějových motivů pohádky a jejich následnému posloupnému seřazení. Mezi jednotlivými motivy si žáci mohou dělat propojovací značky dle toho, do jaké míry spolu dané motivy souvisejí. Po té co mají žáci vytvořenou osnovu motivů, je možné pracovat s pohádkou detailněji. V této chvíli se žáci mohou soustředit na FUNKČNOST

vystupujících postav To znamená, že se žáci zaměří na to, **co a jakým způsobem postavy konají**. Snaží se tedy zachytit, jaký má daná postava význam v analyzované pohádce.

Zde popisovaný přístup k analýze pohádkového textu je možné aplikovat i na pohádku v auditivní či audiovizuální podobě. Je založen na principu analýzy ve směru od zjevných prvků k méně zjevným čili od těch klíčových k sémantickým složkám pohádky. Na žáky je na začátku popisovaného postupu vyvíjen nátlak, aby pracovali s textem jako celkem, přičemž jsou vedeni k vyhledávání informací v textu. Schopnost analýzy a následné syntézy informací v textu obsažených je totiž pro příjemce nezbytná, aby dokázal mu dokázal porozumět (viz. 3.3 *Recepce textu*). Dle mého názoru je popisovaná metoda analýzy pohádky vhodná pro práci s žáky druhého stupně základní školy. Uvedený princip je však jedním z možných způsobu, jak lze k rozboru přistupovat.

V rámci výuky na střední škole by bylo možné rozbor pohádkového příběhu opřít o archetypální přístup, kdy by bylo jednání postav zkoumáno z hlediska archetypálních vzorců. Archetypem jsou tzv. typické formy chování, jež se při transformaci do vědomé sféry stávají představami, stejně jako veškerý obsah vědomí, jak uvádí Jung v publikaci *Archetypy a nevědomí* (1998). Z hlediska náročnosti pochopení problematiky teorie archetypů je vhodné její integrace do výuky až v rámci středoškolské úrovně vzdělávání.

3.3. Recepce textu

Recepce textu nebo-li jeho čtení je podle Štochla (2005) jednou z kategorií literárního procesu. Recepce textu se mimo jiné zabývá i literární teorie. Dalšími součástmi daného procesu je tzv. produkce textu, což představuje jeho psaní, rozumění textu a mezitextové navazování mezi různými díly. Jak již z názvu diplomové práce vyplývá, předmětem zkoumání je přijímání pohádkového textu dětským recipientem v rámci výuky 6. až 9. ročníku.

Z uvedeného vyplývá, že aby mohla být naplněna kategorie porozumění textu, musí nejprve dojít k realizaci kategorie recepce pohádky. Při výuce tématu pohádky v hodině literární výchovy by tak měl být kladen apel na způsob přijímání daného typu

textu. O tom píše v Miroslav Štochl v již uváděné publikaci Teorie literární komunikace: *„Číst znamená naučit se jak na to. Literatura jako autorsko-čtenářský smluvní pakt skýtá nepřehledné množství různých způsobů využití, může plnit bezpočet funkcí (simulace, sugerování), vytvářet bezpočet zážitků a efektů – vzrušení, slast, děs údiv, konejšení, narkotizaci, únik; záleží pak jen na čtenáři, který z možných způsobů využití (a k tomu adekvátní druh literatury) preferuje.“* (Štochl, 2005, s. 31)

A právě výše popsané skutečnosti lze aplikovat na pohádkový text a jeho recepci. Jeden z možných způsobů, jakým mohou dětští recipienti ve výuce přijímat pohádkové texty je analýza pohádky, jež je charakterizována v předešlých podkapitolách celé této kapitoly.

VÝZKUMNÁ ČÁST

Tato část práce se soustřeďuje na recepci pohádek přímo ve školní praxi. Pro možnost realizace takového výzkumu bylo nejprve nezbytné stanovení výzkumných otázek, na jejichž základě by byly formulovány dotazníkové otázky týkající se práce s pohádkami v hodinách literární výchovy. Zmiňované výzkumné otázky byly koncipovány následovně:

Jaká je míra recepce pohádek s ohledem na v nich obsaženou drastiku u žáků druhého stupně základních škol?

Jakými způsoby nejčastěji dochází u žáků k recepci pohádek v hodině literární výchovy na druhém stupni základních škol?

Na základě výše popsaných výzkumných otázek byly vytvořeny dílčí podotázky, které dále zkoumané téma specifikují. Podotázky byly definovány takto:

Jaká je míra oblíbenosti pohádek u žáků druhého stupně základního vzdělávání?

Do jaké míry žáci druhého stupně základního vzdělávání pracují s pohádkami v hodinách literární výchovy?

Jsou žáci druhého stupně základní úrovně vzdělávání schopni analyzovat pohádkový text?

Z již uvedeného vyplývá, že primární metodou k získávání dat bylo zvoleno dotazníkové šetření. Výsledky dotazníkového šetření jsou uváděny a zpracovány v následujících kapitole a podkapitolách této části diplomové práce.

1. Dotazníkové šetření

Pro uskutečnění výzkumu diplomové práce, jenž by se zabýval problematikou recepce pohádkových textů u žáků v rozpětí 6. až 9. třídy základních škol, byla vybrána metoda dotazníku. Na základě výzkumných otázek a podotázek byl sestaven dotazník (viz. *Příloha A*), který byl určen k vyplnění cílovou skupinou subjektů, tedy žáků druhého stupně základního vzdělávání. Konečná verze dotazníku se sestává ze čtyř otázek a tří úkolů, přičemž vyplnění žákům trvá zhruba pět až deset minut. Šetření bylo realizováno ve skupině základních škol, jež jsou situovány v Hradci Králové a jeho okolí. Určujícími faktory pro selekci škol byla jejich lokalita a jejich následné programové zpracování. Výběr škol byl tudíž realizován prostřednictvím počítačového programu určeného pro náhodné generování čísel. Jednotlivým školám byly přiděleny čísla v rozpětí 1 až 17. K realizaci dotazníkového šetření bylo tímto způsobem zvoleno celkem pět základních škol. Z celkového počtu 17 škol, které se nacházejí přímo v Hradci Králové, byly vybrány dvě základní školy. Stejný postup byl uplatněn při výběru škol, jež se nenacházejí přímo v Hradci Králové, nýbrž v jeho okolí. Zde však vybíranými vzorky nebyly konkrétní školy, ale obce a města. Do výzkumu tak byla začleněna základní škola situovaná v obci Býšův a obě školy nacházející se ve městě Holice.

Co se podmínek vyplňování dotazníků týče, byly zadávány v hodinách literární výchovy, vždy na začátku hodiny a jednou osobou. Šetření se uskutečnilo v rozmezí necelých dvou týdnů, aby byly zajištěny co nejpodobnější podmínky pro sběr dat. Pro realizaci dotazníkového šetření byly vybrány šesté a deváté ročníky zúčastněných škol. Na základě porovnání takto zjištěných skutečností je možné postihnout škálu zkoumaných jevů. Z tohoto důvodu je pro výzkum stěžejní právě komparace dat z prvního a posledního ročníku druhého stupně základního vzdělávání.

Součástí dotazníku byly kromě otázek i tři úkoly, které byly oproti nim koncipovány odlišným způsobem. Z tohoto důvodu bylo nutné jejich rozdílné zpracování, aby došlo k získání relevantních dat. Vzhledem k tomu jsou podkapitoly, které se zabývají problematikou sledovanou v těchto třech dotazníkových oblastech, pojaty jiným způsobem než zbylé čtyři. První podkapitola, jíž se toto týká, zkoumá žánrovou preferenci dotazovaných žáků (viz. 1.2. *Žánrová preference žáků 2. stupně ZŠ*). Pro přesnější vhléd do problematiky i detailnější popis faktů souvisejících s

genderovým faktorem byla u dané podkapitoly vytvořena samostatná část, jež se zaměřuje na zjištění z hlediska genderu. Další oblast, která byla pojata obdobně jako první dotazníkový úkol koncentrující se na žánrové preference, se zabývá rozlišováním zlých a dobrých pohádkových postav (viz. 1.6. *Drastika pohádkových postav*). U ostatních dotazníkových otázek není tato proměnná tak významná jako u zmiňovaných dvou úkolů, proto nebyla vypracována do samostatných částí příslušných podkapitol. Odlišnou koncepcí se vyznačuje i podkapitola, jež se soustřeďuje na drastiku v pohádkových textech (viz. 1.5.1.2. *Drastika obsažená v pohádkách*).

Pro co nejdůležitější pochopení a doložení zjištění získaných ze sesbíraných dat, bylo nutné do práce začlenit informace vztahující se k jednotlivým třídám, které se dotazníkového šetření zúčastnily. To i přesto, že počet jejich respondentů v rámci příslušné školy není optimální. Konkrétní základní školy totiž nedisponují dostatečným počtem žáků šestých a devátých ročníků. Jak jsem již uváděla, údaje vztahující se k jednotlivým třídám jsou do výzkumu začleněny pro přesnější orientaci a pochopení popisované problematiky.

1.1. Charakteristika vybraných základních škol

Jedním z faktorů, který může mít vliv na sbíraná data, je lokalita a typ školy. Kvůli této skutečnosti zde uvedu alespoň stručné charakteristiky škol, jež se zapojily do dotazníkového šetření. Jak je výše napsáno, šetření bylo provedeno na pěti základních školách a z této skupiny škol se dvě nacházejí přímo v Hradci Králové. V případě obou škol se jedná o školy městského typu. Jsou jimi ***Základní škola Mandysova*** a ***Základní škola Josefa Gočára***. Další dvě školy jsou situovány v Holicích, což je menší město, jež je vzdáleno od Hradce Králové přibližně 20 km. Těmito školami jsou ***Základní škola Holubova*** a ***Základní škola Komenského***. Pátá zúčastněná základní škola se nachází v obci Býšť, která se nachází ve vzdálenosti od Hradce Králové zhruba 10 km. Tato škola se nazývá ***Základní škola Eduarda Nápravníka***.

Základní škola Josefa Gočára je větší městskou školou, jež je situována na Tylově nábřeží v Hradci Králové. Ve školním roce 2015 až 2016 bylo evidováno celkem 625 žáků, kteří školu navštěvují. Jak se uvádí na webových stránkách dané školy, úspěšně se zapojuje do realizace mnoha rozsáhlých projektů, jež se zaměřují na

zkvalitňování výuky. Zmiňovanými projekty jsou kupříkladu: *Společná cesta za poznáním*, *Společnou cestou ke zdravému klimatu školy*, *Každý může být osobností*, *Poznáváme, jak zdravě žít*, *Tablety do škol – pomůcka pro pedagoga ve světě digitálního vzdělávání* a další. Z uváděných projektů lze Základní školu Josefa Gočára charakterizovat jako typ školy, jež se soustřeďuje na etiku a etické hodnoty v rámci výchovy a vzdělávání. Realizace projektů sebou přináší mimo jiné zavádění nových metod do výuky, které se soustřeďují na podporu samostatnosti žáků při řešení problémů. V rámci zavádění nových metod do výuky dochází i k zlepšování vybavení vzdělávacích prostorů školy. Škola má svůj vlastní vzdělávací program, jenž je pojmenován *Společná cesta za poznáním*. Ve výuce je preferován individuální přístup, dodržování společně vytvořeného souboru pravidel, předávání kompetencí, uplatňování otevřených způsobů komunikace a je kladen důraz na využití týmové spolupráce. (ZŠ a MŠ Josefa Gočára, 2014)

Základní škola Mandysova je menší městskou školou, jejímž zřizovatelem je statutární město Hradec Králové. Školu navštěvuje v současném školním roce, tedy 2015 až 2016, dohromady 350 žáků. Vzhledem k nižšímu průměrnému počtu žáků škola klade důraz na individuální přístup a péči o nadané děti. Žákům je dále nabízeno vzdělání v moderním areálu a především v klidném prostředí, jež je zajištěno umístěním školy na Moravském předměstí. Učebny jsou vybaveny interaktivními tabulemi a škola disponuje i odbornými učebnami. Z projektů, do nichž se základní škola Mandysova zapojuje, lze jmenovat následující: *Tablety do škol – pomůcka pro pedagoga ve světě digitálního vzdělávání*, *Bezplatná výuka českého jazyka na podporu vzdělávání žáků – cizinců z třetích zemí v roce 2013* a další. *I ve mně je lídr* je název školního vzdělávacího programu školy. Program úzce kooperuje s etickou výchovou, apeluje tak na žáky, aby dodržovali základní společenská pravidla. Idea školy plynule navazuje na program přidružené mateřské školy. (ZŠ a MŠ Pohádka, 2015)

Základní škola Komenského se nachází v centru menšího města Holice v Komenského ulici. Školu navštěvuje 361 žáků, což je přibližně stejně jako ve výše uvedené škole. Jedná se o úplnou školu a žáci mají možnost zde studovat ve všech ročnících prvního i druhého stupně základního vzdělávání, přičemž se jedná o spádovou pro ty neúplné, které se nacházejí v jejím okolí. Školním vzdělávacím programem školy je tzv. *Škola pro všechny*. Žáci jsou motivováni ke komunikaci a vedeni k rozvoji tolerance a porozumění mezi příslušníky různých evropských zemí. V souvislosti s tím probíhá na škole inovace učebních metod. Škola se též zapojuje do projektů, kterými

jsou například *Projekt čtenářské gramotnosti pro třídu 2.A, Čtenářská gramotnost, Metoda CLIL, Comenius v naší škole* a další. Jak z uváděných projektů vyplývá, při výuce je kladen mimo jiné důraz na rozvoj čtenářské gramotnosti a celkový rozvoj čtenářství. Díky tomu je škola vybavena knihovnou pro první a druhý stupeň základní úrovně vzdělávání. (Výroční zpráva, 2015)

Základní škola Holubova se stejně jako Základní škola Komenského nachází v centru již zmiňovaného města Holice. Kapacitní dispozice tohoto zařízení činí 488 žáků pro první i druhý stupeň základního vzdělávání. Žáci mají možnost navštěvovat příjemné prostředí a učebny, které jsou vybaveny interaktivními tabulemi. K dispozici jsou žákům i personálu kopírky a další technické vybavení. Hlavní myšlenka vzdělávání tohoto zařízení je formulována ve školním vzdělávacím programu, jenž je pojmenován *Ne pro školu, ale pro život se učíme*. Při výuce a vzdělávání je tak kladen důraz na praktický nácvik s praktickým osvojováním vědomostí. V návaznosti na vlastní vzdělávací program se škola zapojila do programu Škola pro UNICEF, jenž se soustřeďuje na budování škol v rozvojových zemích s prostředím přátelským k dětem. Žáci se do projektu zapojily manuální výrobou mýdel, které pak prodávali na školní akci. Výtěžek z prodeje byl věnován na zmiňované účely programu. *Výchova k občanství – učebnice 21. století, Rok jazyků, Česko čte dětem, Ve zdravém těle zdravý duch* či *Ovoce do škol* jsou názvy projektů, jichž se základní škola Holubova aktivně účastní. (ZŠ HOLICE HOLUBOVA, 2015)

Základní škola Eduarda Nápravníka je „tradiční venkovská škola pro žáky obce Býšůvka a okolních obcí – Bělečko, Hoděšovice, Hrachoviště, Rokytno, Chvojnenec a Vysoké Chvojno“ (ŠVP pro ZV, 2007, s. 15). Žákům je poskytováno atraktivní prostředí, v němž se mohou vzdělávat. Do výuky jsou implementovány moderní formy výuky s využitím výpočetní techniky. Každá třída je vybavena tabulí a pomůckami, které umožňují pedagogům a žákům práci s interaktivním programem ve výuce. Kapacita školy je zhruba 300 žáků, pro které je připraveno celkem 10 klasických učeben a 6 odborných. Škola dále disponuje žakovskou a učitelskou knihovnou. Pro žáky je připravena škála mimovyučovacíh aktivit, jako jsou zájmové kroužky, školní akce či možnost docházky do školní družiny. Název školního vzdělávacího programu je *Naše škola*, jehož motivační motto zní *Malá škola – velká rodina*. Z toho vyplývá charakteristika, že škola poskytuje žákům takové prostředí, v němž „...se všichni vzájemně znají, mohou si pomoci a tvoří velkou rodinu.“ (ŠVP pro ZV, 2007, s. 15) Primární ohled je brán na zprostředkovávání kvalitního vzdělávání pro celé spektrum

žáků a dále na komplexní výuku předmětů, což představuje škálu přírodovědných, technických s jazykovými i humanitními předměty. Cílem vzdělávacího programu školy je motivovat žáky k celoživotnímu učení, podněcovat je k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů. I tato škola se zapojuje do projektů, jimiž jsou *Vzdělávání pro konkurenceschopnost*, *Ovoce do škol* či *Školní mléko* a podobně. (ŠVP pro ZV, 2007)

1.2. Žánrová preference žáků 2. stupně ZŠ

Podkapitola žánrové preference se zabývá tím, jaká je míra oblíbenosti žánru pohádky u zkoumané skupiny. Tato problematika byla začleněna do prvního bodu dotazníku. Zde žáci seřazují uvedené žánry podle toho, který upřednostňují. Jednotlivé žánry číslují, přičemž číslo 1 nabývá hodnoty „nejoblíbenější“. Žáci volí z této nabídky: bajka, mýtus, pohádka, komiks, povídka, fantasy, science fiction, báseň a román. Uváděné výsledky byly získány na základě sumy četností výskytu jednotlivých preferenčních čísel u každého žánru. Ta byla přepočítána na procentuální poměr, jenž vyjadřuje míru oblíbenosti daného žánru.

1.2.1. Žánrová preference – 6. ročník

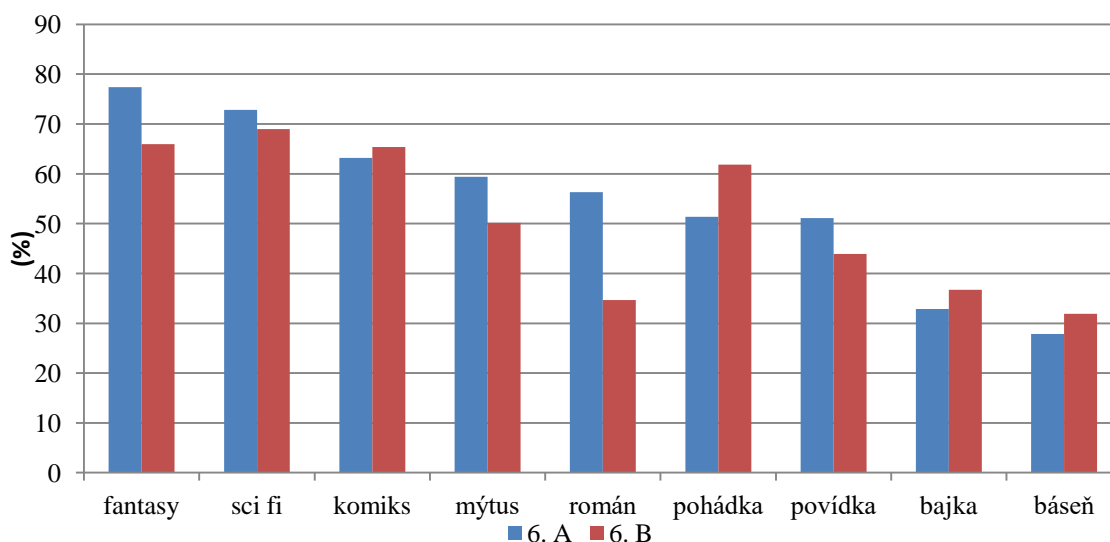
Do dotazníkového šetření se zapojilo celkem sedm tříd šestého ročníku základní úrovně vzdělávání, a to v rámci pěti vybraných škol. V obou školách nacházejících se v Hradci Králové probíhá výuka žáků daného ročníku v paralelních třídách. V rámci těchto tříd tak bylo možné uskutečnit sběr dat prostřednictvím dotazníků a následně je porovnat.

V rámci Základní školy Gočárova proběhlo šetření ve dvou paralelních třídách šestého ročníku, jimiž jsou třída 6.A a 6.B. V 6.A se šetření účastnilo 27 žáků. Jak je z následujícího grafu *žánrové preference třídy 6.A a 6.B – ZŠ Gočárova* patrné, z hlediska žánrové preference tito žáci volili za nejoblíbenější v četnosti 77,4 % žánr **fantasy**. Druhým nejpreferovanějším bylo **science fiction** se 72,2 %, za nímž následoval **komiks**, jehož procentuální zastoupení činí 63,2 %. Mezi preferovanými žánry se objevuje na čtvrté příčce **mýtus** s 59,4 % a na páté **román**, u něhož byla evidována 56,3% obliba. **Pohádka** se u žáků 6.A ocitá na šestém místě z devíti v žánrové oblíbenosti v míře

51,4 %, což vypovídá o jeho menší oblíbenosti u zkoumaných respondentů. Mezi méně preferované žánry než je pohádka žáci této třídy řadí **povídku** s 51,1 %, **bajku** s 32,9 % a **báseň**, jež je preferovaná z 27,8 %.

Od žáků třídy 6.B bylo vybráno 18 dotazníků. U žáků této třídy se žánr pohádky setkává s větší mírou obliby, jelikož se na žebříčku žánrové oblíbenosti umístila na čtvrté příčce z devíti. První tři příčky nejpreferovanější žánrů obsadilo s hodnotami 68,9 % **science fiction**, 65,9 % **fantasy** a 65,4 % **komiks**, z čehož vyplývá jejich velmi značné obliba. V grafu je zachycena jistá proměnlivost ve výběru těchto žánrů. Mění se pouze umístění sci-fi a fantasy, přičemž žáci 6.B upřednostňují právě sci-fi. Míra obliby **pohádky** u dotazovaných žáků stoupá a dostává se tak na čtvrtou pozici nejvíce upřednostňovaných žánrů. Byla u ní zaznamenána hodnota ve výši 61,8 %. Dále se u těchto žáků umístily v žebříčku žánrové preference **mýtus** s 50,2 %, **povídka** s 43,9 %, **bajka** s 36,7 % a **román** s 34,7 %. Nejméně upřednostňovanou se stává **báseň**, již volilo 31,9 % dotazovaných.

Graf 1 - Žánrová preference 6.A a 6.B –ZŠ Gočárova

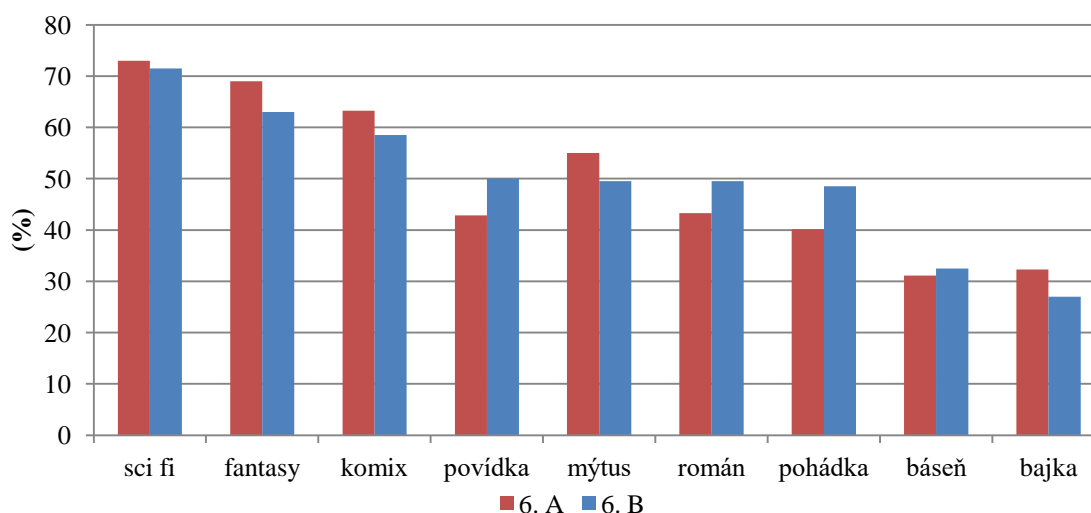

Jak je výše uvedeno, dotazníkové šetření v rámci dvou paralelních tříd šestého ročníku bylo realizováno i na druhé hradecké základní škole, kterou je ZŠ Mandysova. Těmito třídami jsou taktéž 6.A a 6.B. V 6.A vyplnilo dotazník celkem 19 žáků. U daných respondentů se **pohádka** neseťká s velkou oblibou, jelikož na žebříčku preferencí byla v průměru třídy zařazena na sedmou příčku z devíti a byla volena v 40,1 %. Žáci 6.A označili za méně oblíbené pouze **bajku** a **báseň**, které získaly 32,2 % a 31,1 %. Příčky tří nejvíce upřednostňovaných žánrů, co se oblíbenosti týče, obsadilo

tradičně **science fiction** se 73 %, **fantasy** s 69 % a **komiks** s 63,3 %. Jako čtvrtý preferovaný žánr si žáci zvolili v míře 55 % **mýtus**, jako pátý je se 43,3 % **román** a na přičce před pohádkou se objevila **povídka**, jejíž hodnota preferencí činí 42,9 %. Celý žebříček oblíbenosti žánrů je znázorněn v grafu *Žánrová preference 6.A a 6.B – ZŠ Mandysova*, jenž se nalézá níže pod textem.

15 dotazníků bylo vybráno v rámci dotazníkového šetření v paralelní třídě 6.B. Na prvních pozicích se ocitají znovu **sci-fi**, **fantasy** a **komiks** s procentuálním zastoupením 71,5 %, 63 % a 58,5 %. U respondentů této třídy se **pohádka** setkává též s nízkou mírou oblíbenosti, jelikož v průměru třídy se umístila totožně jako u žáků 6.A – na třetím místě nejnižší oblíbenosti. Avšak z procentuální hodnoty bylo zjištěno, že u nich je žánr pohádky preferovanější. Ta je 48,5 %. **Mýtus** s **románem** zastávají v žebříčku pátou a šestou pozici se svými 49,5 % a 48,5 %. Nižší hodnota oblíbenosti než je u pohádky byla zaevidována stejně jako 6.A u žánru **básně** a **bajky** (viz. graf *Žánrová preference 6.A a 6.B – ZŠ Mandysova*), a to v míře 32,5 % a 27 %. Umístění ostatních žánrů je stejné jako u výše zmíněné paralelní třídy. K odlišnosti v preferenci z hlediska oblíbenosti došlo pouze u **povídky**, jež se posouvá s 50 % ze šesté pozice na čtvrtou, tedy směrem k více upřednostňovaným žánrům.

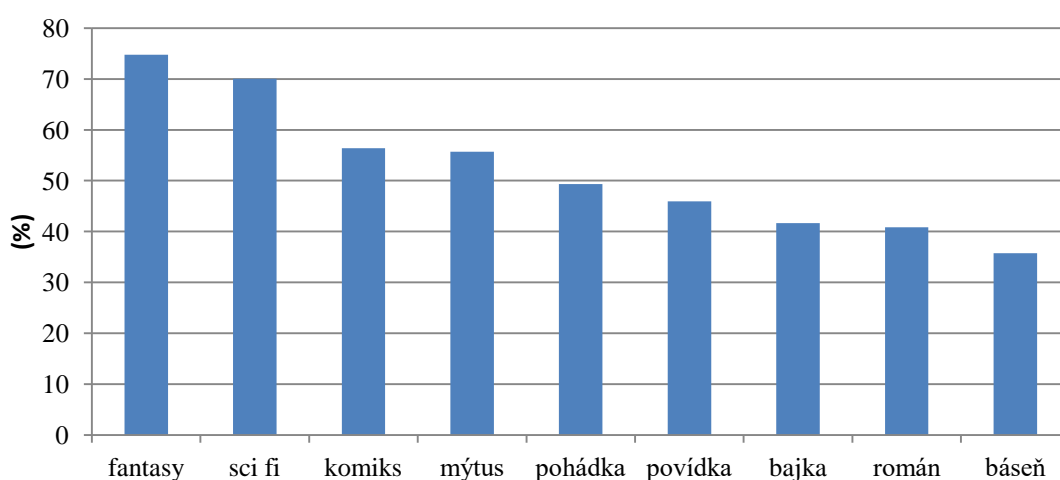
Graf 2 - Žánrová preference 6.A a 6.B – ZŠ Mandysova

Jednou z dalších tříd, v níž došlo k realizaci výzkumného šetření, je 6. třída ZŠ Holubova v Holicích. Bylo vybráno celkem 29 vyplněných dotazníků. Na základě sesbíraných dat lze říci, že žáci této třídy k žánru pohádky zaujímají neutrální postoj. **Pohádka** se s 49,3 % umístila na páté přičce ve škále žánrové preference, což je

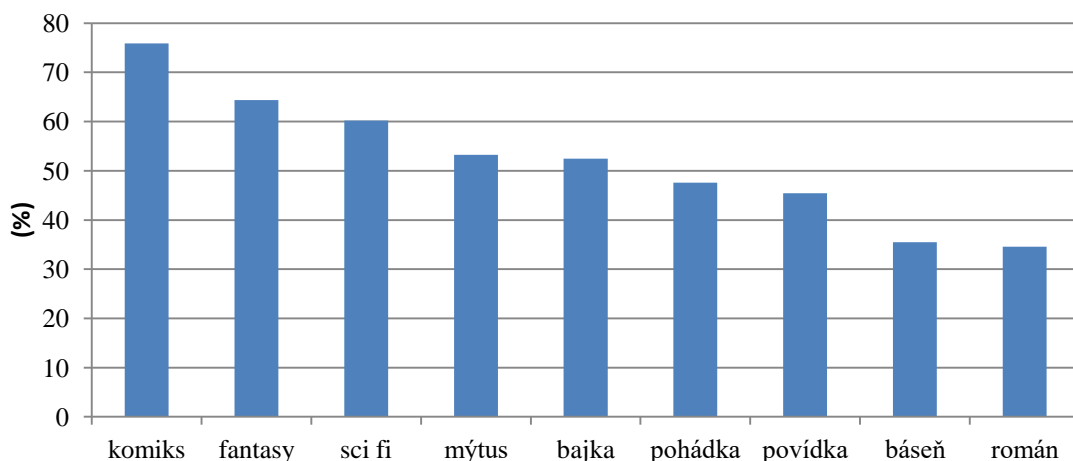
umístění na hranici mezi čtyřmi více oblíbenými žánry a zbylými čtyřmi méně preferovanými žánry. Z dat v grafu *žánrové preference 6. třídy – ZŠ Holubova* vyplývá, že první tři příčky bývají obsazovány stále stejnými žánry, jimiž jsou **fantasy**, **sci-fi** a **komiks**, u nichž byly v dotazované skupině žáků evidovány hodnoty 74,8%, 70,1 % a 56,4 %. V rámci této třídy se s 55,7 % na čtvrté pozici ocitá **mýtus**. Šesté místo z devíti v oblíbenosti zaujímá **povídka** s 45,9 %, po níž následuje **bajka** s 41,7 % a **román** s 40,8 %. Nejméně preferovanou se opět stává **báseň**, jejíž míra oblíbenosti činí pouhých 35,8%.

Graf 3 - Žánrová preference 6. třída –ZŠ Holubova

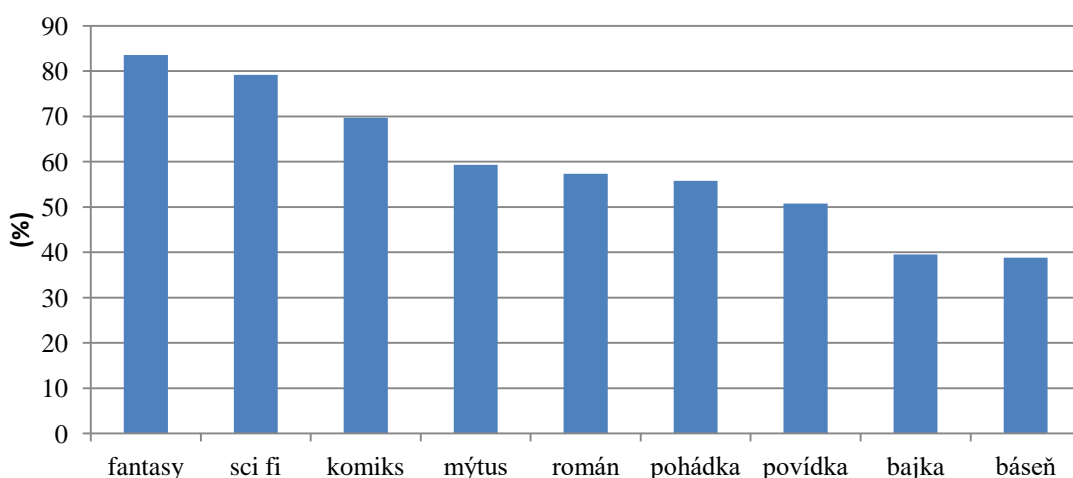
Žáci Základní školy Komenského se zúčastnili šetření v počtu 26 žáků. Jak z níže uvedeného grafu *žánrové preference 6. třídy – ZŠ Komenského* vyplývá, první čtyři příčky nejvíce upřednostňovaných žánrů jsou tytéž, jako u výše popsané třídy ZŠ Holubovy. Nejoblíbenějšími čtyřmi žánry, u nichž byly zjištěny hodnoty 75,9 %, 64,4 %, 60,2 % a 53,2 %, jsou **komiks**, **fantasy**, **science fiction** a **mýtus**. Oproti všem ostatním šestým třídám v rámci šetření, tito dotazovaní žáci volili jako nejvíce oblíbený žánr komiks, který se v již popsanych průměrných výsledcích šestých tříd vždy umístil na třetí příčce žebříčku žánrové preference. Na páté příčce žáci vybírali **bajku**, jejíž míra oblíbenosti je 52,5 %. Na šesté pozici se objevuje **pohádka**, již by žáci upřednostnili v 47,6 %. To vypovídá o její nižší oblíbenosti pohádky. U dotazovaných se však s nejnižší mírou oblíbenosti setkává **povídka** s 45,4 % a následně **báseň** s 35,5 %. Poslední příčku s nejnižší mírou preferovanosti, která je 34,5 %, obsadil **román**.

Graf 4 - Žánrová preference 6. třída –ZŠ Komenského

Poslední ze zkoumaných tříd šestého ročníku byla 6. třída ZŠ Eduarda Nápravníka v Býšti. V této třídě se dotazníkového šetření zúčastnilo 24 respondentů z řad žáků. **Pohádka** se umístila na sedmém místě z devíti s 55,8%, přičemž devátá pozice je tou nejméně preferovanou, co se oblíbenosti týče (viz. graf *Žánrová preference 6. třída – ZŠ Nápravníka*). **Povídku**, **bajku** a **báseň** označovali žáci v celkovém průměru jako nejméně preferované. U nich byla zaznamenána míra oblíbenosti 50,8 %, 39,5 % a 38,8 %. První dvě příčky náleží opět **fantasy** a **sci-fi**, jejichž hodnoty jsou 83,6 % a 79,2 %. Mezi oblíbenými žánry respondentů této třídy se umístil s 69,7 % **komiks**, jenž je následován, **mýtem** s 59,3 %. Na pátém místě se objevuje **román**, který je u žáků oblíben z 57,3 %.

Graf 5 - Žánrová preference 6. třída –ZŠ Nápravníka

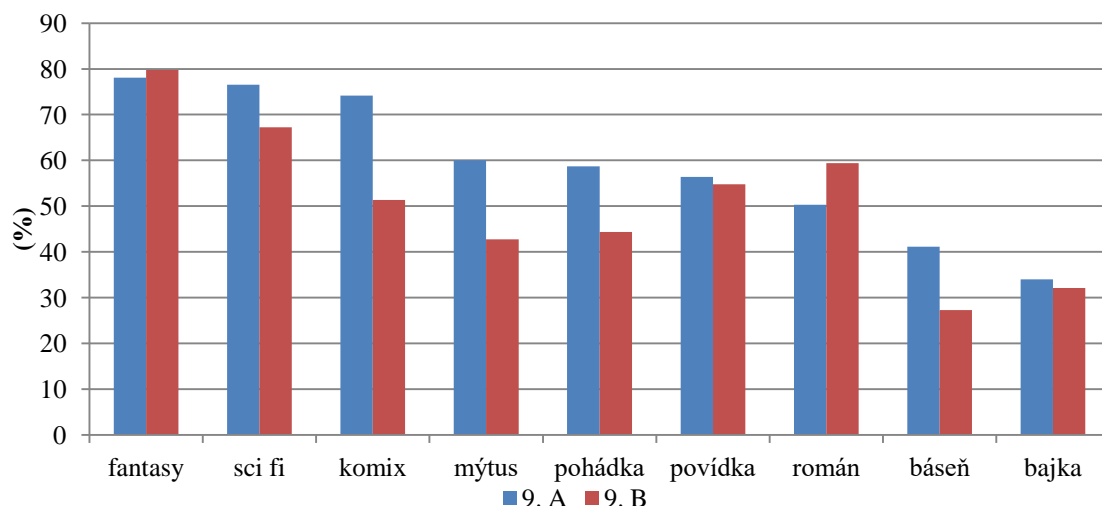
1.2.2. Žánrová preference – 9. ročník

Do dotazníkového šetření bylo zařazeno šest tříd devátého ročníku základní úrovně vzdělávání v rámci pěti zúčastněných škol. Na rozdíl od šestých ročníků, se do výzkumu zapojila pouze jedna dvojice paralelních tříd, a to ze Základní školy Gočárova. To bylo zapříčiněno absencí paralelní třídy na druhé uváděné základní škole – ZŠ Mandysova, z důvodu malého počtu žáků navštěvujících uváděný devátý ročník.

V ZŠ Gočárova se tedy šetření zúčastnily dvě paralelní třídy, přičemž 9.A v počtu 18 žáků. **Pohádka** se s oblibou 58,7 % umístila u dotazovaných žáků třídy 9.A na páté příčce z devíti v žebříčku žánrové preference (viz. graf *Žánrová preference 9.A a 9.B – ZŠ Gočárova*), což svědčí o tom, že pohádka u nich nenáleží mezi nejvíce upřednostňované žánry, avšak není ani mezi těmi nejméně oblíbenými. Nejvíce preferovanými žánry jsou **fantasy**, **science fiction** a **komiks**, jejichž míra oblíbenosti činí 78,1 %, 76,6 % a 74,2 %. Na čtvrtém místě, tedy na příčce před pohádkou, se umístil **mýtus** s 60,1 %. Nižší hodnotu oblíbenosti, která činí 56,4 %, 50,3 % a 41,9 %, mají u těchto žáků žánry **povídka**, **román**, **báseň** a nejméně preferovaným žánrem je s 34 % **bajka**.

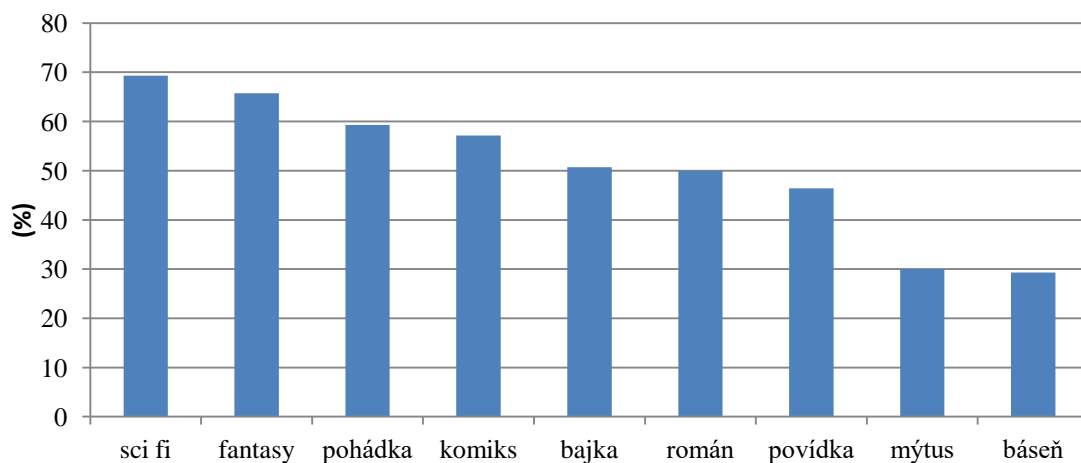
Žáci třídy 9.B, kteří se šetření účastnili v počtu 16 dotazovaných, nejvíce preferují žánr **fantasy** a **sci-fi**. Jejich hodnoty oblíbenosti jsou 79,8 % a 67,3 %. V porovnání s žáky 9.A dochází ke změně v žákovských preferencích v rámci dané oblasti. Žáci 9.B totiž upřednostňují před komiksem **román** a **povídku**, a to v míře 59,4 % a 54,8 %. Po **komiksu**, u něhož byla evidována obliba 51,4 % a jenž se tak ocitá na pátém místě, je **pohádka**. Ta s 44,4 % náleží u respondentů 9.B k méně preferovaným žánrům než je tomu u dotazovaných v 9.A. Poslední tři příčky preferovaných žánrů patří **mýtu** s 42,8 %, **bajce** s 32,1 % a **básni** s 27,3 %.

Graf 6 - Žánrová preference 9.A a 9.B –ZŠ Gočárova

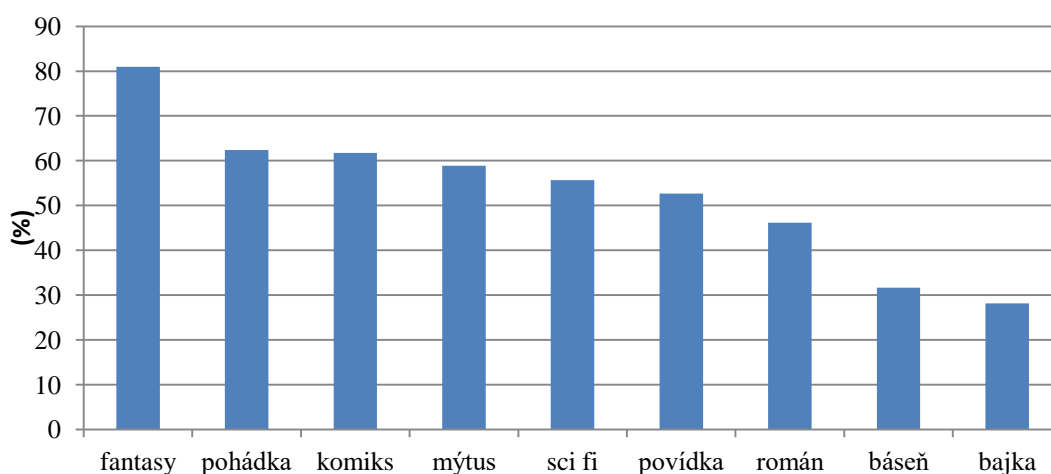
Žánr **pohádka** se u žáků deváté třídy ZŠ Mandysova setkává s poměrně značnou oblibou, jelikož se v žebříčku preferencí objevuje na třetím místě s mírou obliby 59,3 %. Jediné dva žánry jsou dotazovanými žáky upřednostňovány více a jimi jsou **science fiction** a **fantasy**. U nich byly evidovány hodnoty preferencí 69,3 % a 65,7 %. **Komiks** se u žáků z hlediska oblíbenosti dostává s 57,1 % na čtvrtou příčku a je tak až za pohádkou. Na pátém místě je **bajka** s 50,7 %. Mezi žánry s nižší mírou preferovanosti byly zařazeny **román**, **povídka**, **mýtus** a **báseň**, jejichž velikosti obliby jsou 50 %, 46,4 %, 30 % a 29,3 %. Uvedená zjištění jsou zobrazena v níže přiloženém grafu *žánrové preference 9. třídy – ZŠ Mandysova*. Zmiňované údaje byly vyhodnoceny na základě 8 dotazníků, jež byly žáky vyplněny v rámci výzkumu.

Graf 7 - Žánrová preference 9. třídy –ZŠ Mandysova

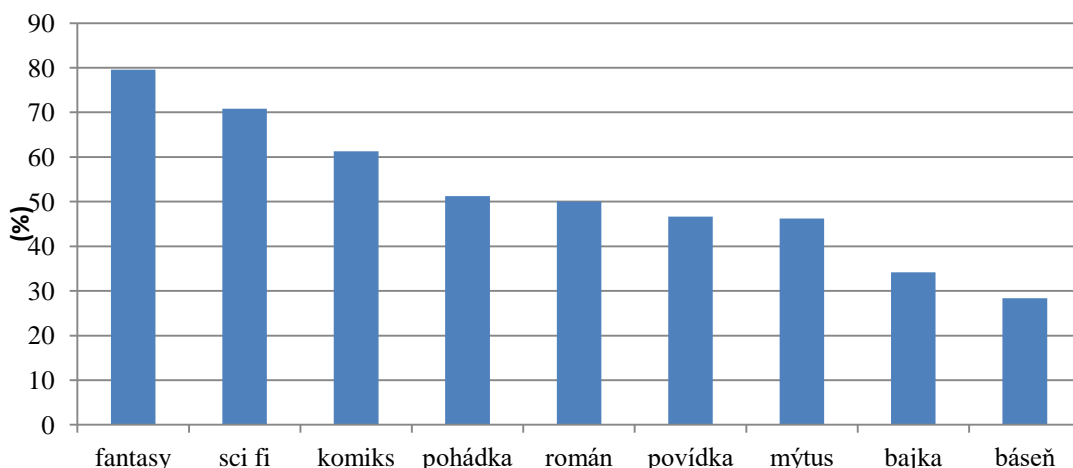
Pohádka se dostává s hodnotou 62,4 % na druhou příčku v oblíbenosti u žáků 9. třídy ZŠ Holubova v Holicích (viz. graf *Žánrová preference 9. třída – ZŠ Holubova*). Vyplývá to z dat sesbíraných z 18 dotazníků v této třídě. V průměru všech devátých ročníků zjištění vypovídají o vzrůstající tendenci v rámci žánrové oblíbenosti pohádky oproti žákům šestých ročníků. V rámci třídy je nejvíce preferovaným žánrem stále **fantasy** s oblibou 81 % a na třetím místě **komiks** s 61,8 %, zatímco **sci-fi** se s mírou oblíbenosti 55,6 % propadá až na páté místo. Před ním se však s hodnotou 58,9 % umísťuje **mýtus**. Nižší míra preferencí byla zjištěna u **povídky**, **románu**, **básně** a **bajky**, které zaujímají s 52,6 %, 46,1 %, 31,6 a 28,1 % poslední čtyři příčky z devíti.

Graf 8 - Žánrová preference 9. třídy –ZŠ Holubova

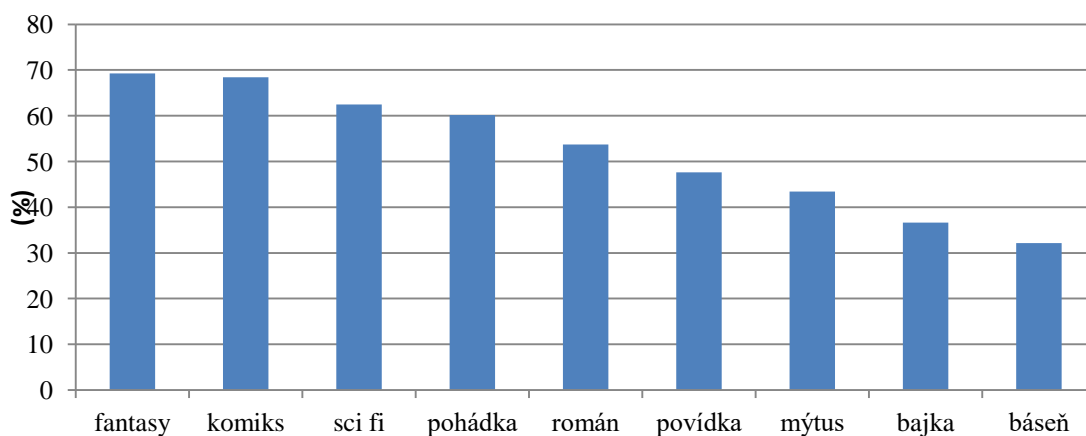
Žáci deváté třídy ZŠ Komenského v Holicích se do dotazníkového šetření zapojili v počtu 27 žáků. Respondenti tohoto ročníku upřednostňují v mírách 79,6 %, 70,8 % a 61,3 % žánr **fantasy**, **science fiction** a **komiks** před pohádkou, avšak **pohádka** se v rámci oblíbenosti vyskytuje na čtvrté příčce s hodnotou 51,3 %. To svědčí o vyšší oblibě pohádky u dotazovaných žáků. Za pohádkou se umístil **román** s 50 %, pak **povídka** s 46,7 %, **mýtus** s 46,3 %. Dvě příčky nejméně preferovaných žánrů zastává **bajka** a **báseň**, jejichž obliba je v rámci dané skupiny žáků 34,2 % a 28,3 %. Zmiňovaná fakta jsou pro přehlednost zachycena v níže uvedeném grafu *žánrové preference 9. třídy – ZŠ Komenského*.

Graf 9 - Žánrová preference 9. třídy –ZŠ Komenského

Devátá třída ZŠ Eduarda Nápravníka v Býšti umožnila sběr dat od 17 žáků. Získaná data jsou znázorněna v grafu *žákovských preferencí 9. třídy* této školy, jenž je uvedený níže. Z dotazníků bylo zjištěno, že **pohádka** s hodnotou 60,1 % opět spadá mezi první čtyři preferované žánry, přičemž před pohádkou se umístilo již typicky **fantasy** s 69,2 %, **komiks** s 68,4 % a **science fiction** s 62,5 %. Pátá až sedmá pozice méně preferovaných žánrů je obsazena **románem**, **povídkou** a **mýtem**, u nichž byly zaznamenány míry oblíbenosti 53,7 %, 47,6 % a 43,4 %. Nejméně oblíbenými žánry jsou opět s preferencí 36,6% a 32,2 % **bajka** s **básní**.

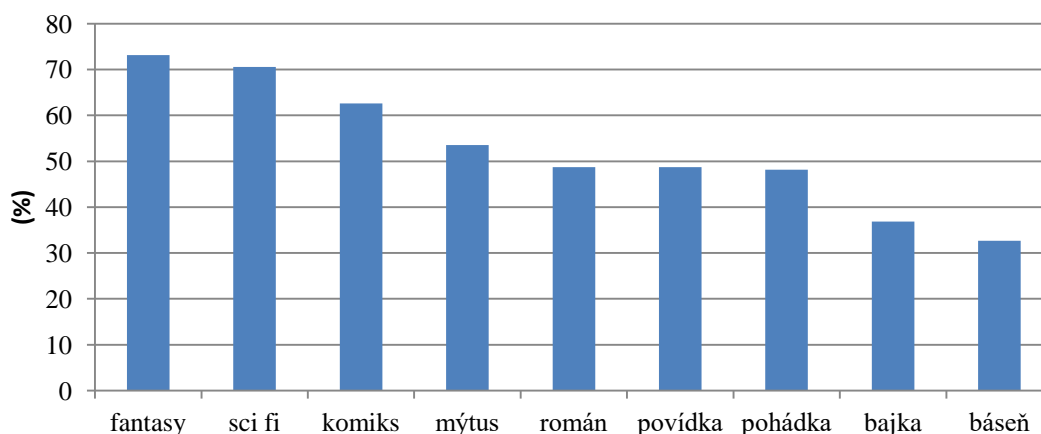
Graf 10 - Žánrová preference 9.třídy –ZŠ Nápravníka

1.2.3. Komparace žánrové preference 6. a 9. ročníků ZŠ

Na základě komparace dat z šestých a devátých tříd lze vyvodit následující poznatky. Žáci šestých ročníků zkoumaných základních škol v průměru řadí **pohádku** jako oblíbený žánr na sedmé místo z devíti, což svědčí o tom, že zúčastnění jedinci ve věku 11 a 12 let pohádku příliš neupřednostňují. Míra její oblíbenosti v šestých ročnících činí 48,2 %. Z dotazníků vyplývá, že méně oblíbenými žánry, než je pohádka, jsou pouze **bajka** a **báseň**, u nichž byly zaznamenány hodnoty 36,8 % a 32,7 %. Jak je znázorněno na grafu *Žánrová preference – 6. ročník*, bylo zjištěno, že daní žáci v průměru nejvíce upřednostňují žánr **fantasy** - 73,1 % a dále pak postupně **sci-fi**, **komiks**, **mýtus**, **román** a **povídku** s mírou preferencí 70,6 %, 62,6 %, 53,5 %, 48,7 % a též 48,7 %. Graf zaznamenává již uváděné procentuální rozložení oblíbenosti uváděných žánrů.

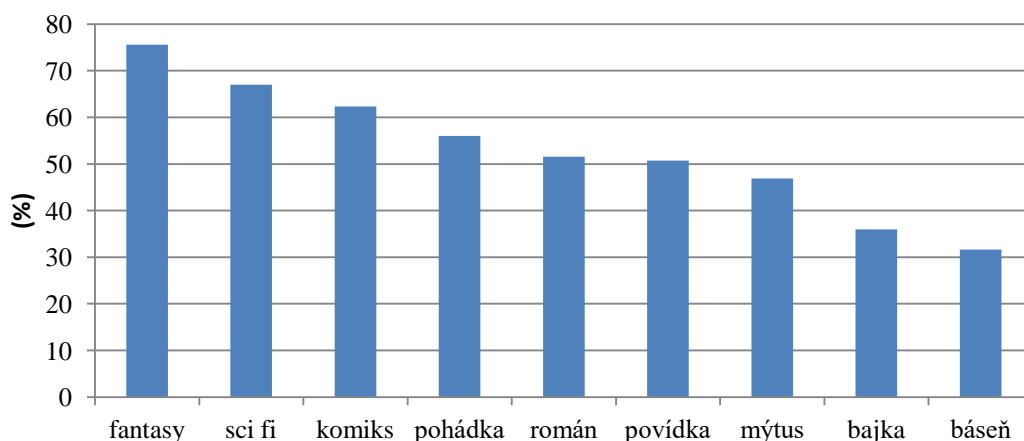
Graf 11 - Žánrová preference – 6. ročník

Vedle toho se výsledky dat, získaných u žáků 9. ročníku, odlišují. Jak z následujícího grafu (viz. *Žánrová preference – 9. ročník*) vyplývá, pohádka je u zkoumaných žáků ve věku 14 až 15 let oblíbenější než u žáků 6. ročníku. V souboru těchto tříd byla zjištěna míra oblíbenosti **pohádky** 56 %. Graf opět zobrazuje žebříček oblíbených žánrů z hlediska procentuálního rozložení, přičemž 100% znamená nejvyšší míru oblíbenosti. Na základě dotazníkového šetření lze říci, že pohádka je řazena v oblíbenosti na čtvrté místo. Na rozdíl od 6. ročníku se tak pohádka ocitá v polovině škály oblíbenějších žánrů. První tři příčky nejpreferovanějších žánrů jsou totožné jako u žáků 6. ročníku – nejoblíbenějším žánrem je **fantasy** s 75,6 %, pak **science fiction** s 67 % a třetí je **komiks** se 62,3 %. Po pohádce následuje **román**, **povídka**, **mýtus**, **bajka** a

báseň, což je obdobné jako v 6. ročníku. V 9. třídách jim byly zjištěny tyto hodnoty: 51,6 %, 50,7 %, 46,9 %, 36 % a 31,6 %. Jediné, co se vedle pohádky v oblasti oblíbenosti žánrů proměňuje, je mýtus, který se proti výsledkům 6. ročníků propadá ze čtvrtého místa na sedmé místo.

Graf 12 - Žánrová preference – 9. ročník

Na základě výše uvedených porovnání zjištění z dotazníkového šetření lze říci, že žánrové preference v oblasti preferencí zůstává obdobná, avšak míra oblíbenosti pohádky u zkoumaných ročníků druhého stupně základního vzdělávání vzrůstá. Proměňuje se i pozice mýtu, která v oblíbenosti u žáků devátého ročníku oproti ročníku šestému naopak klesá. Zajímavé je, že se proměňují pouze pozice preferencí těchto dvou žánrů, zatímco ostatní zůstávají neměnné. To může být způsobeno žánrovou blízkostí pohádky a mýtu a nebo také tím, že žáci 6. ročníku nemusí dokázat dostatečně rozlišovat mezi pohádkou a mýtem, čímž u nich může dojít k jistému splývání obou žánrů.

Avšak na druhé straně se lze domnívat, že preference oblíbenosti pohádky je u žáků 9. ročníku vyšší, protože v současné době se tento žánr stává čím dál více populární prostřednictvím filmové tvorby. Ta je směřována více na starší divácké publikum než dětské, což může být zejména pro dospívající jedince atraktivní. Jako příklad lze uvést z nejnovější tvorby seriál z americké koprodukce **Bylo nebylo** (ČSFD, 2016), jenž vzniká od roku 2011 a jehož natáčení v současné době stále probíhá. Na motivy pohádky O Červené Karkulce vznikl též v americké koprodukci hororový snímek z roku 2011 **Červená Karkulka** (ČSFD, 2016). Svého filmového zpracování v moderním pojetí se dočkal i mimo jiné příběh o postavě Sněhurky: film **Sněhurka** (ČSFD, 2016) z roku 2012 vzniklý rovněž v téže koprodukci či filmový snímek **Sněhurka a lovec** (ČSFD,

2016), který je také z roku 2012 a pochází taktéž z americké koprodukce. Ve všech uváděných filmech je kladen velký důraz na drastiku a snímky se tak vyznačují hororovými prvky.

I v rámci české filmové produkce dochází k novému zpracování pohádkových příběhů, jimiž jsou například *O Šípkové Růžence*, *O Červené karkulce*, *O dvanácti měsíčkách*. Motivy uvedených pohádek se staly námětem i pro film **Tři bratři** (ČSFD, 2016), jehož autorem je Zdeněk Svěrák. Tato filmová adaptace je však na rozdíl od předešlých určena pro dětského příjemce.

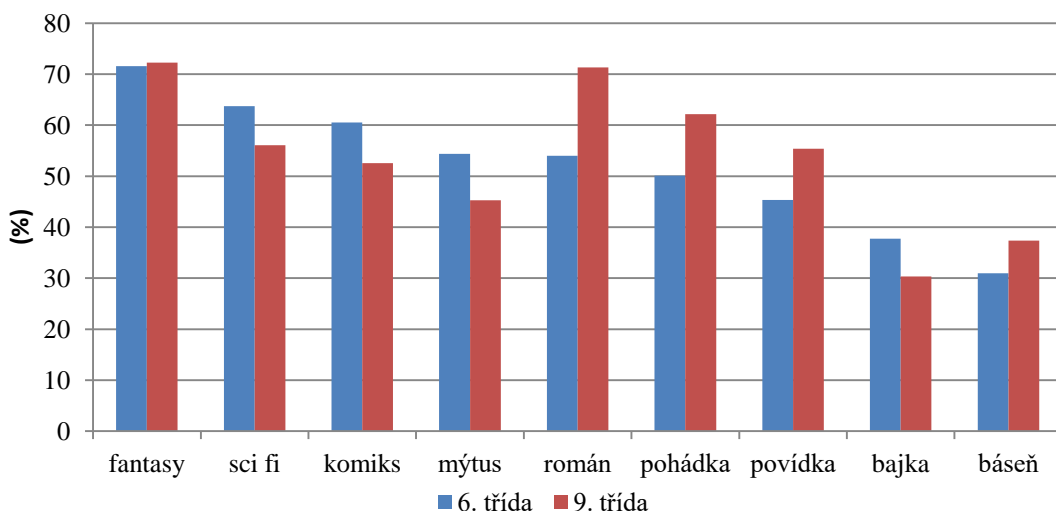
1.2.4. Žánrová preference z hlediska genderu

Analýza sbíraných dat nabízí možnost porovnání žánrových preferencí z hlediska dívčího a chlapeckého výběru. To znamená vyhodnocení zjištění, která se týkají oblíbenosti jednotlivých uváděných žánrů v komparaci mezi dívkami a chlapci 6. a 9. ročníků.

Graf *Žánrová preference dívek 6. ročníků* shrnuje fakta, jež jsou níže popisována a která se týkají zmiňovaných respondentek základních škol Gočárova, Mandysova, Holubova, Komenského a Edurada Nápravníka. **Pohádka** se u dívek 6. ročníku základního vzdělávání umístila na šestém místě z devíti a to s hodnotou 50,1 %, což vypovídá o nepřilíživé oblíbenosti daného žánru. První tři příčky nejoblíbenějších žánrů z nabízených zůstávají stále stejné – první je **fantasy**, druhý **science fiction** a třetí je **komiks** s hodnotami 71,6 %, 63,7 % a 60,5 %. Poté následuje **mýtus** s 54,4 % a **román** s 53,9 %. Po žánru pohádky jsou z hlediska dívčích preferencí na sedmém až devátém místě **povídka**, **bajka** a **báseň**, jejichž oblíbenost je 45,3 %, 37,7 % a 30,9 %. Tyto údaje zobrazuje již zmiňovaný graf, jenž je přiložen níže.

K výrazné změně preferencí žánrů dochází u dívek 9. ročníku, jelikož se s 62,1% oblíbeností **pohádka** ocitá na třetím místě žebříčku. Uvedená skutečnost je viditelná v grafu *Žánrová preference – dívky 6. a 9. ročníků*. Z nabízených žánrů se u dívek jako nejoblíbenější nejvíce objevuje **fantasy** v míře 72,3 % a na druhém místě **román** s 71,3 %. Jako čtvrtý uvádějí v 56,1% **science fiction**, které je následováno **povídkou** s 55,4 %, **komiksem** s 52,6 %, **mýtem** s 45,3 %, **básní** s 37,4 % a u těchto dívek nejméně oblíbenou **bajkou** s 30,4 %. Ze zjištěných faktů lze uvést, že pohádka u žákyň 9. ročníku nahrazuje komiks, který se propadá na šesté místo z devíti.

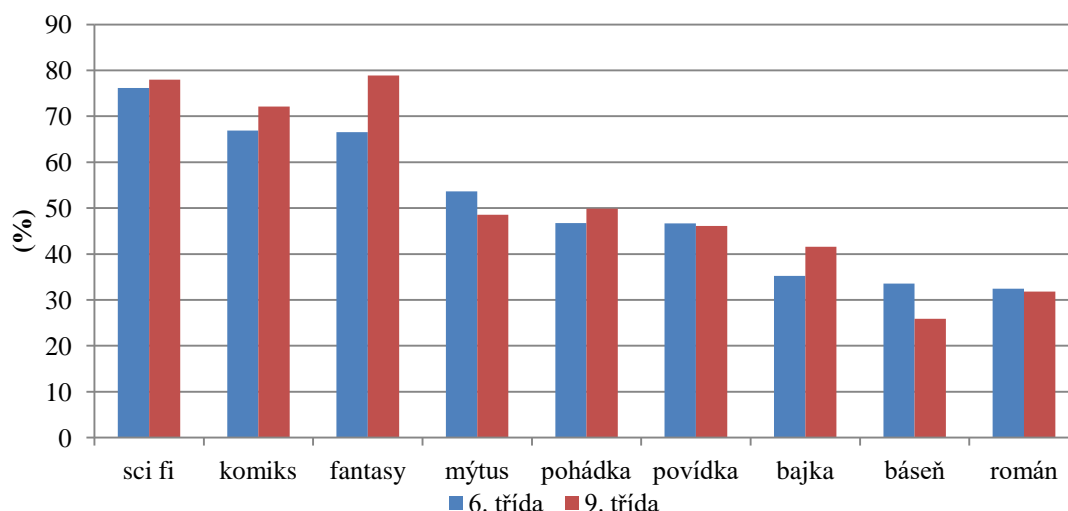
Graf 13 - Žánrová preference – dívky 6. a 9. ročníků

U chlapců 6. tříd se **pohádka** setkává s mírně větší oblibou a ocitá se na pátém místě s procentuálním zastoupením 46,7 %. Nejoblíbenějšími třemi žánry jsou stále tytéž, avšak mění se míra obliby mezi nimi. Chlapci 6. ročníku preferují **sci-fi** v míře 76,1 % před **komiksem** s 66,9 % a ten zase před **fantasy** s 66,5 %. **Mýtus** zůstává v oblíbenosti 53,6 % na čtvrtém místě, na pátém je již zmiňovaná pohádka, kterou následuje s 46,7 % **povídka**. **Bajka**, **báseň** a **román** jsou u chlapců nejméně oblíbenými žánry (viz. graf *Žánrová preference – chlapci 6. a 9 ročníků*). Pro tento fakt svědčí zjištěné hodnoty jejich oblíbenosti – 35,2 %, 33,5 % a 32,4 %.

Chlapečtí respondenti z řad 9. ročníků též mění své preference v souvislosti s **pohádkou**, což je vizuálně zachyceno prostřednictvím již zmiňovaného a níže uváděného grafu. Ta se u nich s 49,9 % stává čtvrtým nejoblíbenějším žánrem z nabízených. Avšak chlapci oproti dívkám stále upřednostňují před pohádkou **komiks**, jenž se objevuje ve zjištěném průměru s hodnotou 72,1 % na třetím místě. První příčka stále náleží se 77,9 % **fantasy** a druhá se 78,9 % **science fiction**. **Mýtus** na základě 48,5 % chlapeckých preferencí zaujal páté místo, je tedy hned po pohádce. Co se týče méně oblíbených žánrů, tak na šestém místě je **povídka** s 46,1 %, na sedmém **bajka** s 41,6 %, na osmém **román** s 31,8 % a na posledním **báseň** s 25,9 %.

Graf 14 - Žánrová preference – chlapci 6. a 9. ročníků

Při porovnání faktů týkajících se proměnlivosti žánrových preferencí dívek 6. a 9. ročníku zjistíme, že oblíbenost pohádky je markantně vyšší v 9. třídě než v 6. třídě. U chlapců také dochází ke vzrůstu oblíbenosti pohádky, avšak ta se dostává z páté pozice na čtvrtou, přičemž nahrazuje mýtus, který se tak dostává ze čtvrté pozice na pátou. Rozdíl v průměru mezi oběma žánry při tom je v obou ročnících minimální. Tudíž je možné říci, že k žádné výrazné změně v oblíbenosti pohádky u chlapců 6. a 9. ročníku tak nedochází.

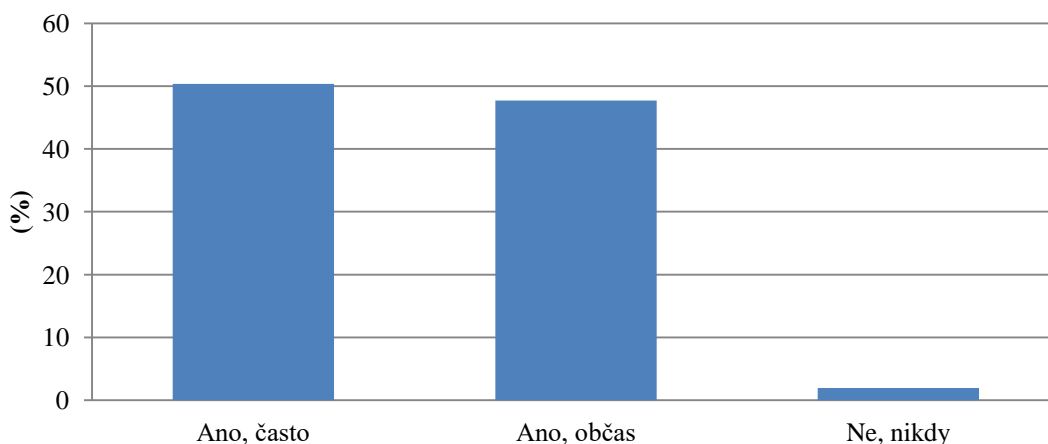
1.3. Recepty pohádek v dětství

Z obecné a vývojové psychologie (Klindová a Rybárová, 1978) víme, že vývoj osobnosti jedince je podřízen vnitřním a vnějším faktorům, které jedince ovlivňují. Jedním z hlavních vnějších faktorů, které na jedince působí, je prostředí, v němž je vychováván. Jak bylo uvedeno v podkapitole věnující se psychologickému aspektu pohádek, jsou pohádky jedním z prvních textů, jež jsou jedinci zprostředkovávány. Dá se uvést, že se pohádky podílejí na výchově jedince. Z tohoto důvodu byla do dotazníku zařazena otázka, zda mu byly v dětství předčítány pohádky. Otázka je dále konkretizována na osobu, jež pohádkový text zprostředkovala – tedy na rodiče.

1.3.1. Receptce pohádek v dětství - 6. ročník 2. stupně ZŠ

V průměru sesbíraných dat žáků 6. ročníku odpověděla 50,3 %, že jim rodiče v dětství **často** četli pohádky. Přibližně 47,7 % dotazovaných žáků téhož ročníku vybralo odpověď, že jim rodiče četli pohádky, avšak **občas**. Pouze malá část žáků uvedla, že jim nikdy rodiče pohádky **nečetli**. Jedná se o 1,9 % dotazovaných šestáků. Poměr odpovědí je zachycen v tomto grafu:

Graf 15 - Receptce pohádek v dětství – 6. ročník

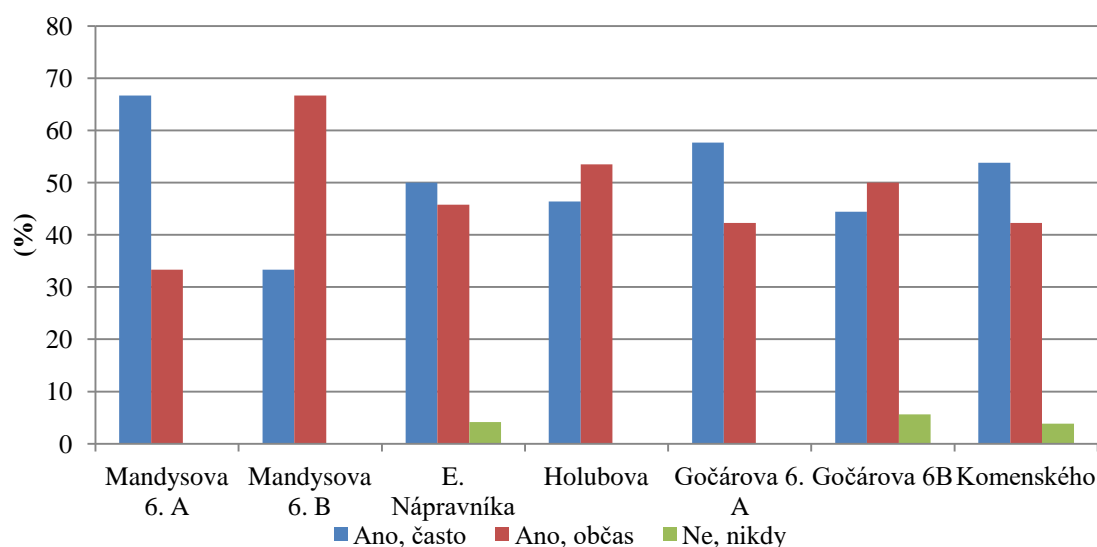

Ze získaných dat prostřednictvím dotazníku byly ve všech zúčastněných třídách šestého ročníku evidovány obdobné výsledky, jež jsou popsány v textu výše. Avšak co se konkrétních dat týče, lze jednotlivé třídy rozčlenit dle dvou hlavních kritérií, zda dotazovaným rodiče v dětství četli pohádky **často** či **občas** (viz. graf *Receptce pohádek v dětství – třídy 6. ročníku*). Na základě procentuálního vyhodnocení a průměru zvolených odpovědí bylo zjištěno, že více jak polovině žáků čtyř tříd bylo v dětství rodiči čteno **často**. Jednou z těchto tříd je 6.A ZŠ Mandysova, přičemž 66,7 % respondentů zvolilo danou odpověď, což byl v rámci skupiny tříd šestého ročníku nejvyšší zaznamenaný počet. Další třídou je 6.A ZŠ Gočárova s počtem 57,7 % žáků, kteří uvedli, že jim **často** rodiče v dětství četli pohádky. 53,8 % ZŠ Komenského též inklinovalo k možnosti téže odpovědi. Čtvrtou třídou, jejíž většina žáků volila danou odpověď, je 6. třída ZŠ Nápravníka. Jednalo se o počet 50 % dotazovaných. 46,4 %, 44,4 % a 33,3 % bylo evidováno u žáků ZŠ Holubova, 6.B ZŠ Gočárova a 6.B ZŠ Mandysova. Zbylá část dotazovaných ve zmíněném souboru zkoumaných tříd zaškrtnla odpověď, že jim byly pohádky rodiči čteny **občas**. Pouze 4,2 % respondentů ZŠ Nápravníka a 3,8% dotazovaných ZŠ Komenského zvolilo, že jim **nebyly** v dětství

rodiči čteny pohádky.

Mezi třídy, jejichž žáci se ve větší míře přikláněli k odpovědi, že jim byly v dětství pohádky čteny **občas**, patří 6.B ZŠ Mandysova. Zde tuto možnost preferovalo nejvíce dotazovaných, a to 66,7 %. V 6. třídě ZŠ Holubova bylo zaevidováno 53,6 % stejných odpovědí. Poslední třídou, v níž dominovala četnost volby téže odpovědi, je 6.B ZŠ Gočárova. Danou odpověď zvolilo 50% žáků. V rámci třídy se ale také objevila skupina žáků, která zaškrtnla možnost odpovědi **ne**, a to v počtu 5,6 % dotazovaných.

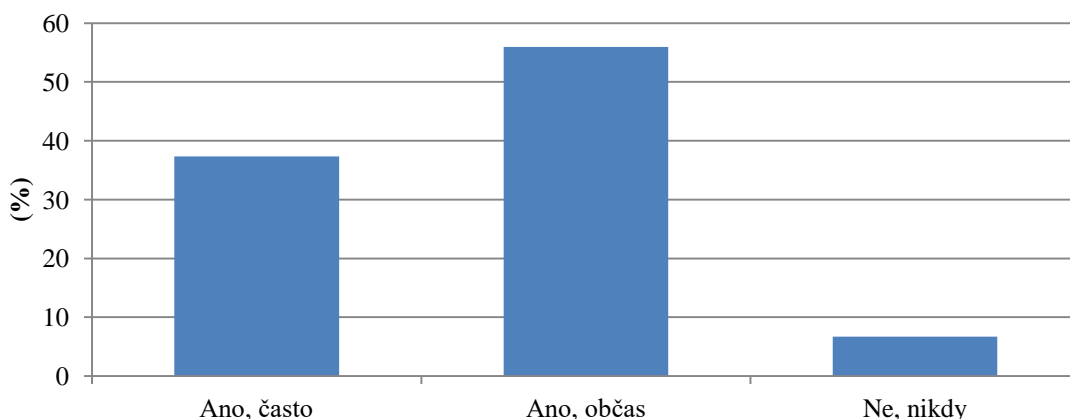
Graf 16 - Recepce pohádek v dětství – třídy 6. ročníku

1.3.2. Recepce pohádek v dětství – 9. ročník ZŠ

U žáků 9. ročníku byla nejčteněji zaškrtnávanou odpovědí, že jim byly pohádky rodiči čteny **občas**. Tuto možnost si vybralo 55,95 %. Dalších 37,7 % žáků zvolilo možnost, že jim pohádky byly rodiči čteny **často**. Procento těch, kteří uvedli, že jim pohádky rodiče v dětství **nečetli** je vyšší než u dotazovaných v 6. ročníku. V 9. ročníku tuto možnost zaškrtnlo 6,7 % žáků. Tyto výsledky jsou pro lepší porovnatelnost znázorněny v grafu *Recepce pohádek v dětství pro 9. ročník*.

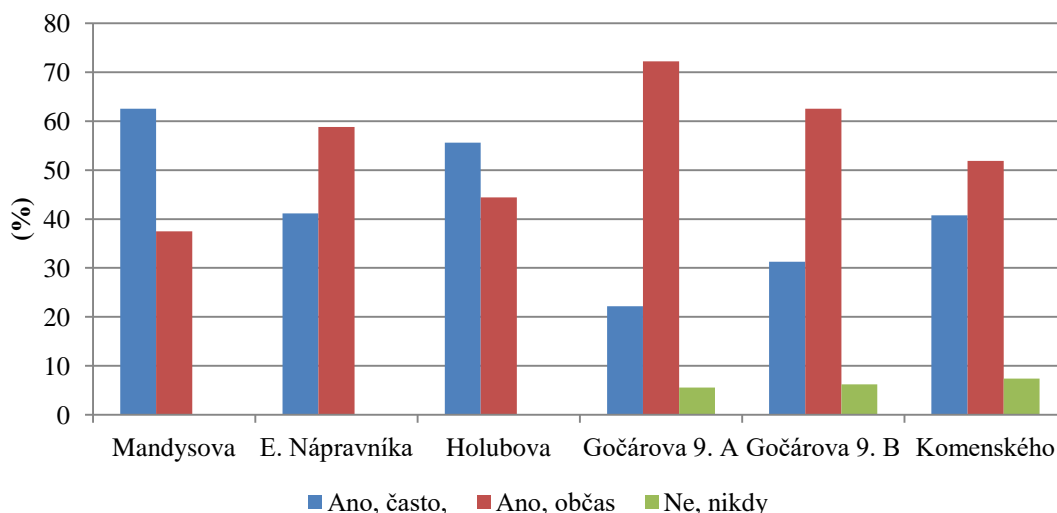
Graf 17 - Receptce pohádek v dětství – 9. ročník

Co se dat jednotlivých tříd devátého ročníku týče, dochází v porovnání s třídami šestého ročníku ke zjištění jistých odlišností. Na rozdíl od šestých ročníků, většina žáků devátých tříd volila možnost odpovědi **občas** místo **často**. Výsledky, jež se týkají jednotlivých devátých tříd jsou znázorněny v grafu *Receptce pohádek v dětství – třídy 9. ročníku*, jež je uveden v textu níže. Pouze v jediných dvou třídách byla evidována vyšší četnost odpovědí, které se přiklánějí k časté recepci pohádek v dětství, než k možnosti časté recepcí. Nejvyšší hodnota byla zjištěna v 9. třídě ZŠ Nápravníka, ta činí 58,8 % žáků, kteří volili tuto odpověď. Druhou zmiňovanou třídou je 9.A ZŠ Gočárova, v níž se v průměru 55,6% dotazovaných přiklánělo k téže odpovědi.

V ostatních zúčastněných třídách dominovala odpověď **občasné** recepcí textů. Respondenti 9. třídy ZŠ Mandysova zaškrtili tuto možnost v počtu 62,5 %. V této třídě byla zaznamenána i vysoká četnost volby odpovědi, z níž vyplývá, že dotazovanému **nebyly** v dětství pohádkové texty rodičem zprostředkovávány. Uvedenou odpověď zvolilo 25% respondentů, což je o 12,5 % více žáků než těch, kteří volili možnost časté recepcí pohádek v dětství. Nejvyšší hodnota v průměru odpovědí dotazovaných, kteří inklinovali k možnosti **občas**, činila 75 % a byla zjištěna ve třídě 9.B ZŠ Gočárova. 25 % žáků této třídy uvedlo možnost **často**. Druhou nejvyšší evidovanou hodnotou v četnosti odpovědí **občas** je 66,7 %, která je platná pro 9. třídu ZŠ Holubova. 27,8 % žáků uvedlo možnost **často** a zbylá část žáků zaškrtila odpověď **ne**. Z toho vyplývá, že 5,6 % žáků uvádí, že v dětství jim nebyly rodiči čteny pohádky. Jedná se o poměrně vysoký počet jedinců. Poslední třídou, v níž převažuje počet žáků, kteří zaškrtili možnost odpovědi **občas**, je 9. třída ZŠ Komenského a příslušnou odpověď volilo celkem 51,9 % dotazovaných žáků. 44,4 % se přiklonilo k odpovědi **ano**, zatímco 3,7 % k **ne**.

Graf 18 - Recepte pohádek v dětství – třídy 9. ročníku

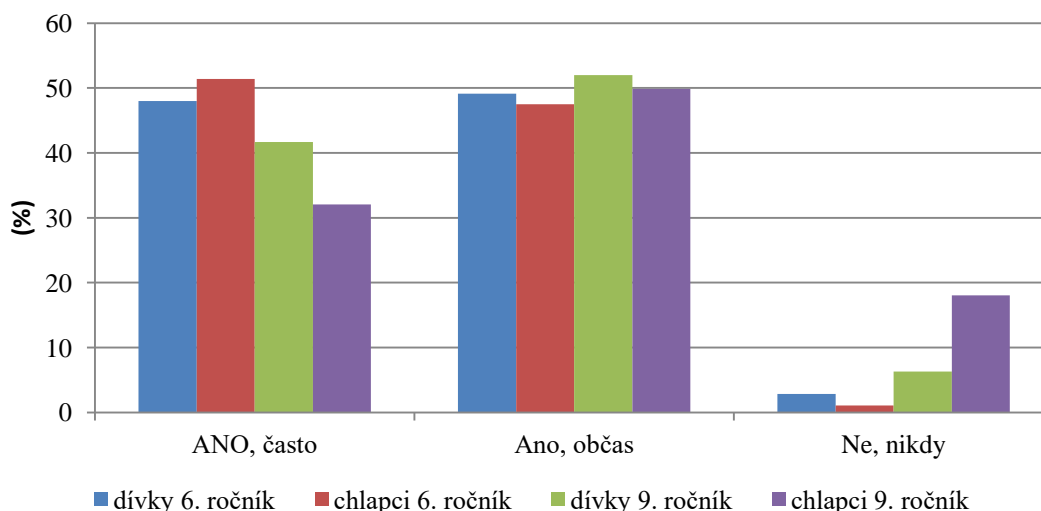

1.3.3. Srovnání 6. a 9. ročníků

Z výše uvedených informací je možné zjistit, že drtivá většina žáků se již v dětství setkala s pohádkami, jež jim byly rodiči zprostředkovávány (viz. podkap. 2.1. Psychologický aspekt pohádek). Přestože někteří dotazovaní zvolili možnost, že jim nikdy rodiče nečetli pohádky, lze se domnívat, že jim pohádky mohly být zprostředkovávány jinou osobou. Tyto souvislosti jsou zachyceny v grafu *Recepte pohádkových textů v dětství – porovnání*.

Jak bylo zmiňováno v textu výše, procento žáků 9. ročníku, kteří uvedli, že jim nebyly pohádky předčítány, je značně vyšší než ve ročnících šestých. To může být způsobeno též první uváděnou skutečností. Druhou možností však může být to, že si na to nevzpomínají nebo to nechtějí přiznat.

Graf 19 - Recepce pohádkových textů v dětství – porovnání

1.4. Pohádka v kontextu využití v literární hodině

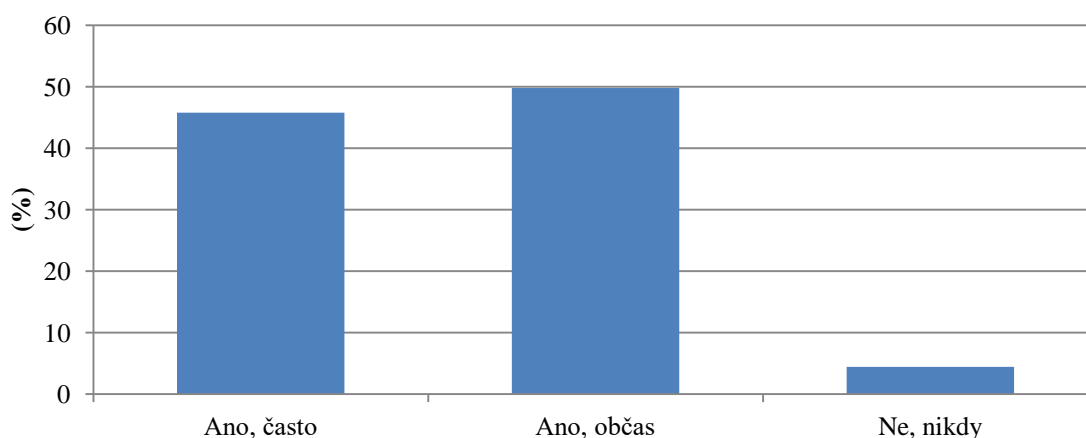
Jak bylo v průběhu práce několikrát uváděno, pohádka je beze sporu součástí života většiny z nás. Dá se říci, že se s pohádkou setkáváme v průběhu celého života. Jinak tomu není ani ve školním prostředí. Problematika pohádky jakožto literárního žánru je součástí výuky na druhém stupni základních škol. Na základě komunikace s pedagogy škol, které se zapojily do dotazníkového šetření, bývá v rámci druhého stupně téma pohádky zařazováno do hodiny literatury v 7. ročníku. K výuce pohádky lze přistupovat z různých hledisek, avšak v práci se zaměřím primárně na metody využití pohádkového textu a jeho analýzu (viz. podkap 2.3 Analýza pohádky).

V dotazníkovém šetření se k této problematice vztahovaly dvě otázky, a to otázka číslo 3 a 4. Třetí dotazníková otázka byla koncipována tak, aby došlo ke zjištění způsobu a i určité míry práce s pohádkovým textem v rámci literární výuky na druhém stupni základní školy. Způsob využití a práce týkající se žánru pohádky byl zapracován přímo do dvou dotazníkových otázek. Míra práce s pohádkovým textem byla analyzována na základě škály **občas**, **často** a **vůbec**, z níž respondenti vybírali nejvíce vhodnou odpověď vzhledem k svým zkušenostem. Čtvrtá otázka byla sestavena na stejném principu jako výše zmiňovaná, avšak zaměřovala se na práci s žánrem pohádky v audiovizuální formě, tedy ve filmovém ztvárnění.

1.4.1. Pohádka v kontextu výuky v 6. ročnících

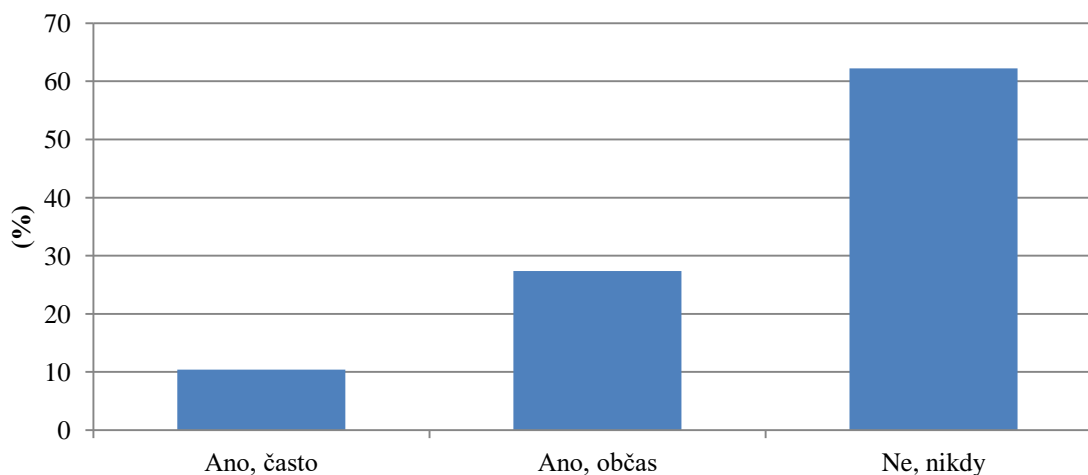
Z analýzy informací získaných v šestých ročnících škol, jež se účastnily dotazníkového šetření vyplývá jednoznačný výsledek. Totiž že se hodinách literární výchovy v 6. ročnících přistupuje k výuce pohádky na základě práce s textem. Žáci se setkávají ve výuce primárně s pohádkou v písemné podobě, zatímco s její audiovizuální podobou pouze minimálně. V celkovém průměru zhruba 95 % respondentů odpovědělo, že s textem v hodině literární výchovy pracují **často** či **občas**. Pouze u cca 5 % dotazovaných žáků bylo zaznamenána odpověď, že se v rámci druhého stupně s pohádkou v textové formě **nesetkali**. Zjištěná fakta jsou zachycena v grafické podobě zde:

Graf 20 - Pohádka ve výuce 6. ročníků – forma textu

Relativně opačné hodnoty byly zjištěny v souvislosti s integrací audiovizuální formy pohádky do hodiny literární výchovy. Zatímco zkušenost z hodiny literatury s pohádkou ve filmové podobě potvrdilo přibližně 38% respondentů, tak 62,2 % žáků šestých ročníků uvedlo, že žádnou takovou zkušenost nemají. Tyto skutečnosti jsou znázorněny v následujícím grafu:

Graf 21 - Pohádka ve výuce 6. ročníků – forma filmu

Na základě odpovědí, jež dotazovaní žáci zaznamenali do dotazníkových archů, bylo zjištěno, že nejčastěji se ve výuce setkávají s pohádkou v písemné podobě na ZŠ Mandysova v 6.B. Zde příslušnou možnost odpovědi zaškrtno celkem 66,7 % žáků třídy. Za nimi následuje třída 6.B ZŠ Gočárova, přičemž odpověď **ano, často** zvolilo 61,1 % dotazovaných. Více jak polovina žáků šesté třídy ZŠ Holubova byla pro tutéž možnost odpovědi, celkem se jednalo o 57,7 %. Oproti těmto třídám nižší počet žáků šestého ročníku ZŠ Komenského uvedl, že v hodině pracují s pohádkou v textové formě **často**. Zde se počet odpovědí rovná 46,2 %, což je hodnota shodná s počtem žáků této třídy uvádějících, že s písemnou podobou pohádky v hodině pracují jen **občas**. V ostatních třídách byl rozdíl mezi oběma možnostmi odpovědi značný, tedy v řádu desítek procent. U souboru tří skupin žáků byla zaznamenána vyšší četnost odpovědi, že s textem v pohádkové podobě pracují **občas** a nikoliv **často**. Takto odpovědělo nejvíce respondentů v rámci třídy 6.A ZŠ Gočárova a to v počtu 69,2%. **Občas** ve výuce pracují s pohádkovým textem i v šesté třídě ZŠ Nápravníka, což uvedlo 62,5 %. 60 % dotazovaných žáků 6.A ZŠ Mandysova se přiklonilo k téže možnosti odpovědi.

S pohádkou v podobě filmu se ve výuce dle dotazovaných žáků nejvíce pracuje na ZŠ Komenského. Hodnota kladných odpovědí, což představuje volbu možnosti **ano, často** a **ano, občas**, v šesté třídě zmiňované školy je zhruba 65,4 %. Zbýlých 34,6 % žáků uvedlo za nejvíce odpovídající skutečnosti třetí možnost, tedy že se ve výuce s pohádkou ve filmové formě nikdy nesešli. Na druhé příčce se umístila ZŠ Nápravníka s 54,2 % žáků, kteří uvedli, že se v hodině literární výchovy na druhém stupni **často** či **občas** s pohádkou v uváděné podobě přišli do kontaktu. **Zápornou** odpověď zaškrtno

celkem 45,8 %. Na třetí, čtvrté a páté příčce se umístily třídy 6.A a 6.B ZŠ Mandysova s 6.B ZŠ Gočárova. Shodný počet 33,3 % žáků v každé z uvedených tří tříd zvolil kladné možnosti odpovědi, zatímco 66,7% žáků každé třídy uvedlo, že s filmovou podobou pohádky ve výuce na druhém stupni nikdy nepracovali. Totéž uvedlo 75% dotazovaných šesté třídy ZŠ Holubova, zatímco 25% zvolilo kladné odpovědi. Poslední třídou je 6.A s 20% respondenty, jež zaškrtili kladné možnosti práce s filmovou verzí pohádky ve výuce. Naproti tomu drtivá většina dotazovaných této třídy v počtu 80% vybrala možnost odpovědi **ne, nikdy**.

Z výše popsaných dat plyne, že žáci šestých ročníků se ve výuce literární výchovy častěji setkávají s textovou verzí pohádky. Procento žáků, kteří uvedli, že s pohádkou ve formě textu nepracovali je relativně malé a vzhledem k různým faktorům, jež mohly na respondenta působit, lze říci, že je toto procento zanedbatelné. Jedním z faktorů může být, že žák nemusel být přítomen hodiny, během níž se s pohádkou pracovalo.

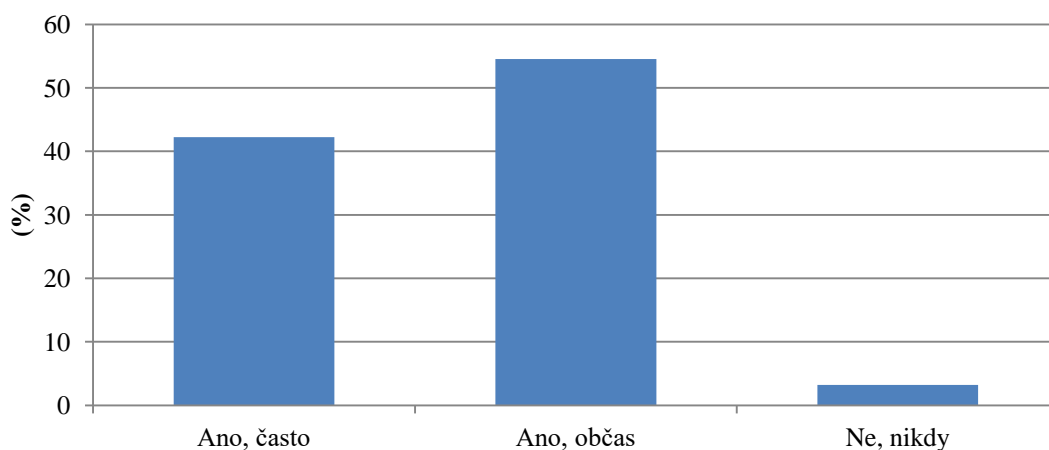
U čtvrté otázky, jež se zabývá využitím zkoumaného žánru ve filmové podobě v rámci výuky na druhém stupni základních škol, byla zaznamenána mnohem vyšší četnost odpovědi **ne, nikdy** v porovnání s četností dílčích i celkových kladných odpovědi, jimiž jsou **ano, často** a **ano, občas**. Na základě tohoto faktu lze usuzovat, že v hodině literární výchovy dotazování žáci nepracují v signifikantní míře s pohádkami v audiovizuální podobě. Důvod, proč se objevilo určité procento žáků, kteří uvedli, že se s filmovou pohádkou ve výuce setkali, může být jejich poměrně krátká doba inkluze v rámci druhého stupně. Šetření účastníci se žáci byli v jeho průběhu součástí druhého stupně teprve půl roku a tudíž mohlo dojít ke splynutí jejich zkušeností s výukou na prvním stupni, během níž se s filmovou adaptací pohádky mohli setkat. Žáci si také mohli nedostatečně kvalitně přečíst zadanou dotazníkovou otázku a mohli eliminovat proměnnou, jež měla koncentrovat jejich pozornost na zkušenosti dosažené v průběhu jejich vzdělávání na druhém stupni.

1.4.2. Pohádka v kontextu výuky v 9. ročnících

V rámci 9. ročníků zkoumaných škol bylo zjištěno, že v hodinách literární výchovy opět dominuje práce s písemnou formou pohádky. Z analyzovaných dat však vyplývá, že filmové ztvárnění pohádky bývá též součástí výuky, i když ne v tak značné míře jako její textová podoba. Z celkového průměru v rámci souboru dotazovaných tříd

devátého ročníku vychází, že se na druhém stupni setkali s výukou žánru pohádky prostřednictvím práce s textem, avšak nejčtenější zvolenou odpovědí bylo **ano, občas**. Rozdíl mezi sumou žáků, kteří takto odpovídali a těmi, jež volili odpověď **ano, často**, není příliš velký. Jak z grafu *Pohádka ve výuce 9. ročníků – forma textu* vyplývá, první zmiňovanou možnost odpovědi v dotazníku zaškrtno 54,5 % respondentů, kdežto druhou výše uvedenou odpověď si vybralo 42,3 % dotazovaných. Zbylé 3,2 % respondentů volilo třetí možnou odpověď, kterou je **ne, nikdy**, což znamená, že se ve výuce s pohádkovým textem po dobu studia druhého stupně základní úrovně vzdělávání nesetkali.

Graf 22 - Pohádka ve výuce 9. ročníků – forma textu

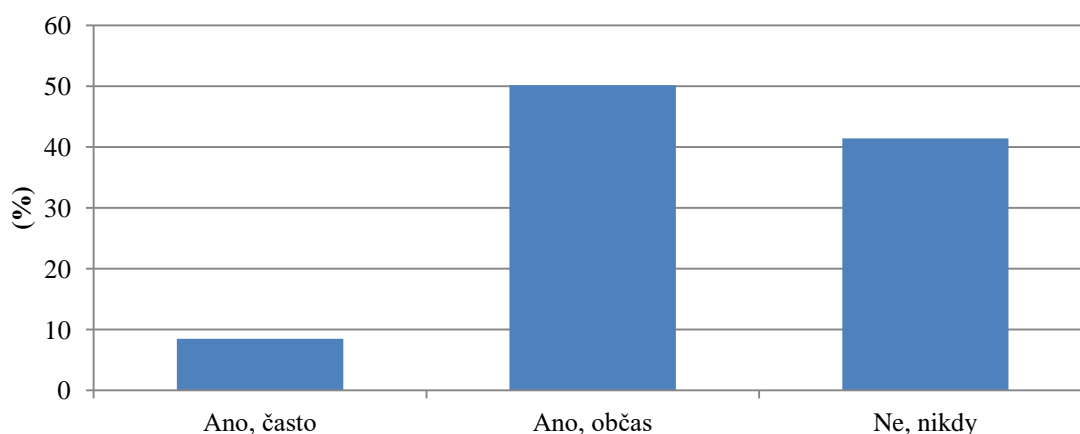
Signifikantní četnost výskytu odpovědi častého začleňování pohádkových textů do výuky byla evidována u jediných dvou devátých tříd. Těmito třídami jsou 9. ročník ZŠ Mandysova s počtem 62,5 % žáků, jež tuto možnost volili. U 37,5 % žáků byla zaznamenána odpověď, že danou formou pohádky se v hodině literární výchovy setkali jen občas. V této třídě byla zjištěna nulová četnost volby třetí možnosti odpovědi. Druhou třídou, jež se dle žáků vyznačuje vyšší mírou časté implementace textové formy zkoumaného žánru do výuky druhého stupně, je ze ZŠ Holubova. K této možnosti se totiž přiklání 55,6 % dotazovaných, zatímco 44,4 % inklinuje k odpovědi jen občasné práce s textovou formou pohádky. I zde byl zjištěn nulový výskyt odpovědi **ne, nikdy**.

Dominující míra odpovědi **ano, občas** byla zjištěna u třídy 9.A ZŠ Gočárova, v níž danou odpověď volilo 72,2 % dotazovaných. Počet žáků, kteří se přiklonili k odpovědi časté implementace, byl značně nižší - pouze 22,2 %. Avšak 5,6 % respondentů této třídy uvedlo že ve výuce s daným typem pohádkového zpracování

nepracovali. U 62,5 % dotazovaných třídy 9.B ZŠ Gočárova bylo evidováno, že občas se v hodině literatury v rozmezí 6. až 9. třídy s pohádkovým textem setkali. 31,2 % žáků se vyslovilo pro časté zavádění pohádky ve formě textu do vyučovací hodiny a 6,2 % respondentů uvedlo nulovou zkušenost s pohádkovým textem. Na třetí a čtvrté příčce ve volbě odpovědi **ano, občas** se umístily deváté třídy ZŠ Nápravníka se ZŠ Komenského. Počet 58,8 % žáků třídy ZŠ Nápravníka zvolilo danou možnost odpovědi, zatímco 41,2 % žáků uvedlo, že s písemnou podobou pohádky ve výuce na druhém stupni pracovali často. V této třídě nebyla zaznamenána žádná volba třetí možnosti. Obdobně tomu je i u 9. třídy ZŠ Komenského, jelikož 51,9 % dotazovaných volilo možnost **ano, občas**, kdežto 40,8 % zaškrtnulo odpověď **ano, často**. Na rozdíl od předchozí skupiny žáků 9. třídy, 7,4 % uvedlo odpověď **ne, nikdy**.

Co se výuky žánru pohádky, při níž dochází k využití její filmové podoby, týče, dotazovaní odpovídali prostřednictvím výběru jedné ze tří nabízených odpovědí, což představuje opět volbu mezi možnostmi **ano, často** a **ano, občas** a **ne, nikdy**. V celkovém průměru 58,6 % respondentů odpovědělo, že s filmovou adaptací pohádky se v hodině literární výchovy setkávají občas či často. Relativně vysoké číslo je u odpovědi, že se v rámci druhého stupně s pohádkou ve formě filmu dotazovaní nesetkali. Jedná se o cca 41 % dotazovaných. Popisované procentuální rozložení žákovských zkušeností s filmovou adaptací pohádkového příběhu z hlediska jeho implementace do výuky je znázorněno v následujícím grafu:

Graf 23 - Pohádka ve výuce 9. ročníků – forma filmu

Na základě zjištěných dat se s pohádkou v podobě filmu ve výuce dle dotazovaných žáků devátých ročníků nejvíce pracuje na ZŠ Nápravníka. Zde 94,1%

dotazovaných uvedlo, že se často či občas s filmovou adaptací pohádky ve výuce setkávají. Nejvíce žáků zaškrtnulo, že se ní pracovali občas, přičemž se jednalo o 88,2 %. Možnost **ano, často** byla evidována u 5,9% dotazovaných. Zbýlých též 5,9 % žáků uvedlo za nejvíce odpovídající skutečnosti třetí možnost, tedy že se ve výuce s pohádkou ve filmové formě nikdy nesetkali. Na druhé příčce se nachází třída 9.B ZŠ Mandysova s počtem 81,3 % žáků uvádějících, že se v hodině literární výchovy na druhém stupni setkali s pohádkou v uváděné podobě časté či občasné míře. Konkrétně se jednalo o 68,7 % dotazovaných, kteří se přiklonili k **ano, občas** a 12,5 % žáků preferujících odpověď **ano, často**. Zápornou odpověď zaškrtnulo celkem 18,7 %. Dále se umístila třída Základní školy Mandysova s 62,5 % dotazovaných uvádějících možnost **ano, občas**. Zbývajících 37,5 % žáků se přiklonilo k záporné možnosti odpovědi. Čtvrtou příčku z hlediska kladných odpovědí žáků týkajících se implementování pohádky ve formě filmu do výuky na druhém stupni zastává devátá třída ZŠ Komenského s počtem 55,5 % respondentů. U 40,7 % žáků byla zaznamenána odpověď **ano, občas** a u 14,8 % **ano, často**. 44,4 % žáků každé třídy uvedlo, že s filmovou podobou zkoumaného žánru ve výuce na druhém stupni nikdy nepracovali. Skupina žáků 9. třídy ZŠ Holubova se procentuálním rozložením umístila na šesté příčce. U této třídy převažuje počet odpovědí **ne, nikdy**, jenž činí 52,9 %, zatímco počet kladných odpovědí je 47 %. Možnost **ano, občas** se vykytovala u 29,4 % respondentů a **ano, často** zaškrtnulo 17,6 %. Nejnižší četnost kladných odpovědí byla zaevidována u třídy 9.A ZŠ Gočárova. Ta je 11,1 % a to u odpovědi **ano, občas**. Převážná většina dotazovaných, konkrétně 88,9 %, uvedla zápornou odpověď, tedy **ne, nikdy**. Výše popsaná zjištěná data jsou zachycena v následujícím grafu.

Jak z výše popsaných dat vychází a jak je uváděno v úvodu této podkapitoly, žáci devátých ročníků se ve výuce literární výchovy častěji setkávají s textovou verzí pohádky. V rámci zkoumaného souboru skupin tříd 9. ročníku je procento žáků, kteří uvedli, že s pohádkou ve formě textu nepracovali je přibližně o 2 % nižší. Vyšší je procento odpovědí, že k implementaci textové pohádky do výuky dochází občas.

1.4.3. Srovnání 6. a 9 ročníků

Z výše uvedeného lze usuzovat, že žáci devátých ročníků mají větší zkušenost s žánrem pohádky oproti šestým ročníkům zkoumaných škol. V rámci čtvrté otázky, jež se zabývá využitím zkoumaného žánru ve filmové podobě ve výuce na druhém stupni

základních škol, byla též zaevidována vyšší četnost odpovědí **ne, nikdy** v porovnání se začleňováním pohádek ve formě textu. Avšak v komparaci s šestými ročníky se poměr četností dílčích i celkových kladných odpovědí, jimiž jsou **ano, často** a **ano, občas**, zvyšuje. To vypovídá o tom, že se s filmovými adaptacemi v průběhu výuky na druhém stupni na školách zapojených do dotazníkového šetření pracuje více. Poměr četnosti kladných a záporných odpovědí svědčí v komparaci filmové a textové formy analyzovaného žánru u obou zkoumaných ročníků o tom, že ve výuce je stěžejní využití písemné podoby pohádky a filmových adaptací může být využíváno jako doplňující metody výuky probíraného tématu, které se týká pohádky.

1.5. Recepce drastiky v pohádkových textech

Jak se v teoretické části práce uvádí, pro pohádkové texty je charakteristická jistá výchovná funkce. Způsobem, jehož bývá v pohádkách k dosažení potřebného účinku často využíváno, je drastika (viz. teoretická část – *1. Drastika*). Funkce drastičnosti se v daném typu textů manifestuje prostřednictvím mnoha prostředků, jimiž mohou být vystupující postavy či situace, do nichž se v průběhu děje dostávají. V rámci sémantické vrstvy pohádkového příběhu tuto funkci plní i symbolika, například skrze barvy, zvířata, přírodní živly a podobně.

1.5.1. Drastika ve formě krutosti

Do dotazníkového archu byly zařazeny dvě otázky, jež se týkají projevování drastiky v pohádkách prostřednictvím krutosti. To z toho důvodu, že krutost bývá v pohádkách snadno rozpoznatelná a zejména proto, že dětský příjemce pohádkového textu na druhém stupni základní úrovně vzdělávání by měl již dokázat identifikovat prvky krutého jednání.

1.5.1.1. Pohádky se špatným koncem

První otázka se koncentruje na žákovské zkušenosti s recepcí pohádek, přičemž zásadní je jejich schopnost rozlišovat mezi pohádkami s dobrým a špatným koncem. Otázka byla formulována tak, aby dotazovaný žák uvedl, zda zná pohádku, jež nekončí dobře.

V celkovém průměru šestých ročníků bylo zjištěno nejvyšší procento žáků, kteří znají alespoň nějaké pohádky se špatným koncem, v 6. třídě **ZŠ Nápravníka**. Zde se pro tuto možnost odpovědi přiklonilo 91,7 % dotazovaných, zatímco pouhých 8,3 % uvedlo, že takové pohádky neznají. Druhé nejvyšší procento bylo zaznamenáno u třídy 6.B **ZŠ Gočárova**, kde 88,9 % žáků uvedlo, že znají nedobře končící pohádky. Jen 11,1 % dotazovaných žádnou takovou pohádku nezná. Třetí nejpočetnější skupinou žáků, kteří mají povědomí o krutosti obsažené v závěru některých pohádkových příběhů, jsou ze 6.A **ZŠ Gočárova**. Zde kladnou odpověď zvolilo 80,8 %, zbylých 17,2 % se vyslovilo k druhé možnosti. 64,7 % respondentů třídy 6.B **ZŠ Mandysova** se přihlásilo k odpovědi, z níž vyplývá, že špatně končící pohádky znají. Naproti tomu 35,3 % uvedlo, že žádné takové neznají. V souvislosti s poměrem dotazovaných žáků, jež se hlásí ke kladné možnosti odpovědi, na pátém místě je 6. třída **ZŠ Komenského** s 61,5 % a 38,5 % zápornými. Dále následuje skupina žáků 6. ročníku **ZŠ Holubova**, jejichž poměr 53,6 % kladných a 46,4 % záporných odpovědí vypovídá o převažující znalosti zkoumaného typu pohádek, co se týče této třídy. Jako poslední je 6.A **ZŠ Mandysova**. Zde se na rozdíl od ostatních tříd šestého ročníku většina žáků přihlásila k možnosti, že žádnou pohádku se špatným koncem neznají. Procentuální poměr v rámci dané třídy činí 46,7 % kladných odpovědí proti 53,3% záporných odpovědí.

V devátých ročnících byla zaznamenána nejvyšší četnost zkušeností s krutostí, která je obsažena ve špatném konci některých pohádkových narativů, u 9.A **ZŠ Gočárova**. 94,4 % dotazovaných žáků inklinovalo ke kladné odpovědi, přičemž opačnou možnost zvolilo 5,6 %. Značně vyšší počet žáků, jež se vyslovili pro znalost daného typu pohádek, je i ve 9. třídě **ZŠ Nápravníka**. Byla zjištěna hodnota 88,3 % kladných odpovědí, zatímco pro druhou možnost bylo 11,8 %. Respondenti 9. ročníku **ZŠ Mandysova** se taktéž v převážné většině přiklání ke znalosti dotazovaného typu pohádek. Pro ni bylo 71,4 %, avšak proti hlasovalo 28,6 %. I v deváté třídě **ZŠ Holubova** převažuje počet žáků, kteří volili kladnou možnost. Jednalo se o 61,1 %. Pro druhou zmiňovanou odpověď bylo 38,8 % dotazovaných. Dále se umístila skupina žáků 9. ročníku **ZŠ Komenského**, jejichž poměr 59,3 % kladných a 40,7 % záporných odpovědí svědčí i zde o převažující znalosti zkoumaného typu pohádek. Poslední třídou je 9.B **ZŠ Gočárova**. Na rozdíl od ostatních tříd devátého ročníku se většina žáků přihlásila k tomu, že žádnou pohádku se špatným koncem neznají. Poměr v rámci dané třídy činí 37,5 % kladných oproti 62,5 % záporných odpovědí.

Komparace výsledků, jež se týkají všech dotazovaných tříd obou ročníků, byla

vyvozena následující fakta. Ve všech třídách, kromě 6.A ZŠ Mandysova a 9.B ZŠ Gočárova, převažoval počet žáků jež znají pohádky, které nekončí dobře. Z toho se dá usuzovat, že většina žáků má již nějakou zkušenost s recepcí krutosti v pohádce, jež se projevuje právě jejím špatným zakončením. Celkový průměr kladných odpovědí na tuto otázku v rámci dotazníku pro šesté ročníky je 69,7 %. To je o procento více než bylo zjištěno v souboru tříd 9. ročníku. Jejich průměr je 68,7 % dotazovaných, kteří se vyslovili pro znalost pohádek, jež nekončí dobře.

Z hlediska genderu převažuje pro obě třídy dívčí zastoupení z těch, kteří vybírali kladnou možnost odpovědi. V celkovém průměru šestých tříd 69,2 % dívek zná pohádky se nedobrym koncem, zatímco chlapců takto odpovídalo 66,5 %. Devátý ročník se setkává s mírně odlišnými hodnotami. Stále v četnosti kladných možností odpovědí dominují dívky s 65,4 %, avšak četnost chlapců znající daný typ pohádek klesá na 55,7 %.

1.5.1.2. Drastika obsažená v pohádkách

Šestá dotazníková otázka se zabývá drastičností, jež se v pohádkách manifestuje ve formě krutosti. Na rozdíl od první otázky zabývající se drastičností (viz. 1.5.1.1 *Pohádky se špatným koncem*) je po respondentech vyžadováno, aby brali zřetel na krutost v kontextu celého pohádkového příběhu, nikoliv pouze jeho zakončení. Dotazovaní žáci mají uvést pohádky, jež se vyznačují jistou mírou již zmiňované krutosti a svou volbu by měli i zdůvodnit. Názvy pohádek, které respondenti uváděli, jsou v této části práce zapsány v podobě, v níž se v dotaznících vyskytovaly nejčteněji.

Nejčteněji uváděnou pohádkou byla **Červená Karkulka**. Ve významně větší míře žáci uváděli, že je zaujala právě starší verze pohádky, jejímiž autory jsou bratři Grimmové. Pokud dotazovaní žáci uvedli zdůvodnění své volby, krutost spatřovali v sežráním babičky a Karkulky vlkem. Drastika realizovaná v textu prostřednictvím krutosti byla dále respondenty shledávána také v motivu osvobození sežrané babičky s Karkulkou rozřezáním vlkova břicha. Co se týče žáků, kteří uváděli verzi bratří Grimmů, ti spatřovali drastičnost v úmrtí dvou zmiňovaných postav i přes úspěšné rozříznutí vlkova břicha.

Dalšími velmi často uváděnými pohádkami byla pohádka **Jeníček a Mařenka**, **Perníková chaloupka** či **Bratříček a sestřička**. Drastičnost v podobě krutosti se dle odpovědí respondentů uskutečňovala prostřednictvím postavy Ježibaby. Jiní zase

spatřovali krutost v motivu pokoření záporné postavy, k němuž dochází upálením čarodějnice Jeníčkem a Mařenkou v peci. Za krutou postavu také několik žáků považovalo postavu matky, která v některých verzích pohádky, usiluje o Jeníčkův a Mařenčin život. Mezi odpověďmi se vyskytlo i několik, které odkazovaly k novému zpracování ve filmové podobě, jež se nazývá **Jeníček a Mařenka: lovci čarodějnic**.

Dalšími uváděnými pohádkami v souvislosti s mírou obsažené krutosti v nich byly: **Sněhurka, Sedmero krkavců, Obušku z pytle ven, Popelka, Locika, Ledová královna, Tři zlaté vlasy děda vševěda, Budulínek, Malá mořská víla, Dívka se sirkami, Smolíček Pacholíček, Cínový vojáček, Kráska a zvíře, Dvanáct měsíčků, Šípková Růženka, Žabí princ**.

Pravděpodobně z filmové produkce čerpali žáci při výběru těchto pohádek: **Tři bratři, Petr Pan, Zloba - královna černé magie, O princezně Jasněnce a létajícím ševci**.

Nejčastěji dotazovaní žáci shledávali krutost v podobě pohádkové postavy, jak tomu bylo ve výše popsaném případě. Tuto skutečnost však uváděli žáci i v případě pohádky **Sněhurka**, kde za krutou označovali královnu. Drastičnost skrze danou formu se v pohádkách dle dotazovaných v pohádkách objevuje prostřednictvím motivu smrti. V souvislosti s tím pohádky **Červená Karkulka, Sněhurka, Ledová královna, Šípková Růženka, Cínový vojáček, Děvčátko se sirkami** či **Malou mořskou vílu**, která dle nich umírá ve chvíli, když se promění v pěnu.

1.6. Drastika pohádkových postav

Podkapitola *Drastika pohádkových postav* se soustřeďuje na drastiku obsaženou v pohádkách (viz. kap. 1. Drastika), jež se v nich manifestuje prostřednictvím příznačného konání jednotlivých postav. Jejím nejlépe rozpoznatelným projevem v pohádkách je právě to, jak se postavy chovají a jaký je jejich charakter. O dané problematice je pojednáváno v podkapitole *Zkoumání pohádky dle podstaty – Funkce*. Tímto způsobem je umožněna jistá typizace postav, což znamená, že lze rozdělit postavy na kladné a záporné. Na základě typizace postav a tudíž i jejich jednání mohou dětští recipienti pohádkového textu snadněji přejímat předkládané vzory chování. Lépe tak rozlišují mezi tím, co je zlé a co dobré z hlediska jakéhokoliv sociálního aktu.

Kladnými postavami jsou míněny ty s hrdinským příznakem a patří mezi ně např. postava mládence či dívky, která se vyznačuje neodmyslitelnými pozitivními vlastnostmi, jimiž jsou odhodlanost či dobromyslnost. Hrdina či hrdinka neváhá pomoci někomu druhému v nouzi, přičemž zlo nekompromisně trestá. Hrdinská postava v pohádkách bývá zosobněna v podobě prince či princezny. Jako příklad lze uvést pohádku *Šípková Růženka* (Erben, 1958), kde roli přemožitele zla zastává princ, jenž zlomí kletbu a Růženku osvobodí. V takovém typu pohádky většinou mládence směřuje k záchraně dívky. To platí i v případě, že hrdinkou je dívka, která však zachraňuje mladého muže.

Manifestací kladné pohádkové postavy může být i hodný dědeček, který napomáhá hlavní hrdinské postavě v překonávání zlem kladených překážek při cestě směřující k dosažení cíle. Příkladem zmiňované postavy je dědeček, jenž se objevuje v pohádce bratří Grimmů *Stolečku, prostři se, oslíčku, otřes se a obušku, z pytle ven* (Grimm, 1980) či pohádkách knihy Karla Čapka *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek* (Čapek, 2008).

Dobro bývá v pohádkách manifestováno taktéž skrze kladnou postavu matky, královny, sudičky, ale i lišky. V případě matky, lze jmenovat pohádku *Hrnečku vař* (Erben, 1958). Postava hodné královny je známa z pohádky *Dvojčata* (Erben, 1958). Pohádka *Šípková Růženka* (Erben, 1958) je příkladem typu textu v němž se objevuje hodná sudička, ale i sudička záporná. Lišku, jakožto bytost vyznačující se určitou mírou dobra, lze najít v pohádce *Pták Ohnivák a liška Ryška* (Erben, 1980). Pro tyto postavy však platí jistá ambivalentnost, jelikož se v pohádkách projevují také jako záporné postavy. Záporná postava matky je zachycena v pohádce *Jeníček a Mařenka* (Grimm, 1969). Častěji se však setkáváme v pohádkách se zlem, jež se zjevuje v podobě macechy, jako tomu je například v pohádce *O popelce* (Grimm, 1969). Negativní charakteristické rysy se u lišky objevují v pohádce *Liška Bystrouška* (Těsnohlídek, 2013). Co se ambivalentnosti týče, stejně tomu je i u pohádkové postavy krále.

Zápornými postavami jsou míněny ty, které jsou jistým zosobněním manifestace zla. Jedná se o bytosti, které stojí v opozici ke kladným postavám a v průběhu děje dochází k jejich vzájemnému střetávání. Jako příklad záporné pohádkové postavy je možné jmenovat kupříkladu černokněžníka, který unáší princeznu a drží ji v zajetí. Jedná se totiž o vzorec jednání mezi archetypem anima animy. Marie-Louise von Franz v knize *Animus a Anima v pohádkách* (Franz, 2008) uvádí zdůvodnění, že animus je obrazem muže v ženě nevědomí a jedná se tak o projev niterného mužství ženy. Žena

nemůže anima eliminovat zabitím, nýbrž únikem. Únik je možný v případě, je-li například čaroděj obelstěn. Dále zápornou pohádkovou bytostí bývá čarodějnice či čert. Příklad zlé čarodějnice nalezneme v již zmiňované pohádce *Jeníček a Mařenka* (Grimm, 1969), zde je zosobněna jako prastará baba. Samozřejmě i tyto postavy se mohou vyskytovat ve své kladné podobě, ale tomu se děje spíše u autorských verzí pohádek než u lidových. Vyšší míru inklinace k výskytu postavy s kladnými rysy z uvedených má postava čerta.

Na základě drastiky z hlediska charakterové typizace postav a jejich jednání byl sestaven sedmý bod dotazníkové archy. Z dat, jež jsou zjistitelná z odpovědí dotazovaných žáků v rámci tohoto dotazníkové zadání, je možné získat přehled o míře jejich zkušeností s analýzou pohádkových příběhů. Při plnění úkolu zadaného v sedmém bodu dotazníku, je od žáků vyžadována schopnost syntézy osvojených znalostí z dosavadní recepce pohádek. Otázka se skládá z nabídky celkem dvanácti postav, které dotazovaní žáci dělí na postavy dobré a zlé a to vzhledem k tomu, do jaké míry se postavy přiklánějí k dobru či zlu. V dotazníku byly respondentům uvedeny k označení následující pohádkové postavy: princ, královna, macecha, černokněžník, liška, matka, princezna, král, dědeček, čert, sudička a čarodějnice.

1.6.1. Kladné pohádkové postavy

Jednou z proměnných, která ze sedmého dotazníkového úkolu vyplývá, je tzv. žebříček postav z hlediska míry jejich inklinace k dobru. Z odpovědí žáků bylo možné sestavit škálu kladných pohádkových postav, a to sečtením četností kladných označení u každé jednotlivé postavy. Kladným označením je myšleno, že respondent u dané postavy uvedl, že dané postava inklinuje k dobru. Z výsledných součtů odpovědí jednotlivých postav byly vypočítány procentuální hodnoty, které vypovídají o míře přináležitosti daných postav k dobru.

1.6.1.1. Srovnání 6. ročníků

Dotazovaní třídy 6.A ZŠ Gočárova označovali v třídním průměru za nejvíce kladné dvě postavy, a to postavu **dědečka**, jenž byl za dobrého označován z 96,2 %. Na třetí, čtvrté a páté příčce kladných postav se umístila postava **prince, princezny a krále**, které dobrými volilo 92,3 % žáků. Šestou příčku s 80,8 % získává **sudička** a v daném

žebříčku tudíž spadá k postavám, které jsou těmito žáky považovány za nejvíce dobré. Mírou inklinace k dobru 61,5 % kladných označení se postava **královny** ocitá na sedmé příčce. Relativně velký procentuální propad byl zaevidován u **lišky**, jež získala pouze 19,2 % značek odkazujících k inklinaci k dobru. Po lišce následuje postava **čerta** s 15,4 %. Dále je **macecha** se 7,7 %. Poslední příčky obsadil **černokněžník** s **čarodějnicí**, u nichž byla evidována 3,8 % četnost kladných odpovědí.

Nejvíce preferovanými postavami z hlediska dobra se v 6.B ZŠ Gočárova staly rovnou tři pohádkové bytosti. Jedná se o **prince**, **princeznu** a **dědečka**, jejichž inklinace k dobru dle odpovědí žáků vychází jako 100 %. S rozdílem 5,6 % jsou následováni **králem** a **matkou**. Na šesté příčce se nachází **sudička**, která je dotazovanými žáky brána za dobrou ze 77,8 %. S hodnotou 61,1 % se na žebříčku dobrých postav se situuje **královna**. **Lišku** lze podle sesbíraných odpovědí označit za bytost méně dobrou, jelikož jako kladnou byla žáky preferována pouze z 33,3 %. Nejméně dobrými byli označováni **čert** s 11,1 % a dále **čarodějnice** spolu s **černokněžníkem**, kteří mají 5,6 %. Nejnižší četnost volby možnosti přináležitosti k dobru byla zaznamenána u postavy **macechy**. Žádný žák této třídy ji totiž neoznačil za dobrou, naopak ze 100 % je jimi považována za zlou.

Žáci 6.A ZŠ Mandysova v celkovém třídním průměru považují za nejvíce kladnou postavu ,stejně jako dotazovaní třídy 6.A ZŠ Gočárova, **dědečka**, jenž byl za dobrého označován ze 100 %. Na druhé a třetí příčce kladných postav se umístila postava **prince** a **matky**, které tak volilo 93,3 % žáků. Mírou inklinace k dobru se na čtvrtou příčku dostala postava **krále** s 86,7 % kladných označení. **Princezna** se svými 80 % získává pátou pozici v daném žebříčku a spadá tak k postavám, které jsou těmito žáky považovány za dobré nejvíce. Procentuální propad byla zaznamenán u **sudičky**, jelikož získala pouze 53,3 % symbolů odkazujících k inklinaci k dobru. Po sudičce následuje postava **lišky** s 40 %. Dále je **královna** s 20 %. O stejnou příčku se dělí **černokněžník** a **čert**, u nichž byla zaevidována 13,3 % četnost kladných odpovědí. **Čarodějnice** je dotazovanými žáky považována za dobrou z 6,7 %. Na posledním místě je **macecha**, která z dotazníkového šetření v této třídě dopadla za nejméně dobrou pohádkovou postavu, totožně jako v 6.B ZŠ Gočárova.

Mírně odlišné je rozmístění žebříčku kladných postav v paralelní třídě, tedy 6.B ZŠ Mandysova. Za 100 % dobré postavy je dotazovanými pojímán **dědeček** a **král**. Ti jsou následováni postavou **prince** s 94,4 %. Čtvrtou příčku získala **princezna**, která je dle žáků kladnou z 88,2 %. Hodnota 83,3 % náleží postavě **matky**, která tak patří k

dobrym postavám pohádkových příběhů nejvíce. Zbývající postavy dělí od již uvedených větší procentuální rozdíl, což svědčí o nižší míře zosobňování dobra těmito bytostmi. **Královna** zastává v daném žebříčku šestou příčku s 66,7 %. Na sedmé je **sudička** s 55,6 %, na osmé **liška** s 29,4 %. Deváté místo připadá postavě **čerta**, jenž má 22,2 %. Nejméně dobrými v povědomí respondentů třídy je **černokněžník**, jenž byl označován dobrým v četnosti 11,1 %, **macecha** s 6,6 % a **čarodějnice** s 5,6 %.

Respondenti šesté třídy ZŠ Holubova nejčastěji volili dobrými postavami čtyři nabízené pohádkové bytosti. Jedná se o **prince**, **princeznu**, **dědečka** a **krále**. Četnost jejich volby činí 100 %. Následování jsou **matkou**, jež zaujímá pátou příčku se svými 96,4 %. S rozdílem 3,5 % se na šesté příčce umísťuje **královna**. Na sedmém místě se nachází **sudička**, která je dotazovanými žáky považována za dobrou ze 71,4 %. S hodnotou 53,6 % je na osmé příčce situována **liška**. Nejméně dobrými bytostmi se s markantním procentuálním rozdílem v rámci této třídy stali **macecha** se 7,1 %, jež je následována **čarodějnicí** a **čertem**, kteří mají shodné umístění s toutéž hodnotou 3,6 %. Nejnižší četnost volby možnosti inklinace k dobru byla zjištěna u postavy **černokněžníka**. Jako v již uváděných případech macechy se jedná o nulovou četnost volby dotazovaných z hlediska inklinace k dobru dané bytosti. Žádný žák této třídy černokněžníka nepovažuje za dobrého, nýbrž naopak za zlého.

Jako ve většině z šestých tříd, které se zapojily do dotazníkového šetření, mezi nejvíce dobré postavy zařadili respondenti šesté třídy ZŠ Komenského **prince**, **princeznu** a **dědečka**, přičemž se jedná o hodnotu 88 %. Čtvrtá příčka náleží **králi**, jenž přináleží k dobru v míře 84 %. Jako další se v žebříčku nachází **matka** se 76 %. **Sudička** je na šestém místě, jelikož hodnota jejich sklonů k dobru dle dotazovaných žáků činí 68%. Postava **královny** se svými 60 % stále spadá mezi postavy více kladné. Naproti tomu **liška** se řadí již k těm méně kladným, jelikož z šetření vyplývá, že v rámci daného žebříčku zaujímá osmou příčku a to se 40 % mírou příklonu ke straně dobra. Dále se na posledních místech umístil **čert** se 32 %, jenž je následován **čarodějnicí** s 20 % a **černokněžníkem** s 16 %. S 8% se jako nejméně dobrá postava umístila opět **macecha**.

V rámci šesté třídy ZŠ Nápravníka bylo zjištěno, že žáci považují za nejkladnější dvě pohádkové postavy. Jsou jimi **princezna** a **král**. V dotazníku byli označováni za dobré s 95,8 % frekvencí. Na druhé příčce se umístila postava **prince**, u níž byla zaznamenána hodnota preferencí jakožto dobré pohádkové bytosti 91,7 %. Čtvrtou a pátou příčku obsadila postava **dědečka** a **matky**, které tak volilo 79,2 % žáků. Mírou

sklonu k dobru se na šesté místo dostala bytost **královny** s 69,6 % kladných označení. **Liška** se **sudičkou** získala shodných 62,5 % a na pozici v daném žebříčku se tudíž řadí mezi postavy, které jsou těmito žáky považovány za nejvíce dobré. Rozdíl v signifikantní míře byl zjištěn u zbylých, v dotazníku nabízených, pohádkových postav. Jak je již výše uvedeno, tento fakt svědčí o tom, že povědomí dotazovaných žáků tyto bytosti inklinují více ke zlu než k dobru. Na osmém místě se tak objevuje **černokněžník**, jelikož u něho byla zjištěna hodnota 17,4 %. Po černokněžníkovi následuje postava **čerta**, jež je situována na stejné příčce s **čarodějnici**. U obou byla hojnost kladných odpovědí zaznamenána ve výši 40 %. Na posledním místě se i v této třídě vyskytuje **macecha**, která má 8,3 % ve škále postav se sklony k dobru. Je dotazovanými tudíž brána za nejméně dobrou pohádkovou postavu.

1.6.1.2. Srovnání 9. ročníků

Nejvíce upřednostňovanou pohádkovou postavou z hlediska inklinace k dobru se v 9.A ZŠ Gočárova jednoznačně stal **princ**. U dotazovaných žáků se setkává se 100 % volbou odpovídající možnosti. S rozdílem pouhých 0,9 % se na druhém místě kladných postav ocitá **dědeček**. **Princezna** se dělí o třetí až čtvrté místo s **králem**, přičemž u obou byla zaznamenána hodnota 88,2 %. S hodnotou 82,4 % se na žebříčku dobrých postav se umisťuje **matka**. **Lišku** lze podle sesbíraných odpovědí taktéž, jako u výše popsanych šestých ročníků, označit za bytost méně dobrou, jelikož se oproti již uvedeným postavám vyznačuje poměrně velkým procentuálním rozdílem. V žebříčku kladných postav se dostává na šesté místo se svými 47,1 %. Nejméně dobrými byli označováni **královna** s 35,3 %, dále **sudička** s 29,4 % a **čert**, jenž má 17,6 %. Nejnižší četnost volby možnosti sklonu k dobru byla zaznamenána u dvou postav – **černokněžníka** a **čarodějnice**. Jedná se o hodnotu 11,8 %.

Dotazování třídy 9.B ZŠ Gočárova označovali v třídním průměru za nejvíce kladné celkem pět pohádkových bytostí, a to postavu **prince**, **princezny**, **dědečka**, **krále** a **matky**. Dle žáků jsou tyto postavy 100 % kladnými. O šestou a sedmou příčku žebříčku kladných postav se dělí **královna** a **sudička**, které byly dobrými voleny o frekvenci 68,8 %. Osmou příčku se 43,8 % získává **liška** a v daném žebříčku tudíž i nyní spadá k postavám, které jsou považovány za méně dobré. Mírou inklinace k dobru, jež je 6,3% kladných označení, se postava **čerta** ocitá na deváté příčce. Poslední tři příčky jsou obsazeny postavou **macechy**, **černokněžníka** a **čarodějnici**, u nichž byla

evidována nulová četnost kladných odpovědí. Tím se řadí mezi záporné postavy.

Žáci 9. třídy ZŠ Mandysova v celkovém třídním průměru považují za nejvíce kladné postavy opět, stejně jako respondenti 9.B ZŠ Gočárova, **prince s princeznou a krále s dědečkem**. Všechny uvedené postavy byly za dobré označovány ze 100 %. Na páté příčce se umístila **liška**, jejíž míra četnosti je 50 %. Mírou inklinace k dobru se na čtvrtou a pátou příčku dostávají dvě pohádkové postavy, a to **královny, matky a sudička** s 37,5 % kladnými označeními. Na poslední čtyři místa se dostala postava **macecha, černokněžníka a matky**. U daných pohádkových bytostí byla evidována nulová hodnota inklinace k dobru.

Odlišnost, co se rozmístění v žebříčku kladných postav týče, nebyla u nich zjištěna. Za 100 % dobré bytosti vyskytující se v pohádkách jsou, taktéž jako ve většině tříd i v deváté třídě ZŠ Holubova, považováni **princ a princezna**. Tyto postavy jsou následovány **dědečkem** s 94,4 %. Čtvrtou a pátou příčku zastává **matka s králem**, jež jsou dle žáků kladnými z 83,3 %. Hodnota 61,1% náleží **královně**, která tak klesá v porovnání s nejvíce kladnými postavami pohádkových příběhů. Od již uvedených postav u této dochází k jistému procentuálnímu propadu. Zmiňovanou postavou je **sudička**, která se s 33,3 % dostává na sedmou příčku. Na osmé je **liška** s 27,8 %. O devátou a desátou pozici se dělí **čert a čarodějnice** s 11,1%. Nejméně dobrými v povědomí respondentů této třídy jsou postavy **macechy s černokněžníkem**, u nichž žádný z žáků nedal označení, že jsou dobré.

Respondenti deváté třídy ZŠ Komenského nejčastěji volili za kladnou postavu **dědečka**, u něhož byla zjištěna hodnota 100 % přináležitosti k dobru. Další dvě pozice nejvíce dobrých postav zabírá **princ s princeznou** se shodnou hodnotou 96,3 %. Následovány jsou **králem**, jež zaujímá čtvrté místo se svými 92,6 %. S rozdílem 3,7 % se na páté příčce umísťuje **matka**. Na šestém místě se nachází **sudička**, která je dotazovanými žáky považována za dobrou ze 59,3 %. S hodnotou 48,1 % objevují na shodných pozicích postavy **královny a lišky**. **Čert** zabírá v rámci škály kladných postav jedenáctou příčku, jelikož u něj byla zaznamenána inklinace k dobru v míře 14,8 %. Nejméně dobrými pohádkovými bytostmi se stali **černokněžník a čaroděj** se 7,4 %.

V rámci deváté třídy ZŠ Nápravníka bylo zjištěno, že žáci považují za nejkladnější čtyři pohádkové postavy. Jsou jimi **princ s princezna a král s dědečkem**. V dotazníku byli označováni za dobré s 94,4 % frekvencí. Na páté příčce se umístila postava **matky**, u níž byla zaznamenána hodnota preferencí jakožto dobré pohádkové bytosti 77,8 %. Čtvrtou a pátou příčku obsadila postava **královny a sudičky**, které takto

žáci volili v míře 61,1 %. Svým sklonem k dobru se na osmé místo dostala bytost **lišky** s 55,6 % kladných označení. **Čert** se **čarodějnicí** získal shodných a zároveň pouhých 5,6 % a na pozici v daném žebříčku se tudíž řadí mezi postavy, které jsou těmito žáky považovány za nejméně dobré. O poslední místo se dělí **černokněžník** s **macecha**, kteří získali 0 %. Jsou dotazovanými tudíž považovány za nejméně kladné pohádkové postavy.

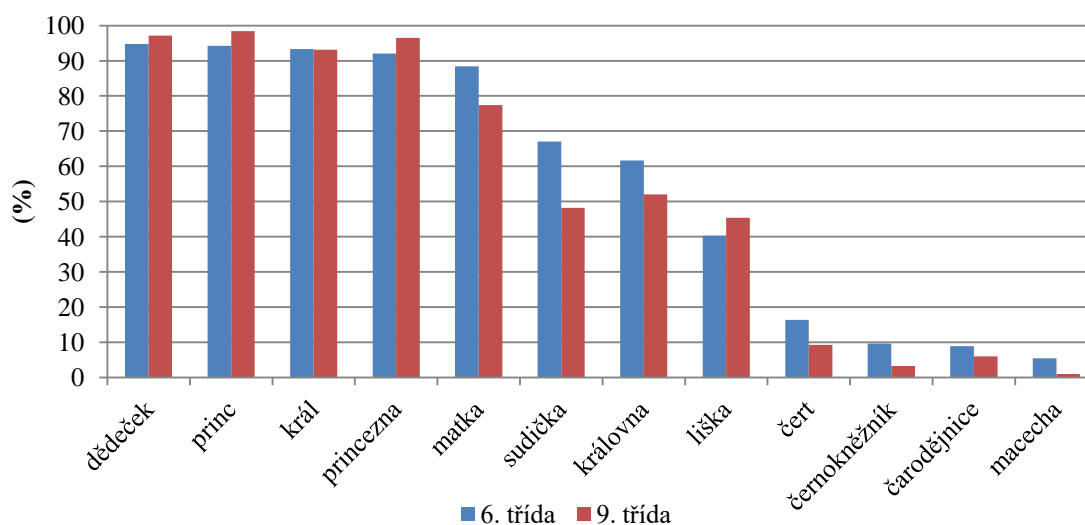
1.6.1.3. Srovnání 6. a 9. ročníků

Z celkového průměru všech šestých tříd bylo zjištěno, že nejvíce kladnou pohádkovou postavou je **dědeček**. Byl označen za dobrého v 94,8 %. Hned za ním je postava **prince** s 94,3 % kladných hlasů. Mezi nejvíce kladnými postavami se umístil i **král** s 93,3 %. **Princezna** je též dotazovanými žáky šestých ročníků považována za postavu se sklony k dobru, přičemž se jedná o míru 92,1 %. Těsně pod hranicí 90 % se umístila **matka** s 88,4 %, ale přesto ji lze zařadit mezi bytosti s relativně vysokou mírou inklinace k dobru. Značný propad v preferenci z hlediska konání dobra byl evidován u sudičky a **královny**, z čehož lze usuzovat, že se často v pohádkách objevují v kladné a i záporné formě. **Sudička** získala 67,1 % kladných označení a **královna** celkem 61,7 %. Spíše jako zlá postava je zřejmě dle žáků 6. ročníků považována **liška**, jež se umístila na osmém místě z dvanácti s hodnotou 40,3 %. Poslední příčky mezi postavami inklinujícími k dobru obsadily bytosti **čert** s 16,3 %, **černokněžník** s 9,6 % a **čarodějnice** s 8,8 %. **Macecha** se tak s hodnotou 5,4 % řadí u žáků 6. ročníku mezi nejméně hodné pohádkové bytosti.

Při komparaci dat sesbíraných v rámci dotazníkového šetření v devátých třídách, byla zaznamenána jistá odlišnost. Tento fakt je znázorněn v grafu *Kladné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků*, jenž je v textu níže. Nejvíce kladných označení bylo evidováno u postavy **prince**. Ten se tak u žáků 9. ročníku s 98,5% stává nejvíce kladnou pohádkovou bytostí. S nepatrným rozdílem se za princem nachází **dědeček** s 97,2 % preferencí inklinace k dobru. 96,5 % získala **princezna**, jež také i s postavou krále patří k postavám s nejvyšší mírou sklonu k dobrému konání. **Král** má 93,1 %. **Matka** se však jako zosobnění dobra umístila na pátém místě, avšak s poměrně nízkou hodnotou 77,4 %. Pod ní se nachází **královna** s 51,9 % a **sudička** s 48,2 %. **Liška** s 45,4 % je na osmém místě. Poslední tři jmenované dotazované žáky tudíž řadí mezi postavy konající dobro pouze zhruba z jedné poloviny. Nejméně dobrými byli označováni **čert** s 9,2 %, **černokněžník** s 9,6 % a **čarodějnice** s 8,8 %.

čarodějnice 5,9 %, **černokněžník** s 3,2 % a opět na posledním místě **macecha** s 0,9 %.

Graf 24 - Kladné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků

1.6.2. Záporné pohádkové postavy

Druhou z proměnných, jež lze na základě analýzy sedmého dotazníkového úkolu vyvodit, je tzv. žebříček postav z hlediska míry jejich inklinace ke zlu. Na stejném principu, jako tomu bylo v předchozí podkapitole *Kladné pohádkové postavy*, na základě odpovědí žáků byla vytvořena škála záporných pohádkových bytostí. Záporná pohádková postava byla šetření zúčastněnými žáky v dotazníku označována písmenem Z, což znamenalo, že danou postavu dotazovaný pojímá za zlou. Z výsledných součtů odpovědí jednotlivých postav byly opět vypočítány procentuální hodnoty, které vypovídají o míře inklinace v dotazníku uvedených postav ke zlu.

1.6.2.1. Srovnání 6. ročníků

Dotazovaní žáci 6.A ZŠ Gočárova nejčastěji označovali jako zlé tři pohádkové postavy, a to **macechu**, **černokněžníka** a **čarodějnici**. U těchto tří bytostí byla zjištěna 92,3 % míra přináležitosti ke zlu. Na čtvrté příčce záporných postav se umístila postava **čerta**, jehož žáci zlým volili v 84,6 %. Páté místo se 73,1 % získává **liška**. Mírou inklinace ke zlu, jež je 26,9 % záporných označení, se postava **královny** ocitá na šesté příčce a vzhledem ke značně nízké zjištěné hodnotě spadá k postavám, které jsou těmito žáky považovány spíše za kladné než záporné. Minimální procentuální hodnoty v rámci žebříčku zlých postav byly zaevidovány u **prince**, **krále**, **dědečka** a **sudičky**, které jsou pouhých 3,8 %. Žáci tyto postavy řadí mezi kladné. Přesto z uvedených dat plyne, že

prince, krále a dědečka žáci považují za dobré, avšak objevuje se u nich určitá hodnota, která svědčí o jejich výskytu v pohádkách jako zlých postav, i když v nižší míře. Po nich následuje postava **matky** a **princezny**, které se s nulovým označením za zlé ocitají na konci škály záporných postav. Podle žáků jsou matka s princeznou postavy s nejmenšími sklony ke konání zla.

Nejvíce volenými postavami z hlediska zla se v 6.B ZŠ Gočárova stala jednoznačně **macecha**, jež získala 100 % záporných označení. Jen o 5,6 % se od té macešiny liší hodnota určující za druhou a třetí nejvíce zlou postavu **černokněžníka** a **čarodějnice**. Na čtvrté příčce se nachází **čert**, jenž je dotazovanými žáky považován za zlého z 88,9 %. S hodnotou 66,7 % se na žebříčku záporných postav umísťuje **liška**. **Královna** získala 27,8 % a lze jí tak dle sesbíraných odpovědí označit za bytost méně zlou. Je následována **sudičkou**, jež má 16,7 % a dále **matkou** s **králem**, kteří získali 5,6 %. Nejméně zlými byli označováni stejně jako výše **princ**, **princezna** a **dědeček**. Žádný žák této třídy je totiž neoznačil za záporné, naopak ze 100 % jsou jimi považovány za kladné.

Respondenti třídy 6.A ZŠ Mandysova průměru v průměru označovali za zlou nejvíce postavu **macechy**, stejně jako tomu je u obou výše popsanych škol. Jako druhá se v žebříčku záporných postav se umístila **čarodějnice**, již tak volilo 93,3 % žáků. Mírou inklinace ke zlu se na třetí příčce objevuje postava **černokněžníka** s 86,7 %. **Čert** se s 66,7 % záporných značek ocitá na čtvrté pozici v daném žebříčku a spadá tak ještě s **královnou**, jež má 60 %, k postavám považovanými těmito žáky za nejvíce zlé. Procentuální propad byla zaznamenán u **lišky**, jelikož získala pouhých 40 % symbolů odkazujících k inklinaci ke zlu. Po ní následuje postava **sudička** s 26,7 %. O tutéž příčku se dělí **matka**, **princezna**, **princ** a **král** u nichž byla zaevidována 6,7 % četnost záporných odpovědí. Na posledním místě je **dědeček**, jenž u dotazovaných této třídy získal 0 %, co se týče jeho příklonu ke zlu.

Podobné je řazení škály zlých postav v 6.B ZŠ Mandysova, která je k té předchozí paralelní. První místo s nejvyšší mírou sklonu ke zlu v rámci této třídy obsadila **macecha** s 93,3 %. Druhá a třetí pozice náleží postavě **černokněžníka** a **čarodějnice**, kteří mají 83,3 %. Ti jsou následováni postavou **čerta** se 72,2 %. Pátou příčku získala **liška**, která je dle žáků zápornou z 58,8 %. Hodnota 38,9 % náleží postavě **sudičky**. **Královna** zastává v daném žebříčku sedmé místo s 27,8 %. Na osmém je **princezna** s 5,9 %, na devátém **matka** s 5,6 %. Nejméně zápornými v povědomí respondentů šetření účastníci se třídy jsou **princ**, **král** a **dědeček**, kteří nebyli

ani jedním žákem označování za zlé.

Žáci 6. třídy ZŠ Holubova nejvíce preferují z hlediska sklonu ke straně zla dvě pohádkové bytosti. Jedná se o **černokněžníka** a **čerta**, přičemž u nich byla zaznamenána hodnota 96,4 %. Následování jsou postavou **čarodějnice**, jež zaujímá třetí místo s 92,9 %. S 89,3 % se **macecha** se v povědomí žáků této třídy propadá na čtvrté místo nejvíce zlých pohádkových bytostí. Na pátém místě se nachází **liška**, která je dotazovanými žáky považována za zápornou z 46,4 %. S hodnotou 28,6 % je **sudička** situována na šesté příčce. Ji následuje královna se 7,1 % a matka s 3,6 %. Nejméně zlými bytostmi se s nulovou hodnotou v rámci této třídy znovu staly **princ**, **princezna**, **král** a **dědeček**.

I v této třídě 6. ročníku ZŠ Komenského dominuje mezi nejzápornějšími pohádkovými bytostmi **macecha**, a to s 92 %. Následuje ji **černokněžník**, přičemž jemu byla zjištěna hodnota týkající se jeho příklonu ke zlu 84 %. Třetí příčka náleží **čarodějnici**, která má zlé sklony v míře 72 %. Jako další se v žebříčku nachází **čert** s 60 %. **Liška** je na pátém místě, její hodnota inklinace ke zlu dle dotazovaných žáků činí 44 %. Postava **královny** se skokem 32 % stále spadá mezi postavy méně záporné. Tak je tomu i u postavy **sudičky**, u níž byla evidována hodnota 28 %. Na osmém až jedenáctém místě se ocitá **matka** s 20 %, **král** s 16 %. O poslední pozici se dělí **dědeček**, **princezna** a **princ** se shodnými 12 %.

V šesté třídě ZŠ Nápravníka bylo zaevidováno, že žáci považují za nejzápornější také postavu **macechy**. U ní byla zjištěna hodnota míry inklinace ke zlu 94,4 %. Na druhém místě je s 88,9 % **černokněžník**. Třetí a pátou pozici v daném žebříčku obsadili **čert** a **čarodějnice**. V dotazníku byli označováni za zlé se 77,8 % frekvencí. Na páté příčce se umístila postava **lišky**, u níž byla zaznamenána hodnota preferencí jakožto záporné pohádkové bytosti 38,9 %. Mírou sklonu ke zlu se na šesté místo dostala postava **sudičky** s 16,7 %. **Princ**, **královna**, **matka**, **princezna**, **král** a **dědeček** získali shodných 0 % a na pozici v daném žebříčku se tudíž řadí mezi postavy, které jsou respondenty brány za nejméně zlé.

1.6.2.2. Srovnání 9. ročníků

Nejvíce preferovanou pohádkovou postavou, co se jejího příklonu ke zlu týče, se u žáků 9.A ZŠ Gočárova opět stává **macecha**. Žáci ji volili z daného hlediska v míře 88,2 %. Na druhém místě žebříčku záporných postav se s hodnotou 82,4 % ocitá

černokněžník. Čarodějnice zastává třetí místo se 76,5 %. Následována je **čertem**, jenž se ke zlu přiklání v míře 58,8 %. S hodnotou 52,9 % se mezi zápornými pohádkovými postavami umísťuje **sudička**. Následuje ji **královna**, jež má 35,3 % sklon být zlou. V žebříčku záporných postav se dostává **liška** na sedmé místo s 29,4 %. Za méně zlou byla označována **matka**, a to v míře 11,8 %. **Princezna** a **král** se umístily na shodnou pozici s 5,9 % a vyznačují se tudíž nízkou mírou inklinace ke zlu. Nejnižší četnost volby možnosti sklonu ke zlu byla zaevidována u **prince** a **dědečka**. Jedná se o hodnotu 0 %.

Žáci třídy 9.B ZŠ Gočárova mají za nejvíce záporné celkem tři pohádkové bytosti. Jedná se o postavu **macechy, černokněžníka** a **čarodějnice**. Podle dotazovaných žáků jsou tyto postavy 100 % zlými. Čtvrté místo škály záporných postav náleží **čertu**, jenž byl označován zlým o frekvenci 87,5 %. Pátou příčku s 56,3 % získává **liška**. Postava **královny** se dělí o šestou a sedmou pozici spolu se **sudičkou**. Obě mají totiž stejnou hodnotu 18,8 %. Posledních pět příček obsadily postavy, jež nezískali ani jediné označení, že jsou zlými. Zmiňovanými pohádkovými bytostmi jsou **princ, princezna, matka, král** a **dědeček**. Tím se řadí mezi ty nejvíce hodné.

Žáci 9. třídy ZŠ Mandysova v celkovém třídním průměru považují za nejvíce zápornou postavu **černokněžníka**. Za zlého jej označili všichni dotazovaní, tudíž je 100 % zlou pohádkovou bytostí. Černokněžníka následuje **macecha**, jež od žáků získala 87,5 % příslušných označení. Třetí místo patří postavě **čerta** se 75 %. O čtvrtou a pátou pozici se dělí **královna** a **čarodějnice**, které získaly shodných 62,5 %. Mírou inklinace ke zlu se na šestou až osmou příčku dostávají tři pohádkové bytosti, jimiž jsou **liška** s 37,5 %, **matka** s 25 % a **sudička** s 12,5 % záporných označení. Na poslední čtyři místa se dostala opět postava **prince, princezny, krále** a **dědečka** s 0 %, což svědčí o tom, že tyto postavami jsou spíše hodné a nikoliv zlé.

Co se rozmístění v žebříčku záporných postav týče, nebyla u žáků 9. ročníku ZŠ Holubova zaznamenána žádná větší odlišnost. Za nejvíce zlé považují dotazovaní žáci 100 % **černokněžníka** a **macechu**. Dále následuje **čert** s **čarodějnicí**, kteří mají totožných 88,9 %. Pátou příčku zastává **liška**, jež je dle žáků zlou ze 72,2 %. Hodnota 61,1% náleží **sudičce**. Od již uvedených postav u **královny** dochází k jistému procentuálnímu propadu. Ta se dostává mezi méně zlé postavy s 38,9 %. Na osmém místě je **matka** s 16,7 % a devátou zastává **král** s 11,1%. Nejméně zápornými v povědomí respondentů této třídy jsou postavy **prince, princezny** a **dědečka**. U nich žádný z žáků nedal označení, že jsou zlé.

Dotazování deváté třídy ZŠ Komenského nejvíce preferovali jako zápornou postavu, stejně jako ve většině tříd, **macechu**. Byla u ní zjištěna hodnota 100 % inklinace být zlou. Další pozici nejvíce zlých postav zaujímá **čarodějnice** s hodnotou 92,6 %. Následována je **černokněžníkem** s 88,9 %. S 81,5 % se na čtvrtém místě ocitá **čert**. Páté místo náleží **lišce**, která je dotazovanými žáky považována za zlou z 51,9 %. S hodnotou 44,4 % se dostává na šesté místo postava **královny**. **Sudička** zaujímá v rámci škály záporných postav osmou příčku. Byla totiž u ní evidována inklinace ke zlu v míře 29,6 %. Následuje ji **matka** s 11,1 %. O další tři příčky se dělí **princ**, **princezna** a **král**, kteří získali 3,7 %. Poslední místo náleží **dědečkovi**, který je s četností 0 % záporných označení považován za dobrého.

V rámci deváté třídy ZŠ Nápravníka bylo zjištěno, že žáci nejvíce upřednostňují mezi všemi v dotazníku uvedenými postavami z hlediska zla **macechu**, a to v míře 94,4 %. **Černokněžník** se ocitá na druhém místě s 88,9 %. Následován je dvěma pohádkovými bytostmi, jež získaly shodnou hodnotu zosobňování zla, která je 77,8 %. Jsou jimi **čarodějnice** a **čert**. Na páté příčce se umístila postava **lišky**, u níž byla zaznamenána hodnota preferencí z hlediska zlé pohádkové bytosti 38,9 %. Dále je **sudička**. V dotazníku byla označována za zlou s 16,7 % frekvencí. Na posledních šesti příčkách se nachází **princ** s **princeznou**, dále **královna**, **matka**, **král** a **dědeček**, kteří získali záporné označení v množství 0 %.

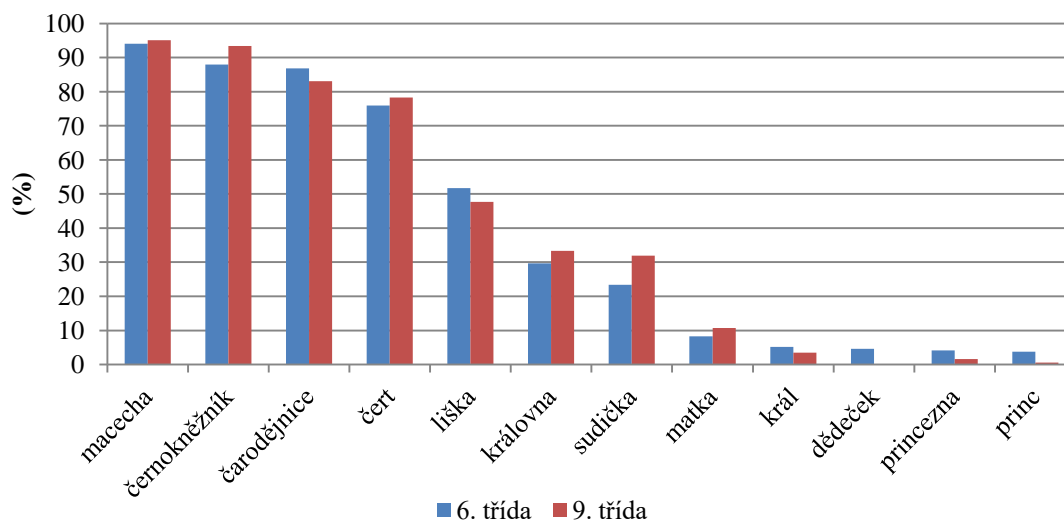
1.6.2.3. Srovnání 6. a 9. ročníků

V srovnávání dat týkajících se celkového průměru 6. a 9 ročníků, kteří se dotazníkového šetření zúčastnili, bylo zjištěno, že za nejhodnější pohádkovou postavu byl žáky 6. tříd volen **dědeček** s hodnotou 94,8 %. Druhou nejhodnější bytostí se u nich stal **princ** s 94,3 %. Respondenti devátých tříd však preferují jako nejvíce hodnou postavu **prince**, u něhož byla evidována celková míra inklinace k dobru 98,5 %, avšak **dědeček** se umístil na druhé příčce s 97,2 %. Jako tři nejméně hodné postavy dotazování 6. tříd volili **čerta**, **černokněžníka** a **čarodějnicí**, u nich byly evidovány výsledné hodnoty sklonu konat dobro 16,3 %, 9,6 % a 8,8 %. V souboru 9. ročníků jsou tři příčky nejméně preferovaných pohádkových bytostí z hlediska přináležitosti k dobru obsazeny **čarodějnicí**, **černokněžníkem** a **macechou**, jejichž míry inklinace k dobru jsou pouhých 5,9 %, 3,2 % a 0,9 %. Žáci 9. ročníků označovali za dobrého s velmi nízkou četností též **čerta**, jež činí 9,2 %. Na třetí až deváté příčce v souboru skupin 6.

ročníků se nachází **král** s 93,3 %, **princezna** s 92,1 %, **matka** s 88,4 %, **sudička** s 67,1 %, **královna** s 61,7 % a **liška** s 40,3 %. Na základě uvedených dat, je zřejmé, že liška je v povědomí žáků považována méně hodnou. V celkových zjištěních platných pro třídy 9. ročníku se na třetím až osmém místě umístily tyto pohádkové postavy: **princezna** s 96,5 %, **král** s 93,1 %, **matka** se 77,4 %, **královna** s 51,9 %, **sudička** s 48,2 % a **liška** s 45,4 %. V porovnání s šestými ročníky je žáky 9. ročníků sudička chápána jako méně hodná. Proměňuje se i procentuální zastoupení inklinace k dobru zejména u matky, u níž klesá o 11 %. Propad byl zaznamenán i v hodnotách u postavy královny, který činí přibližně 10 %. Výše popsaná zjištění jsou graficky znázorněna v grafu *Kladné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků*)

Co se záporných postav týče (viz. graf *Záporné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků*), v šestých třídách je za nejvíce zlou považována **macecha** u které byla zaevidována hodnota 94,1 %. Z 87,9 % je za zlého považován **černokněžník** a na třetí příčce se objevuje **čarodějnice** s 86,8 %. Nejnižší mírou inklinace ke zlu se naproti tomu vyznačují **král**, **dědeček**, **princezna** a **princ** s hodnotami 5,2 %, 4,6 %, 4,1 % a 3,8 %. Na čtvrté až osmé příčce celkového žebříčku záporných postav se objevuje **čert** se 75,9 %, **liška** s 51,8 %, **královna** s 33,3 %, **sudička** s 31,9 % a **matka** s 8,2 %. Šetření zúčastnění devátáci taktéž za nejvíce zlou nejčteněji volili **macechu**, přičemž se jedná o hodnotu 95 %. Druhou a třetí příčku získali, stejně jako v 6. ročnících, **černokněžník** a **čarodějnice**, avšak s 93,4 % a 83 %. Čtvrtou příčkou s poměrně vysokou mírou inklinace ke zlu získala postava **čerta** – 78,2 %. Umístění zbývajících pohádkových bytostí zůstává totožná, mění se jen procentuální hodnoty zosobňování zla. **Liška** je zlou z 47,7 %, zatímco **královna** stále z 33,3 %. Sedmé místo náleží **sudičce** s 31,9 %, osmé **matce** s 10,8 %, deváté **králi** s 3,4 %, desáté **princezně** s 1,6 % a jedenácté **princi** s 0,6 %. Nulová míra přináležitosti ke zlu byla zaznamenána u postavy **dědečka**, což je odlišné od výsledků 6. ročníků.

Graf 25 - Záporné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků

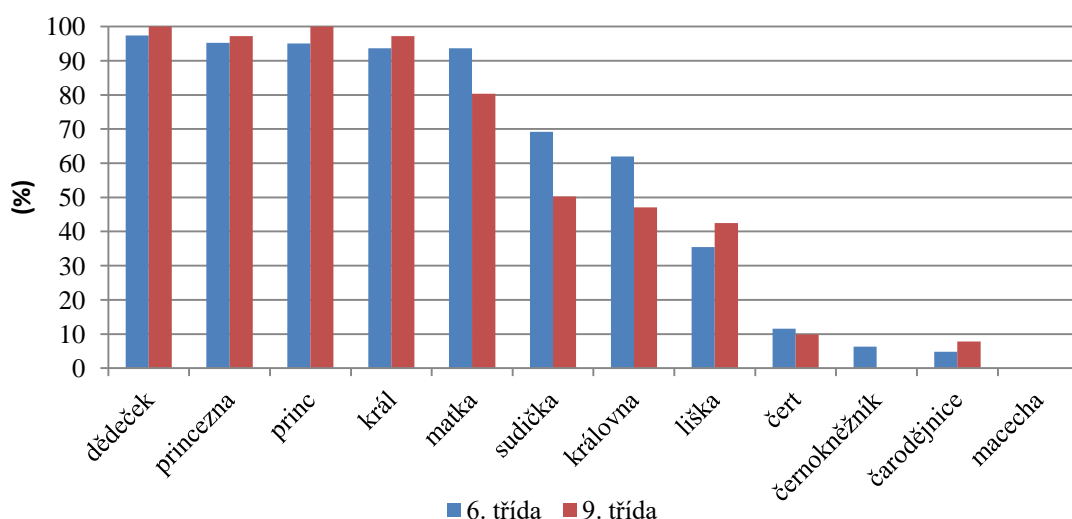
Z výše popsaných zjištění vyplývá, že žáci jak šestých tak i devátých ročníků dokážou rozlišovat mezi kladnými a zápornými postavami. Z toho lze usuzovat, že nemají problém rozpoznat dobro a zlo, k jejichž střetávání v pohádkách dochází. Žebříčky rozmístění pohádkových kladných postav se u žáků šestých a devátých tříd mírně liší, vždy se postavy proměňují pouze o jednu pozici mezi sebou. Žebříček záporných postav vychází v průměru dotazovaných respondentů 6. a 9. ročníků totožný, přičemž se liší pouze pozice dědečka, který je žáky 9. tříd považován za nejméně zlého.

1.6.2.4. Diferenciace pohádkových postav z hlediska genderu

Graf *Kladné postavy - dívky 6. a 9. ročníků* shrnuje data, jež se týkají dívek 6. ročníků a 9. ročníků v souvislosti s jejich diferenciací pohádkových postav na dobré a zlé. Žákyně 6. ročníků v nejvyšší četnosti volili **dědečka**, která činí 97,4 %. Na druhém místě je **král** s 96,7 %. Postava **prince** u daných dívek skončila na třetím místě s 95,2 % vzhledem k míře jejich sklonů k dobru. Čtvrtou a pátou příčku s poměrně vysokou hodnotou 95,1 % a 93,6 % zastává **princezna** následovaná **matkou**. Po té dochází ke značnému procentuálnímu skoku, jelikož na šesté příčce se umísťuje **sudíčka** s 69,2 %. Mezi kladnými pohádkovými bytostmi se podle dívek objevuje **královna**, jež se s 62 % dostává na sedmé místo. Méně dobrými jsou v povědomí dívek **liška** s 35,5 %, **čert** s 11,6 %, **černokněžník** s 6,3 % a **čarodějnice** s 4,8 %. S nulovou hodnotou se na poslední příčce vyskytla **macecha**.

Dotazované dívky 9. ročníku ze 100% preferují jako nejhodnější bytosti pohádek **dědečka s princem**. Jako třetí nejvíce kladná postava z celkových výsledků získaných od žákyň souboru 9. tříd je **král**, jenž byl za hodného označován z 97,2 %. Ten je následován **princeznou**, která získala 97,1 % kladných hlasů. Dále se umístila s větším procentuálním rozdílem **matka**, u níž byla zjištěna hodnota příslušnosti k dobru 80,4 %. Šesté až osmé místo náleží postavám, které u dívek spadají mezi méně hodné. Jsou jimi **sudička, královna a liška** s hodnotami 50,2 %, 47,1 % a 42,5 %. Nejméně kladnými postavami jsou **čert** s 9,9 % , **čarodějnice** se 7,8 % a **macecha s černokněžníkem**, kteří nebyli žádnou z dívek označeni jako dobří.

Graf 26 - Kladné postavy - dívky 6. a 9. ročníků

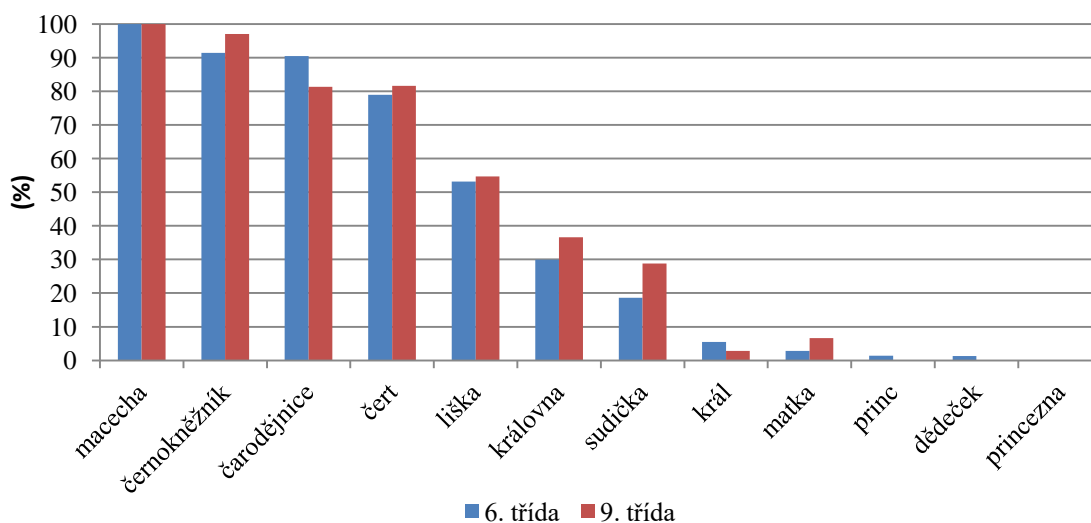

Jako záporná postava byla dotazovanými žákyněmi 6. ročníku nejčastěji volena postava **macechy**. Všechny totiž označili macechu za zlou. Totéž platí i pro dívky 9. tříd. Druhou nejvíce zlou bytostí se u respondentek 6. ročníků stal s 91,4 % **černokněžník**. Třetí je **čarodějnice** s hodnotou 90,5 %. Čtvrtou až sedmou pozici obsadil **čert** se 78,9 %, **liška** s 53,2 %, **královna** s 29,9 % a **sudička** s 18,7 % mírou inklinace ke zlu. Nejnížší hodnoty náchylnosti ke zlu byla evidována u **krále, matky, prince, dědečka a princezny**. Zmiňovanými hodnotami jsou 5,5 %, 2,9 %, 1,4 %, 1,3 % a 0%. Procentuální rozmístění je zobrazeno v grafu *Záporné postavy – dívky 6. a 9. ročníků*.

I u dívek 9. ročníků, více v grafu níže, je se 100 % absolutně zlou pohádkovou **macecha**. Druhou je **černokněžník** s mírou 97 %. Za více zápornou postavu ve

srovnání s 6. ročníky dívky považují **čerta**, jenž se tak dostává s 81,6 % na třetí příčku. Následován je **čarodějnicí**, u níž byla zaznamenána hodnota 81,3 %. Stejně jako v 6. ročnících byl u postavy **lišky** evidován jistý procentuální propad z hlediska inklinace ke zlu. Ta činí 54,7 %. Dále se jako méně záporné postavy umístily **královna** s 36,6 %, **sudička** s 28,8 %, **matka** s pouhými 6,7 %, **král** s 2,8 % a **princ** s 8,3. **Princezna** s **dědečkem** nejsou taktéž vůbec dotazovanými žákyněmi 9. tříd považovány za zlé, jelikož získali 0 % záporných označení.

Graf 27 - Záporné postavy - dívky 6. a 9. ročníků

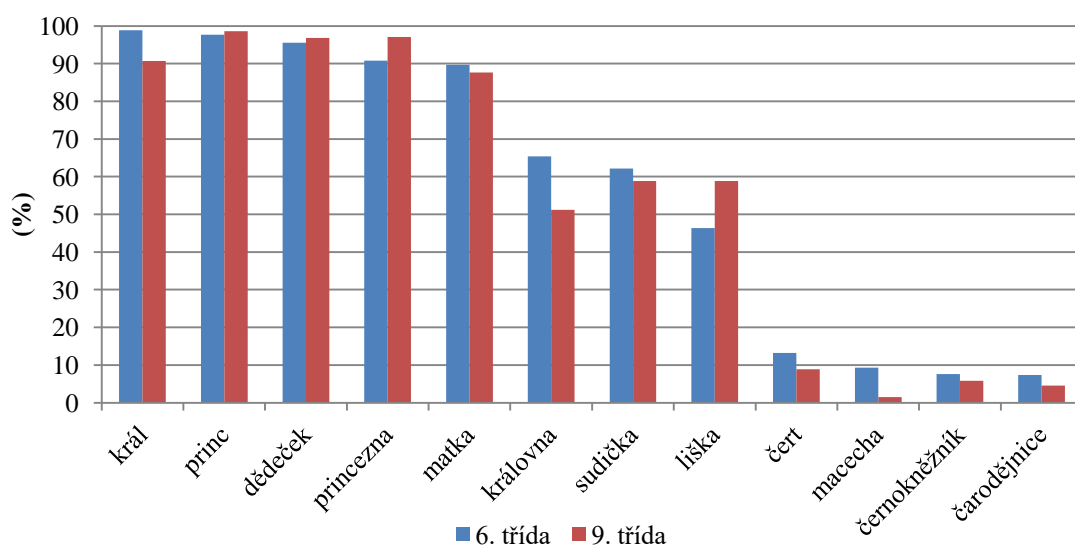

Chlapci 6. ročníků v nejvíce preferovali jako kladnou postavu **krále**, jehož míra náchylnosti konat dobro činí 98,9 %. Na druhém místě je **princ** s 97,7 %. Postava **dědečka** se vzhledem k míře jejich sklonů k dobru u nich ocitá na třetím místě s 95,5 %. Čtvrtou a pátou příčku s hodnotou 90,8 % a 89,7 % obsadila **princezna** následovaná **matkou**. Po té dochází opět ke značnému procentuálnímu skoku, avšak v souvislosti s postavou **královny**, která jako kladná postava získává 65,4 %. Na sedmé příčce se umisťuje **sudička** s 62,1 %. Mezi méně hodnými pohádkovými bytostmi se podle chlapců objevuje **liška**, jež se s 46,3 % dostává na osmé místo. Dále se vyskytují mezi kladnými postavami ve velmi nízké míře **čert** s 13,2 %, **macecha** s 9,3 % a **černokněžník** se 7,6 %. Poslední příčku obsadila **čarodějnice** s hodnotou 4,8 % přináležetosti ke zlu.

Dotazovaní chlapci 9. ročníku upřednostňují jako nejhodnější pohádkové bytosti z 98,6 % **prince** a z 97,1% **princeznu**. Třetí nejhodnější bytostí, jak z celkových

výsledků získaných od chlapců souboru 9. tříd vychází, je **dědeček**. Ten byl za hodného označován z 96,8 %. Dědeček je následován **králem**, jenž byl za dobrého označován v četnosti 90,7 % hlasů. Dále se umístila **matka**, u níž byla zjištěna hodnota příslušnosti k dobru 87,7 %. Šesté až osmé místo náleží postavám, které u dotazovaných chlapců 9. ročníků spadají mezi méně hodné, jimiž jsou **sudička**, **liška** a **královna** s hodnotami 58,9 %, 58,8 % a 51,2 %. Nejméně hodnými bytostmi jsou **čert** s 8,9 %, **černokněžníkem** s 5,8 %, **čarodějnice** s 4,6 % a **macecha** s 1,5 %. Uvedená zjištění jsou zachycena v následujícím grafu.

Graf 28 - Kladné postavy - chlapci 6. a 9. ročníků

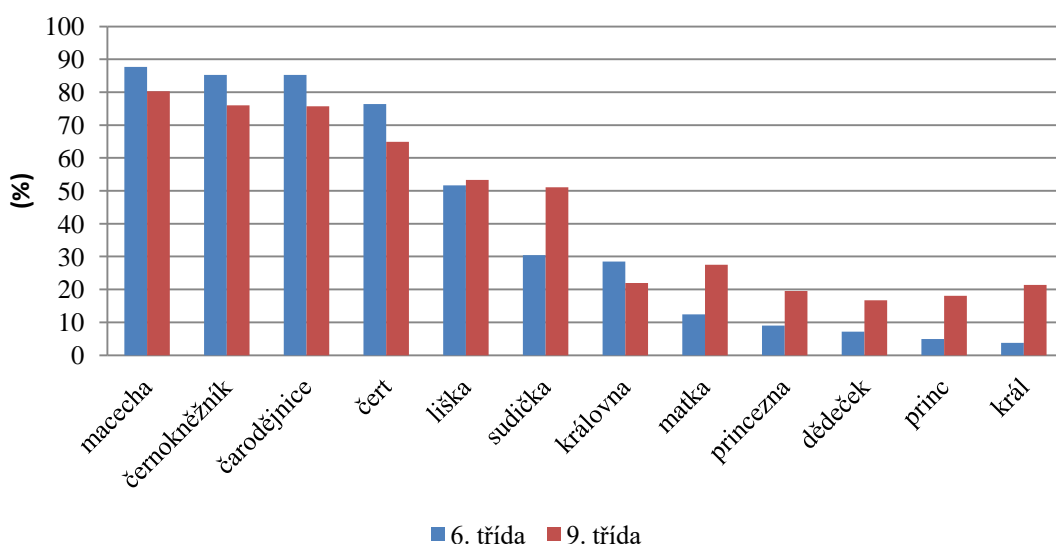

Nejvíce zlou byla chlapci 6. ročníků nejčastěji volena postava **macechy**, která tak byla označována z 87,7 %. Druhou a třetí nejzápornější bytostí se u nich stali s 85,2 % **černokněžník** a **čarodějnice**. S poměrně vysokou mírou inklinace ke zlu se na čtvrté příčce ocitl **čert** se 76,4 %. Poměrně velký rozdíl byla evidován u **lišky**, která se s 51,7 % umísťuje na páté příčce jako méně zlá postava. Další pozice v rámci postav s nižší hodnotou náchylnosti páchat zlo zastává dle chlapců **sudička** s 30,4 %, **královna** s 28,5 %, **matka** s 12,4 %, **dědeček** s 16,7 %, **princezna** s 9 % a **princ** s 4,9%. Nejnižší hodnota příslušnosti ke zlu byla zaznamenána u **krále**, která činí 3,8 %.

Chlapečtí respondenti v souboru 9.ročníků uvedli shodně s chlapci 6. ročníků **macechu** za nejvíce zápornou pohádkovou postavu, avšak v rozdílné míře – 80,3 %. Druhou nejzápornější bytostí je dle nich **černokněžník** s 76 %. Třetí místo obsadila též jako u chlapců 6. ročníků **čarodějnice** se 75,7 %. Za postavy s relativně nižší mírou

inklinace ke zlu dotazovaní chlapci považují **čerta** s 64,9 %, **lišku** s 53,3 % a **sudičku** s 51 %. Následovani jsou **matkou**, **královnou**, **králem**, **princeznou**, **princem** a **dědečkem**, u nichž byly zaznamenány významně nižší hodnoty – 27,5 %, 21,9 %, 21,4 %, 19,6 %, 18,1 % a 16,7 %. Spadají tak dle chlapců mezi pohádkové s nízkou mírou sklonů ke zlu. Zmíněná fakta jsou zobrazena v grafu přiloženém níže.

Graf 29 - Záporné postavy - chlapci 6. a 9. ročníků

V porovnání žebříčků kladných postav u dívek a chlapců 6. ročníků nebyla zaznamenána žádná významnější odlišnost, kromě postavy dědečka, jehož dívky na rozdíl od chlapců preferují před králem a princem jako hodnějšího. O něco více se liší rozmístění kladných postav v komparaci chlapců a dívek 9. tříd. To může svědčit o do jisté míry rozdílném vnímání daných pohádkových bytosti v rámci recepce konkrétního typu textu. Mírné odlišnost ve vnímání záporných postav byly zjištěny v porovnání mezi dívkami a chlapci obou ročníků, avšak řazení postav dle míry inklinace ke zlu zůstává podobné. Na základě těchto faktů se lze domnívat, že postavy zosobňující v pohádkách dobro a zlo, jsou v podstatě neměnné.

2. Aplikace analýzy pohádkového textu do praxe

Tato kapitola diplomové práce se soustřeďuje na aplikaci teoretických a praktických zjištění, jež jsou popsány v textu výše, přímo do výuky. Za účelem použití pohádkového textu ve výuce byl sestaven plán vyučovací hodiny, v jejímž průběhu by se s danou problematikou pracovalo. K verifikaci návrhu výuky bude využita jeho realizace přímo ve výuce.

2.1. Návrh vyučovací hodiny

Jako téma vyučovací hodiny byla zvolena **POHÁDKA**. Při tvorbě plánu vyučovací hodiny, jež by se zabývala problematikou pohádky a její recepce, byla stěžejní možnost jejího reálného využití v literární hodině na 2. stupni základní školy (viz. *Příloha B*). Návrh byl vytvořen pro vyučovací jednotku v časovém rozsahu 45 minut. Výuka bude realizována v 9. ročníku, čemuž podléhá i její obsah. Při volbě a přípravě jednotlivých metod bylo využíváno metodických listů *Pohádka - O Popelce* (Littera, 2012) a *Pohádka – Železný Jan* (Littera, 2012).

V první části hodiny by mělo dojít aktivizaci žáků prostřednictvím upravené metody tzv. **frontálního brainstormingu** (Sárközi, 2011). Ten spočívá v tom, že vyučující stojí u tabule před třídou a žáci uvádí asociace související se zadaným tématem, kterým jsou **znaky pohádky**. Vyučující nápady žáků přehledně zaznamenává na tabuli. Dle Sárköziho může zápis probíhat formou myšlenkové mapy. Během druhé fáze brainstormingu dojde ke shrnutí znaků, jimiž se pohádky vyznačují. Cílem této části hodiny je v první řadě podnět zájmu žáků o probírané téma, aktivizaci žáků a v druhé řadě vyučující získává přehled o znalostech žáků, které s pohádkou souvisí.

V druhé a zároveň nejvíce podstatné části výuky dochází k recepci pohádkového textu, jímž je *Jeníček a Mařenka* z knihy *Pohádky bratří Grimmů* (Grimm, 1969). Tento text se skládá z přepisu v rozsahu 4 stránek a tvoří jednu z příloh této práce (viz. *Příloha C*). Žáci mají zhruba 15 minut na četbu textu. Následně jsou jim rozdány **pracovní listy** (viz. *Příloha D*), které obsahují celkem 7 otázek kombinovaných s úkoly, jejichž vypracování je vodítkem k rozboru textu. Na vyplnění pracovního listu mají žáci

přibližně 10 až 15 minut času. Následně proběhne společné verbální vyhodnocení všech bodů pracovního listu.

První bod pracovního listu byl zadán následovně: **Jaké postavy se v této pohádce objevují? Vyjmenuj je.** Důraz je zde kladen na schopnost základní orientace a porozumění textu. Za tímto účelem byly zformulovány i otázky číslo čtyři a pět, tedy: **Stručně popiš prostředí míst, kde se děj pohádky koná. a Dá se v textu určit, kdy se děj odehrává? Pokud ano, uveď příklady.** Uvedené otázky zároveň žáka vybízejí k uvědomování si základních znaků, jež jsou pro pohádku charakteristické – neurčitost času a místa.

Na schopnost porozumění textu se soustřeďuje i druhý bod, který byl formulován takto: **Co se z textu dozvídáš o charakterových vlastnostech jednotlivých postav?** Zde si žáci mají uvědomit souvislost výskytu postav v pohádkách s jejich inklinací k dobru a zlu. Zároveň je tato otázka navádí k rozeznání přítomnosti dobra a zla s jejich vzájemným konfliktem, k němuž v pohádkách dochází. Dobro je ztělesňováno postavou Jeníčka, Mařenky a v nižší míře i otce. Naopak zlo se manifestuje prostřednictvím postavy čarodějnice a nevlastní matky. V návaznosti na tuto otázku byl do pracovního listu jako sedmý včleněn úkol: **Seřad' postavy od nejhodnější po nejvíce zlou a svou volbu zdůvodni.** V pohádce jsou však přítomny další dvě bytosti, z nichž jednou je kachna, která by mohla symbolizovat ducha zemřelé matky obou dětí. Ta převáží obě děti na druhý břeh při jejich cestě domů. Druhou bytostí je bílá holubice, jež by mohla být stínovým archetypem taktéž ducha vlastní matky. Přestože bílá holubice patří čarodějnici, tak vlastně děti zachraňuje tím, že je přivádí k chaloupce, kde se mohou najíst a tím je zachraňuje před smrtí. V pojetí Marie-Louise von Franz by tato postava měla být archetypem tzv. ženského stínu. Jak uvádí v Psychologickém výkladu pohádek (Franz, 2008), ženský stín se v pohádkách objevuje málokdy, jelikož k oddělení ženy od vlastního stínu nedochází tak jednoznačně jako u mužů. Z psychologického hlediska von Franz uvádí, že ženské psyché signifikantně inklinuje k výkyvům mezi JÁ a stínem. S tím souvisí šestá otázka pracovního listu: **Jakou roli v textu zaujímá bílá holubice a kachna?** Větší míra chápání textu je po žácích vyžadována při vypracovávání bodu číslo tři - **Jaký byl vztah mezi rodiči a oběma dětmi?** Tato otázka zároveň poukazuje na drastiku obsaženou v krutosti jednání nevlastní matky Jeníčka a Mařenky. Krutost spočívala ve vyhnání obou dětí z domova, čímž je v podstatě odsuzovala k smrti.

V poslední části hodiny žáci určí, zda se jedná o pohádku lidovou či autorskou.

Dále následuje krátký výklad o autorské a lidové pohádce, který slouží jako shrnutí celé hodiny.

2.2. Reflexe vyučovací hodiny

Předem připravený návrh vyučovací hodiny byl aplikován do výuky 9. třídy ZŠ Eduarda Nápravníka v Býšti. Výuka se konala 3. vyučovací hodinu (od 9:30 do 10:15) a probíhala podle časově-tematického plánu. Žáky hodina zajímala a přestože pohádky v současné době k četbě příliš nepreferují, v probírané tematice se velmi dobře orientovali.

Při realizaci metody brainstormingu nebyli žáci příliš pohotoví, což však umožnilo přehledné zaznamenání odpovědí do myšlenkové mapy. Zároveň nebyla nutná eliminace špatných odpovědí, která by probíhala v druhé fázi brainstormingu. Aktivita tudíž probíhala poměrně rychle.

Četba textu trvala žákům 10 – 15 minut a v jejím průběhu se nevyskytl žádný problém. Zhruba po 10 minutách, kdy značná část žáků měla text již přečtený, byly rozdány pracovní listy. Ti, kteří měli text přečtený, již mohli pracovat na jeho vyplňování. Po ukončení samostatné činnosti žáků, probíhalo vyhodnocování jejich odpovědí. Žáci velice dobře porozuměli textu a byli schopni jej interpretovat. Poslední část výkladu a shrnutí hodiny zabrala pět minut konce výuky a žáci tak měli možnost ucelit si probranou látku.

Závěr

Náplní diplomové práce bylo sledovat, jakými způsoby dochází k recepci pohádkových textů u žáků na 2. stupni základních škol. Centrem zájmu v průběhu zkoumání bylo, do jaké míry je žáky drastika v pohádkách vnímána. Předpokladem pro zahájení výzkumné části, z níž by bylo možné získat zmiňovaná zjištění, se stala potřeba definovat jednotlivé pojmy – drastika, pohádka a recepce textu.

Výchozí metodou pro realizaci výzkumu bylo vybráno dotazníkové šetření, které se zaměřovalo na způsoby práce s pohádkovými texty ve výuce, na schopnosti žáků porozumění pohádkovým příběhům s ohledem na obsaženou míru drastičnosti. V rámci tohoto šetření byly zjištěny níže uváděné skutečnosti. V oblasti volby žánrů, jež dotazovaní žáci upřednostňují k četbě, dominuje stále fantasy literatura. Zajímavé je, že ačkoliv pohádky stejně jako fantasy zprostředkovávají svět odlišný od reálného, setkávají se u žáků šestého ročníku s velmi nízkou oblibou. U žáků devátého ročníku však preference pohádky vzrůstá a dostává se v oblibě na čtvrté místo z devíti nabízených žánrů. Mezi značně upřednostňované žánry u obou dotazovaných ročníků patří vedle fantasy komiks a žánr science fiction. Co se recepce pohádek týče, téměř všichni dotazovaní uvedli, že jim byly od dětství předčítány. Tato skutečnost vypovídá o významném vlivu pohádkových příběhů, který mají na formování lidské osobnosti. S pohádkami se jedinec setkává i v průběhu vzdělávání, což vyplývá z odpovědí respondentů dotazníkového šetření. Z hlediska způsobu integrování tématu pohádky do výuky v rámci literární výchovy na druhém stupni ZŠ převážná většina dotazovaných uvedla, že k ní docházelo prostřednictvím metod práce s její textovou podobou. Filmová verze pohádky bývá v rámci dotazovaných škol využívána v hodinách literatury mnohem méně. Z výsledků zpracovávaných dat bylo zjištěno, že žáci devátých ročníků mají větší zkušenost s filmovými adaptacemi pohádek ve srovnání s žáky šestého ročníku. Lze se tedy domnívat, že v průběhu 2. stupně základní úrovně vzdělávání je primární metodou výuky pohádek práce s textem, zatímco využití audiovizuálního zpracování slouží jako doplňující prvek výuky této problematiky.

Z dotazníkového šetření dále vyplývá, že si zúčastnění žáci jsou ve větší míře vědomi drastičnosti pohádkových textů. Drastiku spatřují zejména v přítomnosti smrti, jež pohádkové hrdiny stihá v mezních situacích, v nichž se ocitají. Další z manifestací drastiky je dle odpovědí respondentů souboj dobra a zla, který se děje prostřednictvím

jednání postav, jež je zastupují. Zejména v této oblasti jsou žáci schopni vnímat rozdílnost mezi špatnými a dobrými vzorci chování, které si mohli v dětství díky četbě pohádkových příběhů interiorizovat.

Cílem výzkumné části této diplomové práce bylo vytvoření prakticky využitelného materiálu týkajícího se recepce pohádkového textu ve výuce na příslušném stupni ZŠ. Výsledkem bylo vytvoření návrhu vyučovací hodiny, v jehož průběhu dochází k recepci daného typu textu s primárním ohledem na jeho analýzu a porozumění. Návrh byl úspěšně aplikován do praxe v rámci literární hodiny 9. ročníku ZŠ. Navržený přístup ke zkoumání a integraci pohádky je pouze jedním z mnoha možných. Nabízí se také postup z hlediska archetypové analýzy textu, jenž byl v práci zmíněný. Ten však doporučuji začlenit až do výuky na střední škole.

Seznam použité literatury

Primární literatura

ČAPEK, Karel; ČAPEK, Josef. *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka*. Praha: Albatros, 2008, 251 s. ISBN 978-80-00-02179-9

ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, 168 s.

ERBEN, Karel Jaromír. *Pták Ohnivák a liška Ryška*. Praha: Albatros, 1980, 31 s.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl; GRIMM, Wilhelm Karl. *Pohádky bratří Grimmů*. Praha: Albatros, 1969, 353 s.

GRIMM, Jacob Ludwig Karl; GRIMM, Wilhelm Karl. *Stolečku, prostři se, oslíčku, otřes se a obušku, z pytle ven*. Niederwiesau: K. Nitzsche, 1980, 31 s.

TĚSNOHLÍDEK, Rudolf. *Liška Bystrouška*. Voznice: Leda, 2013, 231 s. ISBN 978-80-7335-315-5.

Sekundární literatura

Bylo, nebylo. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o., 2016 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/297535-bylo-nebylo/prehled>

CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 339 s. ISBN 80-7178-354-4

ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X

Červená Karkulka. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o., 2016 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/283223-cervena-karkulka/prehled/>

FRANZ, Marie-Louise von. *Animus a anima v pohádkách*. Vyd. 1. Brno: Emitos, 2008, 101 s. ISBN 978-80-87171-05-9

FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Praha: Portál, 2008, 182 s. ISBN 978-80-7367-489-2

HARTMANOVÁ, Dagmar. Historie československé encyklopedistiky do roku 1945. *Národní knihovna: knihovnická revue* [online]. Praha: Knihovna AV ČR, 2000, č. 1, s. [15-21 cit. 20.2.2016]. ISSN 1214-0678. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/nkkcr/Nkkcr0001/0001015.html>

JUNG, Carl Gustav. *Archetypy a nevědomí*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998, 437 s.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010, 829 s. ISBN 978-80-7235-446-7

KLINDOVÁ, Luboslava a Eva RYBÁROVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 161 s.

KRAUS, Jiří a kol. *Nový akademický slovník cizích slov (A – Ž)*. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2

Masarykův slovník naučný – Díl II. Praha: Československý kompas, 1926, 1098 s.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha:

Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-X

Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí – sedmý díl (Dánsko – Dřevce). Otto, 1893, 957 s.

Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému – díl II. Praha: J. Otto, 1932, 791 s.

O škole. *Základní škola a mateřská škola Pohádka* [online]. Hradec Králové, 2015 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.mandyska.cz/index.php?s=37>

O škole. *ZŠ a MŠ Josefa Gočára* [online]. Hradec Králové, 2014 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.zstnhk.cz/default/stranka?url=o-skole2>

Pohádka - O Popelce. In: *Littera: Zvýšení kvality jazykového vzdělávání v systému počátečního školství* [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2012 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://littera.uhk.cz/index.php/2012/05/22/metodicky-list-popelka/>

Pohádka – Železný Jan. In: *Littera: Zvýšení kvality jazykového vzdělávání v systému počátečního školství* [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2012 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://littera.uhk.cz/index.php/2012/05/14/metodicky-list-zelezny-jan/>

PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie.* Vimperk: H&H, 1999, 362 s. ISBN 80-86022-16-1

Příruční slovník jazyka českého. Díl I. (A – J). (1935 – 1937) Praha: Státní nakladatelství.

SÁRKÖZI, Radek. *Moderní vyučovací metody – 1. díl – Brainstorming a jeho variace.* In: *Čtenářská gramotnost* [online]. Most: Abeceda, o. s., 2011 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/projektove-vyucovani/pv-metody/metody-1>

Slovník současné češtiny. Brno: Lingea, 2011, 1085 s. ISBN 978-80-87471-27-2

Sněhurka. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o., 2016 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/293007-snehurka/prehled/>

Sněhurka a lovec. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o., 2016 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/287718-snehurka-a-lovec/prehled/>

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání. Býšť: Základní škola Eduarda Nápravníka, 2007, s. 497.

TODOROV, Tzvetan. *V mezní situaci*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000, 325 s. ISBN 80-204-0853-3

Tři bratři. *Česko-Slovenská filmová databáze* [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o., 2016 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/345205-tri-bratri/prehled/>

VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, 465 s.

Výroční zpráva 2014/2015. *Základní škola Komenského*. [online]. Holic, 2015 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.holice.cz/zskom/index.php/zakladni-informace-o-skole-zs-komenskeho/uredni-deska-zs-komenskeho>

ZŠ HOLICE HOLUBOVA 47. [online]. Holic, 2015 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.zsholubova.cz/>

Seznam grafů

- Graf 1 - Žánrová preference 6.A a 6.B –ZŠ Gočárova
Graf 2 - Žánrová preference 6.A a 6.B –ZŠ Mandysova
Graf 3 - Žánrová preference 6. třída –ZŠ Holubova
Graf 4 - Žánrová preference 6. třída –ZŠ Komenského
Graf 5 - Žánrová preference 6. třída –ZŠ Nápravníka
Graf 6 - Žánrová preference 9.A a 9.B –ZŠ Gočárova
Graf 7 - Žánrová preference 9. třídy –ZŠ Mandysova
Graf 8 - Žánrová preference 9. třídy –ZŠ Holubova
Graf 9 - Žánrová preference 9. třídy –ZŠ Komenského
Graf 10 - Žánrová preference 9.třídy –ZŠ Nápravníka
Graf 11 - Žánrová preference – 6. ročník
Graf 12 - Žánrová preference – 9. ročník
Graf 13 - Žánrová preference – dívky 6. a 9. ročníků
Graf 14 - Žánrová preference – chlapci 6. a 9. ročníků
Graf 15 - Receptce pohádek v dětství – 6. ročník
Graf 16 - Receptce pohádek v dětství – třídy 6. ročníku
Graf 17 - Receptce pohádek v dětství – 9. ročník
Graf 18 - Receptce pohádek v dětství – třídy 9. ročníku
Graf 19 - Receptce pohádkových textů v dětství – porovnání
Graf 20 - Pohádka ve výuce 6. ročníků – forma textu
Graf 21 - Pohádka ve výuce 6. ročníků – forma filmu
Graf 22 - Pohádka ve výuce 9. ročníků – forma textu
Graf 23 - Pohádka ve výuce 9. ročníků – forma filmu
Graf 24 - Kladné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků
Graf 25 - Záporné postavy – srovnání 6. a 9. ročníků
Graf 26 - Kladné postavy - dívky 6. a 9. ročníků
Graf 27 - Záporné postavy - dívky 6. a 9. ročníků
Graf 28 - Kladné postavy - chlapci 6. a 9. ročníků
Graf 29 - Záporné postavy - chlapci 6. a 9. ročníků

Seznam příloh

Příloha A

Dotazník – Recepce pohádkových textů a drastiky žáků 2. stupně ZŠ

Příloha B

Návrh vyučovací hodiny

Příloha C

Pracovní list – analýza pohádky Jeníček a Mařenka

Příloha D

Text – Jeníček a Mařenka

Jeníček a Mařenka. GRIMM, Jacob Ludwig Karl a Wilhelm Karl GRIMM. *Pohádky bratří Grimmů*. Praha: Albatros, 1969, s. 39-46.

Příloha A

Dotazník – Recepce pohádkových textů a drastiky žáků 2. stupně ZŠ

Škola:

Věk:

Datum:

Pohlaví:

1) Očísluj jednotlivé uvedené žánry dle toho, který upřednostňuješ. (1=nejoblíbenější).

BAJKA MÝTUS POHÁDKA KOMIKS
POVÍDKA FANTASY SCI-FI BÁSEŇ ROMÁN

2) Četli ti rodiče v dětství **POHÁDKY**?

ANO, často

ANO, občas

NE, nikdy

3) Setkal ses na 2. stupni v hodině literární výchovy s **POHÁDKAMI** v textové formě?

ANO

ANO, občas

VŮBEC

4) Pracoval jsi v hodině literární výchovy s **POHÁDKAMI** ve filmové podobě?

ANO

ANO, občas

VŮBEC

5) Znáš **POHÁDKY**, které nekončí dobře?

ANO

NE

6) Vypiš **POHÁDKY**, které tě zaujaly svou KRUTOSTÍ a uveď **PROČ?**

.....
.....
.....
.....
.....

7) Roztříd' uvedené pohádkové postavy podle toho, do jaké míry se v POHÁDKÁCH přiklání ke zlu (Z) nebo dobru (D).

princ	královna	macecha
černokněžník.....	liška.....	matka.....
princezna.....	král.....	dědeček.....
čert.....	sudička.....	čarodějnice.....

Příloha B

Návrh vyučovací hodiny

Téma:	Pohádka	
Cíl:	<i>Žák vlastními slovy charakterizuje žánr pohádka. Žák dovede rozpoznat a interpretovat pohádkový text.</i>	
Pomůcky:	Tabule, křída, psací potřeba, text – pohádka Jeníček a Mařenka, pracovní list	
Metody:	Brainstorming, práce s textem, výklad	
Forma výuky:	Frontální výuka,	
9:30	ORGANIZACE HODINY představení se, téma hodiny, zápis do třídní knihy	0-5 min.
9:30-9:35	BRAINSTORMING – Vymezení pohádky <i>Jaké jsou znaky pohádky? Co je pro pohádku typické? Podle čeho pohádku poznáte?</i> <i>Pohádky se vyznačují neurčitostí místa a času. Typické jsou i ustálené formule, které je uvozují. Příznačný je zápas dobra a zla, přičemž děj pohádek směřuje k dosažení šťastného konce. Objevuje se hlavní hrdina či hrdinka a také nadpřirozené postavy. Součástí jsou kouzla a zaříkadla či kouzelné předměty.</i> <i>Pohádka je drobný epický žánr.</i> <small>(Pohádka - O Popelce. In: <i>Littera: Zvýšení kvality jazykového vzdělávání v systému počátečního školství</i> [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2012 [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://littera.uhk.cz/index.php/2012/05/22/metodicky-list-popelka/)</small>	5 min.
9:35-10:05	RECEPCE POHÁDKOVÉHO TEXTU – Jeníček a Mařenka Žáci obdrží doslovný <i>přepis</i> pohádky bratří Grimmů, který si přečtou. Následně obdrží <i>pracovní listy</i> , jež vypracovávají. Ve třetí části probíhá <i>společné vyhodnocování</i> otázek.	30 min.
10:05-10:10	VÝKLAD – Lidová a autorská pohádka <u>Lidová</u> Sběrateli byli bratři Grimmové a K. J. Erben. Zaznamenávali ústně tradované pohádky. Bývá označována jako folklorní. Podle nich lidová pohádka nebyla původně určena pro děti, nýbrž pro dospělé. <small>ČEŇKOVÁ, Jana a kol. <i>Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury</i>. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. <i>Encyklopedie literárních žánrů</i>. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-X</small> <u>Autorská</u> Ve svých počátcích (pol. 19. stol) vychází z pohádky lidové, ale pracuje s větším množstvím reálných motivů. Do jisté míry obsahuje vliv a význam fantastických prvků (pohádkových bytostí a fantazijních světů). S motivy dobra a zla pracuje složitěji a dobro nemusí v příběhu jednoznačně zvítězit. Obsahuje prvky dobových reálií, které se zvyrazňují. Dominuje autorský styl. <small>MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. <i>Encyklopedie literárních žánrů</i>. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-X</small>	5 min.
10:10-10:15	SHRNUTÍ HODINY	5 min.

Příloha C

Pohádkový text - *Jeníček a Mařenka*

1) Jaké postavy se v této pohádce objevují? Vyjmenuj je.
2) Co se z textu dozvídáš o charakterových vlastnostech jednotlivých postav?
3) Jaký byl vztah mezi rodiči a oběma dětmi ?
4) Stručně popiš prostředí míst , kde se děj pohádky koná.
5) Dá se v textu určit, kdy se děj odehrává? Pokud ano, uveď příklady.
6) Jakou roli v textu zaujímá bílá holubice a kachna ?
7) Seřaď postavy od nejhodnější po nejvíce zlou a svou volbu zdůvodni.

Příloha D

Jeníček a Mařenka

(Pohádky bratří Grimmů)

U jednoho velikého lesa stála malá chaloupka a tam bydlil chudý drvoštěp se ženou a dvěma dětmi, které mu zůstaly po nebožce první ženě. Jmenovaly se Jeníček a Mařenka. V chaloupce nikdy nebylo jídla nazbyt, ale když jednou v té zemi nastala veliká dražota, drvoštěp nestačil vydělat ani na chleba. Krájeli už z posledního bochníku.

Otec byl už celý ustaraný, večer se na posteli pořád převracel z boku na bok a vzdychal, až řekl své ženě:

„Co si jen počneme? Chudinky děti, jak je uživíme, když v chalupě není co do úst?“

„Víš co, muži,“ odpověděla žena, „zítra časně ráno zavedeme děti do lesa, tam, co je nejhustší, rozděláme jim oheň, každému dáme kousek chleba a potom půjdeme po své práci a necháme je tam. Sami už cestu domů nenajdou.“

„Nechat děti v lese samotné?“ odpověděl muž. „Ne, ženo, to já neudělám. Vždyť by na ně přišla divá zvěř a roztrhala by je.“

„Vezmi rozum do hrsti,“ řekla žena, když to neuděláme, pomřeme hladu všichni čtyři.“ A tak dlouho do něho hučela, až si dal říci, i když mu dětí bylo pořád líto. Obě děti šly spát o hladu, proto také nemohly usnout a vyslechly, k čemu macecha otce navádí. Mařenka se rozplakala a šeptala Jeníčkovi: „Co budeme dělat? Já se v lese bojím.“

„Neplač, Mařenko,“ konejšil ji Jeníček, „však my domů trefíme, já už vím jak.“ Když rodiče usnuli, Jeníček vstal, oblékl si kabátek a vykradl se ven. Měsíc jasně svítil a bílé křemínky na cestě před chalupou se blyštěly jako samé nové desetníky. Jeníček je začal sbírat a nacpal si jich do kapes od kabátu, co se jen vešlo. Potom se vrátil k sestřičce, pošeptal jí:

„Nic se neboj, Mařenko, a jen klidně spi. Dobře to dopadne,“ a šel si lehnout. Sotva se rozednívalo, ještě než vyšlo slunce, už byla macecha vzhůru a budila děti:

„Vstávejte, vstávejte, půjdeme do lesa na dříví.“ Potom dala každému krajíček chleba do zástěrky, protože Jeníček měl v kapsách kamínky, a všichni se vydali do lesa. Když už byli kousek od chalupy, zastavil se a ohlížel se po ní, za chvíli zase, a tak to dělal pořád. Otec mu řekl:

„Jeníčku, copak že se pořád ohlížíš a zůstáváš pozadu?“

„Já vás dohoním, tatínku,“ odpověděl Jeníček. „Dívám se na svou bílou kočičku, sedí nahoře na střeše a chce mi dát sbohem.“

Žena řekla:

„Ty hloupý, to není tvá kočička, to jen ranní slunce svítí na komín.“ Ale Jeníček se nedíval po kočičce. Pokaždé vytáhl z kapsy bílý křemínek a hodil ho na cestu. Když došli hluboko do lesa, řekl otec:

„Tak, děti, teď nasbírejte dříví, rozdělá ohníček, aby vám nebylo zima.“ Jeníček s Mařenkou nanosili velikánskou hromadu roští, otec ji podpálil, a když se oheň rozhořel vysokým plamenem, řekla žena:

„Tak, děti, zůstaňte hezky u ohníčku a odpočiňte si, my půjdeme do lesa kácet.“

Až budeme hotovi, přijdeme pro vás.“

Jeníček s Mařenkou seděli u ohně, a když bylo poledne, snědli každý svůj krajíček chleba. A protože pořád slyšeli rány sekerou, nebáli se, mysli si, že je otec nablízku. Jenže ona to nabyla sekera: otec přivázal na jednu souš silnou větev, a jak foukal vítr, větev se klátila a tloukla do stromu. Děti byly uběhané, oheň pěkně hřál, a tak seděly a seděly, až jim oči zapadly a ony tvrdě usnuly. Když se konečně probudily, oheň dávno vyhasl a byla tmavá noc. Mařenka se dala do pláče a naříkala:

„Jak my se teď dostaneme z lesa ven!“ Bála se, ale Jeníček ji utěšoval:

„Jenom chvilku počkej, až vyjde měsíček, potom už cestu najdeme.“ Měsíc byl v úplňku, a když vystoupil dost vysoko, vzal Jeníček sestřičku za ruku a šli, jak jim ukazovaly cestu jeho křemínky. Třpytily se při měsíčku jak zbrusu nové desetníky. Šli tak celou noc a za svítání se šťastně dostali k otcově chalupě. Zakleпали na dveře, matka otevřela, a když viděla, že je to Jeníček s Mařenkou, začala hubovat:

„I vy nezvedené děti, to jste si v lese pospaly! My už jsme mysli, že se ani nevrátíte.“

Ale otec byl rád, že jsou děti doma. Beztoho samou starostí o ně ani oka nezamhouřil. Zanedlouho však bylo v chalupě zle a zle, bída hleděla ze všech koutů. A macecha v noci povídala mužovi:

„Zase není do čeho kousnout. V almárce máme jen půl bochníku, až ho sníme, co potom? Děti musejí z domu. Zavedeme je do lesa, ale ještě hloub, aby odtamtud cestu najít nemohly. To je naše jediná záchrana.“ Muž z toho měl srdce těžké jako kámen. V duchu si vyčítal: Nepřivedl jsem svým dětem hodnou matku. Každá jiná by věděla, že se s dětmi máme rozdělit o poslední sousto. Chtěl, aby to žena uznala, ale ta nechtěla nic slyšet, jenom hubovala a ještě sama vyčítala. Když se jí nedovedl opřít poprvé, musil muž ustoupit i podruhé.

Jenže děti byly ještě vzhůru a zas to všechno vyslechly. Když drvoštěp se ženou už spali, Jeníček zase vstal a chtěl jít nasbírat křemínků jako posledně. Ale macecha dveře zamkla, a tak nemohl ven. Přesto sestřičku utěšoval:

„To nic, Mařenko, jenom klidně spi a neplač, však my si nějak pomůžeme.“

Časně ráno přišla žena pro děti, aby vstávaly. Dostali každé svůj krajíček chleba, ale menší než předešle. Jeníček ho cestou v kapse drobil, každou chvilku se zastavil a hodil drobeček na zem.

„Jeníčku, copak že postáváš a ohlížíš se,“ řekl otec, „jdi pořádně!“

„Dívám se na svého holoubka, sedí na střeše a rád by mi dal sbohem,“ odpověděl Jeníček.

„Ty hloupý,“ řekla žena, „to není holoubek, to jen ranní slunce svítí nahoře na komín.“ Nevěděla, proč se Jeníček zastavuje. A on zatím pomalounku vyházel všechny drobečky z kapsy na zem.

Žena zavedla děti ještě hloub do lesa, kde předtím jakživy nebyly. Otec tam zase rozdělal velký oheň a macecha řekla:

„Tady zůstanete sedět a jestli jste ušlé, můžete si zdřímnout. My jdeme do lesa kácet a večer, až budeme hotovi, přijdeme si pro vás.“

V poledne se Mařenka rozdělila o chleba s Jeníčkem, který svůj krajíček vydrobil na cestu. Potom zase usnuli a spali. Večer minul, ale za dětmi nikdo nepřišel.

Probudily se teprve zimou. Jeníček sestřičku těšil:

„Jenom počkej, Mařenko, až vyjde měsíček. Potom uvidíme drobečky, co jsem roztrousil, a ty už nám ukážou, kudy domů.“

Když měsíc vysvitl, vydali se na cestu, ale žádné drobečky už nenašli, lesní ptáčekové je všechny do jednoho sezobali. Jeníček zase říkal:

„To nic, však my cestu najdeme,“ ale nemohli ji najít.

Ta šli celou noc a celý den a ještě se nedostali z lesa ven. Měli už hrozný hlad, vždyť snědli jen hrstičku jahod a borůvek, co sem tam nasbírali. Byli už uchození a tak si lehli pod strom a usnuli.

Ráno se zase sebrali a šli, bylo to už druhé ráno, co nespali doma. Zase šli a šli, ale zacházeli pořád jen hloub do lesa. K poledním uviděli krásného sněhobílého ptáčka. Seděl na větvi a tak krásně zpíval, že se zastavili a poslouchali. Když dozpíval, zamával křídly a poletoval před nimi, a děti pořád za ním. Tak je dovedl z lesa na palouček k malé chaloupce a tam se jim ztratil. Děti se po něm ani neohlížely. Mohli oči nechat na té chaloupce. Zdi měla z chleba, střechu z perníku a okýnka cukrová.

„Panečku, teď se najíme, Mařenko,“ pochvaloval si Jeníček. „Já si vezmu kousek ze střechy a ty si ulom kousek z okna.“ Natáhl ruku a uštípl si kousek střechy, aby ochutnal, jaké to je. V tom se zevnitř ozval tenounký hlásek:

*„Chroupy, chroupy, kdopak to je,
kdo chaloupku olamuje.?“*

Děti odpověděly:

*„To vítr větříček,
obláčku bratříček,“*

a jedly dál. Jeníčkoví střecha moc chutnala, a tak už neuštípoval, strhl si z ní celou jednu perníkovou tašku. Mařenka zůstala u okna, vyloupla si celé jedno sklíčko a libovala si, jak je dobré.

Najednou se otevřely dveře a z nich se o berličce vybelhala prastará baba.

Jeníček i Mařenka leknutím upustily, co měly v ruce. Bába řekla:

„Aj aj aj, děťátka kuřátka, kdopak vás sem zavedl? Můj bílý ptáček? Jen pojd'te dál, já mám dětičky ráda.“ Vzala děti za ruku a odvedla je do chaloupky a hned jim snášela na stůl, co měla dobrého: mléko a pocukrovaný svítek, jablka a ořechy. Po jídle odestlala dvě bílé postýlky, Jeníček a Mařenka si lehli a mysli, že jsou snad v ráji.

Jenže baba nebyla tak přívětivá, jak se tvářila. Byla to zlá čarodějnice a tu sladkou chaloupku si postavila proto, aby děti mohl sníst.

Časně ráno baba vstala, prohlédla si spící děti, kterému se víc červenají tvářičky, popadla Jeníčka a zavřela ho v chlívku. Potom šla k Mařence a křikla:

„Vstávej, holka líná, uvaříš klukovi něco dobrého, aby pěkně tloustl. Sedí v chlívku, mám ho tam na krmníku.“ Mařenka se dala do pláče.

Chudák Jeníček byl zavřený, ale k jídlu dostával všechno nejlepší, kdežto Mařenka jen samé oškrabky. Baba se každé ráno belhala k chlívku a volala:

*„Jeníčku, vystrč prstíček,
ať vidím, jaký jsi cvalíček.“*

Ale Jeníček nebyl hloupý, aby vystrkoval prst, vždy ji nastrčil nějakou kůstku. Baba měla špatné oči a nic nepoznala. Když už ho krmila čtyři neděle a Jeníček

zůstával pořád stejný, už jí to bylo dlouhé a řekla si, že dál už čekat nebude:
„Ať je tlustý nebo hubený, zítra si ho udělám. Hej, Mařenko, poskoč a nanos vody do kotle, ať máme na zítřek, bude velké vaření.“

Ubohá sestřička nosila vodu a pro slzy neviděla na cestu. Časně ráno musila Mařenka vstát, zavěsit kotel s vodou nad ohniště a rozdělat oheň.

„Nejdřív upečeme chleba,“ řekla baba, „pec už mám roztopenou.“ A strkala Mařenku ven k peci, z níž vyšlehovaly plameny. „Vlez dovnitř a podívej se, jestli je pec dost rozpálená, aby se chléb dal sázet.“ Chtěla Mařenku dostat do pece, aby se tam upekla.

Ale Mařenka poznala, co má čarodějnice za lubem, a řekla:

„Já nevím, jak se tam leze.“

„Nemluv tak hloupě,“ zlobila se baba, „ústí pece je velké dost, i já bych se tam vešla.“ Přišourala se k peci a strčila do ní hlavu. V tu chvíli Mařena drc! a vrazila babu do pece celou, přibouchla dvířka, zašoupla závoru a utekla. Běžela rovnou k Jeníčkovi, otevřel mu chlívek a zavolala:

„Pojď ven, čarodějnice už nám nic neudělá, už je po ní.“

Jeníček vyskočil z chlívku, chytil Mařenku kolem krku, div ji nezadusil. Oba skákali samou radostí, že se už nemusejí bát, a hned se chystali na cestu. Ale nejdřív ještě zašli do chaloupky, chtěli se podívat, co je v truhlách, které tam čarodějnice měla, a našli v nich samé perly a drahokamy.

„Tohle jsou ještě lepší kamínky než moje křemeny,“ řekl Jeníček a nastrkal si jich do kapes, kolik se mu vešlo. Mařenka se přidala:

„To já taky něco přinesu domů.“ Jeníček ji pobízěl:

„Ale teď už pojď, ať jsme z toho lesa venku.“

A tak se rozběhli a šli, až došli k řece.

„Na druhou stranu se nedostaneme,“ řekl Jeníček, „lávka tu není a most teprve ne.“

„Lod'ka tu žádná není,“ odpověděla Mařenka, „ale tamhle plave bílá kachna, když ji poprosím, snad nám pomůže přes vodu.“

A zavolala:

*„Kachničko, kachničko,
příplav k nám maličko,
měli jsme s Jeníčkem nehodu,
pomoz nám přes vodu.“*

Kachna odpověděla:

*„Znám vaši nehodu,
vezmu vás přes vodu,
já bílá kachnička,
budu vám lodička.“*

A opravdu hned příplavala. Jeníček na ni sedl a chtěl, aby sestřička přisedla k němu. To ne, řekla Mařenka, „kachnička nás oba neunes, radši ať nás převez jednoho po druhém. Hodná kachna jim to udělala a oba se šťastně dostali na druhý břeh.

Potom zase šli lesem. Za chvíli jim les připadal známější, dostali se na cestu a konečně v dálce uviděli chalupu svého otce. Hned se dali do běhu, vrazili do světnice a už vyseli tatínkovi na krku.

Však tam seděl sám a sám, žena mu zatím umřela. Ale to ho tolik netrápilo jako pomyšlení na děti. Od té doby, co je nechal v lese, neměl jedinou pokojnou chvíli, a jak jen mohl, chodil je hledat.

Děti začaly tatínkovi vyprávět, kam až v lese zabloudily a jak odtamtud vyvázly. Mařenka vyklopila ze zástěrky perly, až po světlici poskakovaly jako bílé hrášky, Jeníček z kapes vybíral drahokamy hrst po hrsti, až na stole jiskřily jako hromádka barevných žhavých uhlíků.

A tak bylo v chaloupce po starostech a Jeníček s Mařenkou vyrůstali otci k samé radosti.

Pohádka končí, to víš. Tamhle běží myš, kdo ji chytí, ať z ní má chlupatou čepici s ušima.